

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

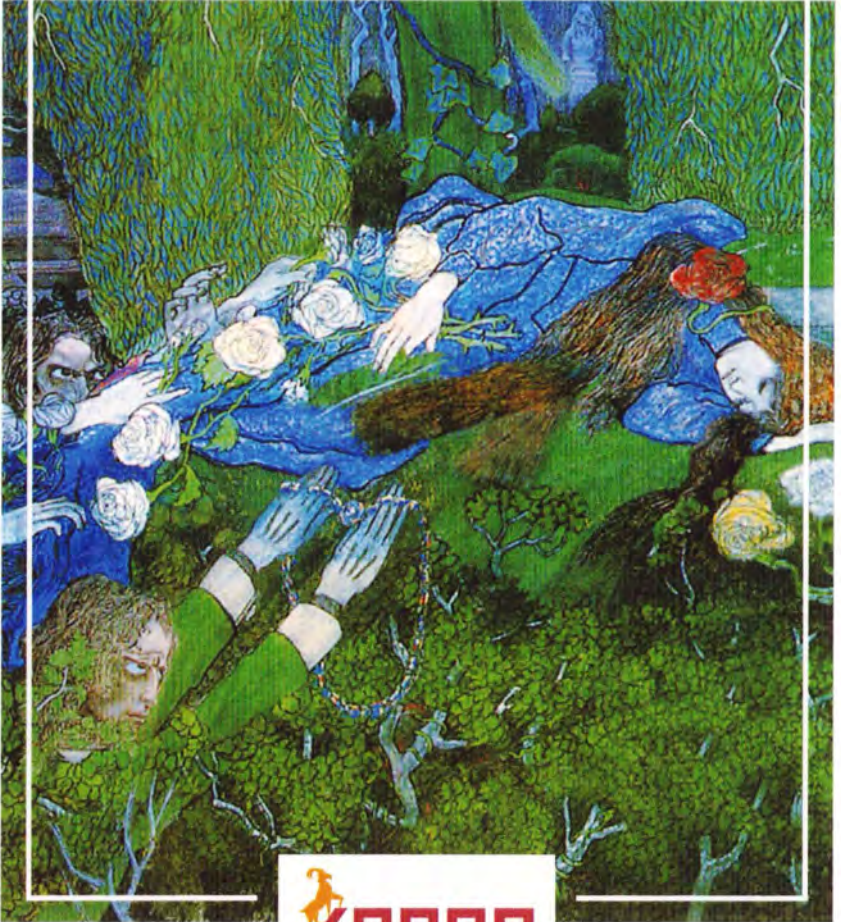
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

HÜSEYİN RAHİMİ GÜRPINAR

Günümüz Türkçesiyle

İFFET

 KAPRA

1896 yılında yayımlanan *İffet*, varlıklı bir ailenin adım adım sefalete sürüklenişini anlatır. Batılı tarzda eğitim görmüş, ailenin genç kızı İffet, babası Şakir Efendi'nin ölümünden sonra hasta annesi ve küçük kardeşiyle yapayalnız kalır. Tüm servetlerini kaybeden aile İstanbul'un kenar mahallelerine taşınıp acımasız bir yaşam mücadelesine atılmak zorunda kalırlar. Fakat insanların cahillikleri ve ahlaksızlıkları onları günden güne sıkmakta, hayatı onlara zehir etmektedir. Öyle ki ailenin tüm geçim yükünü omuzlayan İffet, bir süre sonra açlıktan ölmek veya namusunu lekelemek gibi kahredici bir ikileme karşı karşıya kalır. İffet'in tüm maddi varlığını elinden alan hayat, son olarak onun en değerli hazinesi olan namusuna da göz diker. Erdemi ve namusu için yaşayan İffet bu değerlerden vazgeçip toplumun istediği gibi biri mi olacak yoksa ahlaki değerlerinden ödün vermektense ölmeyi mi tercih edecektir?

Hüseyin Rahmi'nin erken dönem eserlerinden olan *İffet*, toplumu, bireyi, ahlak, erdem gibi değerleri tüm gerçekliğiyle ele alan, natüralizm akımının etkisiyle yazılmış tezli bir romandır.

KAPRA
YAYINCILIK

/kaprayayinlari

ISBN: 978-625-8076-94-3

İFFET / Hüseyin Rahmi Gürpınar

YAYIMA HAZIRLAYAN

Emine Hızır

EDİTÖR

Davut Yıldız

SON OKUMA

Berrenur Özdemir

KAPAK GÖRSELİ

Jan Toorop, *The Vegabonds*, 1891

KAPAK TASARIM

REPAR TASARIM

SAYFA DÜZENİ

Oğuz Yılmaz

BASIM VE CİLT

Repar Dijital Matbaası

BASKI

Temmuz 2022 - 1. Basım

ISBN

978-625-8076-94-3

SERTİFİKA NO

40675

Kapra Yayıncılık,
Repar Tasarım
Matbaa ve Reklamcılık
Ticaret Limited Şirketi'nin
tescilli markasıdır.

Mimar Sinan Mah.,
Selami Ali Efendi Cad.,
No: 5
34672 Üsküdar/İstanbul
Tel: 0 (212) 322 48 45

© Bu kitabın tüm hakları saklıdır.
Tanıtım amaçlı, kısa alıntılar
dışında metin ya da görseller
yayınevinin izni olmadan hiçbir
yolla çoğaltılamaz.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://trantey.org>

Hüseyin Rahmi Gürpınar (1864-1944)

Hüseyin Rahmi Gürpınar, 19 Ağustos 1864 tarihinde İstanbul'da dünyaya geldi. Babası hünkâr yaveri Mehmet Sait Paşa'dır. Üç yaşındayken annesinin ölümü üzerine Girit'te bulunan babasının yanına gönderildi. Hüseyin Rahmi, 1887'de *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yazmaya başladı. Ardından *İkdam* ve *Sabah* gazetelerinde çalıştı. II. Meşrutiyet döneminde otuz yedi sayı süren *Boşboğaz ile Güllâbi* adlı bir gazete çıkardı. Daha sonra farklı gazetelerde çalışmaya devam etti. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Kütahya milletvekilliği de yapan Hüseyin Rahmi, ömrünün son otuz bir yılını Heybeliada'da geçirdi.

Eserlerinde Anadolu'ya yer vermeyen Hüseyin Rahmi, İstanbul halkının toplumsal ve kültürel yaşantısını, aile hayatını, batıl inançlarını mizah ve hicivle kaleme almıştır. Ahmet Mithat Efendi'nin temsil ettiği edebî geleneği sürdüren Hüseyin Rahmi, natüralist tarza sahip, gerçekçi ve yalın bir dil kullanmayı benimseyen, bundan dolayı halk tarafından sevilen ve çok okunan bir yazar olmuştur.

Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın ilk romanı *Şık*'tır. Bu eser, Ahmet Mithat Efendi tarafından çok beğenilince *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde tefrika edilmeye başlanmıştır. Altmışa yakın eseri olan Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın bazı eserleri şunlardır:

ROMANLAR:

Şık (1889), *İffet* (1896), *Mutallâka* (1898), *Mürebbiye* (1899), *Bir Muadele-i Sevda* (1899), *Metres* (1900), *Tesadüf* (1900), *Şıpsevdi* (1911), *Nimetşinas* (1911), *Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç* (1912), *Gulyabani* (1913), *Cadı*

(1912), Sevda Peşinde (1912), Hayattan Sayfalar (1919), Hakka Sığındık (1919), Toraman (1919), Son Arzu (1922), Tebessüm-i Elem (1923), Cehennemlik (1924), Efsuncu Baba (1924), Meyhanede Hanımlar (1924), Ben Deli miyim? (1925), Tutuşmuş Gönülleri (1926), Billur Kalp (1926), Evlere Şenlik, Kaynanam Nasıl Kudurdu? (1927), Mezarından Kalkan Şehit (1928), Kokotlar Mektebi (1928), Şeytan İşi (1933), Utanmaz Adam (1934), Eşkîya İninde (1935), Kesik Baş (1942), Gönül Bir Yel Değirmenidir Sevda Öğütür (1943), Ölüm Bir Kurtuluş mudur? (1954), Dirilen İskelet (1946), Dünyanın Mihveri Para mı Kadın mı? (1949), Deli Filozof (1964), Kaderin Cilvesi (1964), İnsanlar Maymun muydu? (1968), Can Pazarı (1968), Ölüler Yaşıyorlar mı? (1973), Namuslu Kokotlar (1973)

ÖYKÜLER:

Kadınlar Vaizi (1920), Namusla Açlık Meselesi (1933), Katil Bûse (1933), İki Hödüğün Seyahati (1934), Tünelden İlk Çıkış (1934), Gönül Ticareti (1939), Melek Sanmıştım Şeytanı (1943), Eti Senin Kemiği Benim (1963)

OYUNLAR:

Hazan Bülbülü (1916), Kadın Erkekleşince (1933), Tokuşan Kafalar (1973), İki Damla Yaş (1973), Gülbahar Hanım

TARTIŞMA:

Cadı Çarpıyor (1913), Şekavet-i Edebiye Tartışmaları (1913), Sanat ve Edebiyat (Ölümünden sonra H. A. Önelçin derledi, 1972)

ÖN SÖZ

Realizm akımına tabi olmaya uğraşıp Zola'yı kendilerine önder sayan genç yazarlar bu romanda gündelik hayata dair uzun uzadıya açıklamalara rastlayamayacaklarından belki yazarına karşı eleştiri tenezzülünde bulunurlar.

Osmanlı edebiyatımızı Fransız edebiyatıyla kıyaslamaya kalkışmak, yüz ölçümü olarak Marmara Denizi'yle okyanusu bir zannetmek derecesinde fahiş bir hata olur. *Sefiller*'in¹ *Jarina*'lardan,² *La Dame aux camelias* (Kamelyalı Kadın)³ *Nana*'lardan⁴ önce olduklarına bakılır ve güneşin bir beldenin doğu ufkundan doğmadıkça olgunluk zirvesi olan zevale yükselemeyeceği düşünülürse realizme bir zemin hazırlamak için işte hiç olmazsa romantikliği okşayan ılımlı bir vadiden girişmek gerekeceği hususunda tedbirli, insaf sahibi hiçbir kimse tereddüt edemez. Bundan dolayıdır ki doğal olarak aldığımız şu tedbirden dolayı eleştiriye layık görülmeyiz zannederim.

Fransa eski şairlerinden Buvalo'nun,⁵ “Bazı hakikat olur ki hakikate benzemez,” anlamına gelen meşhur mısrası geçince bir vakanın nadirattan olması, hakikiliğine engel olmaz. Bununla birlikte bu romanın üzerine kurulduğu temel

1 *Sefiller*, Fransız yazar Victor Hugo'nun tarihî romanı. (y.h.n)

2 *Germinal*, Fransız yazar Emile Zola'nın en bilinen eseri. (y.h.n)

3 *La Dame aux camelias* (*Kamelyalı Kadın*), Fransız yazar Alexandre Dumas'nın ilk kez 1848 yılında basılan romanı. (y.h.n)

4 *Nana*, Fransız yazar Emile Zola'nın yazdığı yirmi ciltlik Les Rougon-Macquart serisinin dokuzuncu kitabı. (y.h.n)

5 Nicolas Boileau-Despréaux (1636-1711), Fransız şair ve eleştirmen. (y.h.n)

baştan sona hakikattir. İtirafına lüzum görölmeyen bir noksanı var ise o da yazarının acizliğinden ibarettir.

AKSARAY, 17 MAYIS 1896
HÜSEYİN RAHMİ

YENİ BASKIYA ÖN SÖZ

Bu roman yasa dışı yollarla çok defa basıldı. Bu memlekette öyle devirler yaşadık ki dimağınızın bütün samimi kabiliyet ve gayretiyle çalışarak vücuda getirdiğiniz eseri gözünüzün önünde basarlar, satarlardı. Bir şey yapamazdınız. Davaya kalksanız siz haksız çıkardınız. Çünkü kitap yazmak suçların en büyüğüydü. Yazar her yerde hakarete ve yenilgiye uğradı. Yalnız onun aleyhine çıkan sözler işitilirdi.

İffet, birçok hırsıza altın para altı yüz liradan fazla kazandırmış; yazar, eserin tefrika edildiği gazeteden ancak sekiz yüz elli kuruş kalem ücreti almıştır.

Çalanlar da en meşru haklarından mahrum kalanlar da hep birkaç karış toprağa doğru yürüyoruz. Günah sevap, haram helal her şey, kokmuş cesediyle beraber örtülüyor. Dünyada hırsızlığın türlü şekillerinin tespiti mümkün olmayacağı gibi, ahirette de mezara götürdüğümüz kalıbı ne ile beslemiş olduğumuzun sorulacağına ihtimal veremem.

Kaptırılmış bir haktan bu kadar seneler sonra bahsetmek büyük bir saflıktır, biliyorum. Lakin son baskının münasebetiyle hikâyemin de hikâyesinden dert yanmak için hırçınlaşan kalemimi zapt etmeyi başaramadım. Bu macerayı ayrıntılarıyla açıklamaya kalkışsam *İffet*'ten daha feci bir hikâye olur.

O zamanın zorbalarına ait pek acı hatıraları rahatsızlık veren bir gıcıkla işte yine yutuyorum.

İffet'in birinci baskısının altında 17 Mayıs 1896 tarihini okuyorum. O zamanın kundağa sarılı bebekleri bugün ömrün orta yaşlarına gelmiş bulunuyorlar.

Ne seri bir fırladığın üzerinde dönüyoruz. Sonsuzluğun sinesinde bu ne uçuştur. Bu dönüşü duymadan mantar kesilen bir ağaç gibi yıpranıyoruz. Nereden geldiğimizi bilmiyoruz. Fakat nereye gittiğimizi söylemeye hacet yok...

İffet'in bugün otuz bir yaşına girmiş satırlarını yazdığım tarihte ben de bu hikâyenin olay örgüsüne karışmış bir gençtim. Şimdi o zamanki beni andırır hiçbir yeri kalmayan bir ihtiyarım.

Bugünün genci! Gençlik pek kısa süren ve ancak bir defa görülen bir rüyadır. Onun gafletinden uyandığın zaman uçurumun kenarında dönen başını iki elinin arasında sıkarak düşüneceksin. Gözlerinin önünde su gibi akan bu feleğin sinema şeridinin karşısında hayatının tatlı ve acı demlerini hatırlayarak derin üzüntülere düşeceksin. Pek amiyane bir düşünceyle bahtiyarlık saydığımız bu uzun ömürden bize kalabilen şey ancak bu hatıralardır. Sabah, öğle, akşam... Oyunun sonundasın. Ömrün gün batımı, gösterişli renkler içinde gerçekleşmiyor. Hayatın bütün hüznüleri o noktaya toplanarak seninle beraber sönüyor.

Her şey bu girdapla beraber koşuyor. Kanunlar, prensipler, fikirler, görüşler, diller, şekiller...

Üslubumuzun uğradığı otuz bir senelik değişikliğe *İffet*'in o zamanın çeşnisini gösteren satırları bugün pek güzel bir ölçü olabilir.

Bugünün genci! Otuz bir sene sonra senin de dimağın ve eserin yenilerin gözünde böyle bir harabe manzarası alacak. Zaman yeniye doğurmak için eskiyi bütün hışmıyla öldürüyor.

Üzerinde yaşadığımız gülle, uzayda bir top mermisinden yetmiş üç defa daha süratle uçuyor. Bu uçuşu hakkıyla hayal etmeye zihinlerimizin gücü yetmiyor. Bu trenin durağı yok. O, varlığımızın üzerindeki tesirini her an işliyor. Her an bütün zerrelerimizle onun değıştirici kuvvetine tabiyiz. Bizi durağıma koşturan bu yolculuğun sonunda altmış yetmiş senenin, tıpkı çocukların ellerinde gördüğümüz fırıldakların devirleri gibi altmış yetmiş saniyeden farkı yok.

Hikâyeyi okuyunuz. Vaka pek hazindir. Gençliğin saf, samimi kalp çarpıntılarıyla yazılmıştır. Dün ile bugünün üslup farkını, düşünce ve tasvir farkını kıyaslayarak okuyunuz. İnceleme gücü olanları eski şeyler, yenilerden fazla düşündürürler. Onun için müze salonlarında derin düşüncelerle dolaşırız. Bugünün taze eserlerinin kıymetleri ancak yarının müze camekânlarında tutacakları yerlerle belirlenecektir.

Ruhunun, nurlu şuurunun bütün hararetiyle hayatın ilk heyecanları içinde ülkü abidesini yaratmaya uğraşan bugünün genci! Otuz yıl sonra yeni çıkanlar arasında eski kalacak eserine böyle bir ön söz ile yeni yama vurmak başarısını senin için de temenni ederim.

Zaman, âlimlerin âlimi benzersiz bir felsefe hocasıdır. Hükümlerinde şaşmaz. Yürümeden durmaz. Merhamet ve acıma bilmez. Bazen müsait bulunur. Fakat ânı gelince sillesini indirir. Bilgece derslerinden aklını başına toplamaya karşılık biz onunla zıtlaşmaya kalkarız. Lehimizde istisnai bir muamelesini bekleriz. Olamazsa onun amansız kuvvetine karşı gelmeye uğraşır, isyan ederiz. Bu hikâyede şöyle bir mezar taşı yazısı vardır:

*Geçme ey ziyaretçi görüp de taşı
Sanma azade bu yerden kendini
İncelikle bak da bana ibret al
Öğren o alçak feleğin rengini*

Romanın yayımlandığı tarihte sansür bu mezar taşı yazısından son iki mısrasını çıkarmıştır ki şimdi ben yine ilave ediyorum:

*Gezdirir eğlendirir bir ân fakat
İçirir sonunda şarap ve afyonu*

O vaktin zihniyetini yaşamamış olanlar ahlaka, siyasete, diyanete dokunmayan bu iki mısrayı sansürün ne düşünceye dayanarak çizmiş olduğunu anlamakta güçlük çekerler.

Şimdi zor seçilen bu sakıncalı şey, o tarihte tehlikeli bir hata hükmündeydi. O zaman Türklerin başında “zıllullah fi’l-arz”¹ unvanlı ilahi bir gazap vardı. Allah’a benzerliği itibarıyla bu adam, kendisinin ölümsüz olduğunu düşünürdü. Onun zincirli delileri utandıracak türlü türlü kuruntularının ıstırapları altında bu memleket inleye inleye can çekişirken o, vaktinin en mühim kısmını gazetelerde, kitaplarda daima aleyhine düzenlenen ihamlar,² semboller aramakla geçirirdi. Ürktüğü bir tek kelime yüzünden maazallah bazen birkaç masum aile mahvolurdu.

Sansürün çıkardığı iki mısra ona, “Bugün ne kadar büyük bir emir veren olsan yarın mutlak can vereceksin,” hakikatini hatırlatıyordu.

İnsanlığın bu çocukça kuruntuları ne gülünçtür. Öldürmeye uğraştığı hakikat onun vücudunu dünyadan kaldırdı. Şimdi cesedi, büyükbabasının üzerine demir kapaklar çevrilmiş türbesinde mahpus çürüyor.

Bu mezarın önünden geçen her Türk’ün ona okuyacağı Fatiha şudur:

“Aman ya Rabbi, bu adam ölmek için ne kadar çok insan öldürttü.”

HEYBELİADA, 6 ŞUBAT 1927
HÜSEYİN RAHMİ

¹ Allah’ın yeryüzündeki gölgesi. (y.h.n)

² İki anlamı olan bir sözün akla en az gelen anlamının amaçlanarak kullanılması ve anlamı güçlendirmesi sanatı. (y.h.n)

1

13...¹ senesi Eylöl'ü ortalarına doğru bir perşembe günüydü ki saat yedi buçuk raddelerinde bardaktan boşanır gibi şiddetli sağanaklar ile başlayan bir yağmur, tufandan işaret veren selleri, kıyamet gürültüsünü andıran korkunç şimşek gümbürtüleriyle damları, sokakları su içinde bırakıp her tarafı sarstıktan iki saat sonra durulmuştu. Yağmurun dinmesinin ardından semadaki bulutlar merkezlerine doğru koyu sincabî² ve çevrelerine doğru kar gibi beyaz, büyük kütlelere bölünerek yoğunluklarını yavaş yavaş kaybedip, bin türlü ihtişamlı şekiller alarak havada dört bir yana uçuştuklarından, lacivert gökyüzü oradan buradan kâinata gülümsemeye başladı.

İnsan, bir parçası olduğu tabiatın gösterdiği tebessümler ile gülümseyen, yine o kararsız annenin kırılganlığının şiddetiyle mahzun, ümitsiz olan, çabuk üzülen âciz bir mahlûktur. İnsan, her gün içine doğduğu, görünür olduğu, arasına karıştığı keşmekeş âleminin, teneffüs eylediği havanın lütuflarına veyahut şiddetli uğursuzluğuna maruz kaldığı için midir, nedir bilmem, gönlüm rüzgârın kararsızlığına uyarak pek çabuk değişir ve duyulanır.

Tabiatın az bir müddet evvelki coşkusu, kıyamete benzeyen gümbürtüleriyle, titreyen ve korkan vücudumdaki o kederli yorgunluğu gidermek için Topkapı, Yedikule ve Marmara Denizi'ni içine alan bir manzarası bulunan yazı odamın penceresine yaslanarak etrafı seyre daldım.

¹ Orijinal metinde tam tarih belirtilmemiştir. Ancak, 13... ifadesinden hareketle, 1800'li yıllardan bahsedildiğini söylemek mümkündür. (y.h.n.)

² Kahverengi ile kurşunî arasında bir renk, sincap rengi.

Yağan yağmur damları temizlemiş, boşanan seller sokakları süpürmüş olduğundan kiremitler, taşlar güleç bir temizlikle sanki bakanın yüzüne gülüyordu. Bir iki saattir sudan kırbaçlar altında hırpalanarak kendilerine bir sığınak arar gibi sağa sola çırpınan ağaçların yaprakları, birkaç aydan beridir yüzeylerini istila eden tozdan kurtularak üzerlerinden henüz buharlaşmamış olan su damlaları ile güneşe karşı zümrütleri, pırlantaları donuk bırakacak pırıltılar göstermekteydi.

Her bir ağaç yaprağının nemli yüzeyiyle güneşe benzemeye çalışır gibi Allah'ın lütfuna nail olduğu şu vakitte, rüzgâr biraz evvelki şiddetinden pişmanlık gösterir bir yavaşlıkla eserek pırıl pırıl, yeşil atlaslara bürünmüş zannolunan ağaçları okşar gibi hareket ettirmeye başladığından, nazlı bir eda ile sallanan dalların bazılarında ara sıra bir elmas parçası yuvarlanarak hızla indiğinde, endişeli titremelerle birkaç defa daha parladıktan sonra hiçliğe düşen bir güzellik, ansızın sönen bir ümit gibi toprağa azık oluyor veyahut ki biri büyük diğeri küçük fakat ikisi de hayatın var olduğu iki dünya gibi birbirine karışıyordu.

Esen o hafif rüzgâr, semada ihtişamla hareket eden bulutları aheste aheste şehrin batı ufkuna doğru sürüp götürdü. Bir müddet sonra meydanda buluttan eser kalmadı.

Hava o kadar açıldı, toprak o kadar gülümsemeye başladı ki kendimde dahi bulunduğum odaya sığamamak derecesinde bir ferahlama hissettim. Yaşama arzusu gibi uzaktan uzağa mavi sislerle örtülü görünen kırların -sema ile deryanın büyük bir özlemle kucaklaştığı noktalarda gözün güç fark edeceği en nazik, en uçuk renkler, parlak dalgalar içinde, gökten suyun yüzeyine dökülmüş birer cennet parçası gibi hayal meyal görülen- Marmara Adaları'nın kısaca, gözün gördüğü ufkun ötesinde gönlümün, zihnimin hayal ettiği cennetleri seyretmek için uzanan bakışlarım, o sınırlı daireyi delip geçmek gibi çocukça bir arzuya düştü. Emel arkasından uçan kanadı kırık bir kuş gibi ufuktan ufka ümitsizce ve ser-

serice dolaşmaya başladı. Gönlüm bu ıstırap veren hasrette, bakışım maddi âlemin ötesinde kendine bir meşguliyet aracı aramakta iken o esnada odanın kapısı “tık tık” daha doğrusu “güm güm” vuruldu. Dalmış olduğum o tatlı hayallerden uykudan uyanır gibi uyanarak, böyle hızlıca kapımı vuranın kim olduğunu anlamak üzere, “Kimdir o?” diye seslendim. Dışarıdan, “Efendim müsaade var mı?” izin cümlesi işitildi. Gelen sedayı tanıdığımdan hemen ayağa kalkıp, “Buyurun!” cevabını verdim.

Çok aziz dostlarımdan Doktor N. Bey içeri girdi. Şaşkın bir çehre ile dedi ki:

“Yahu, hayal âleminde misin, nesen? Dört beş defa parmaklarının ucuyla tık tık kapıyı vurdum. Hiçbir cevap alamadım. Nihayet yumruğumla güm güm vurmaya mecbur oldum. Bu ne dalgınlık kardeş!”

Ben gülerek:

“Deminki gürültülerden zihnim, vücudum pek sıkılıp yorulmuştu da o hüzünden kurtulmak için şimdi pencereden kâinatı seyrediyordum.”

“Acayip! Sizin pencereden kâinat mı görünüyor? Sana hayret durağı olan şu odada kendi kendime yarım saat otursam alimallah can sıkıntısından aklımı bozarım. Hey gidi romancılık! Hey gidi şairlik! Biraz yağmur yağdı, yapraklar falan parıldadı ya, artık hayran bakışlarınızı bu manzaradan bir türlü ayıramazsınız. Semaya, toprağa, deryaya bakıp bakıp türlü hayaller kurarsınız. İşitilmedik yalanlar uydurmaya uğraşırsınız. Şu ağaca bir kuş konup da iki defa ‘cik cik’ dese, o kuşa hemen hüznü kuş bilmem ne diye bir isim takarak o cıvıltıyı cennet nağmesi filan diye nitelendirmeye döşenirsiniz. Rüzgâr dokunup da bir ağacı sallasa, semadan bir bulut geçse, size sayfalarca yazı yazmak için hayal malzemesi olur. Yazınızda bir kuzunun melemeye, bir kuşun ötmeye, bir ineğin bağırma haddi yok! Nedir bu efendim?”

Doktor bu azarlamaları yarı şaka ve yarı ciddi bir tavırla ediyordu. Ben yine gülmemi bozmayarak dedim ki:

“O... Doktor! Bugün öfke dolusunuz, henüz bir nefes almadan, oturmadan, gelir gelmez bu ne kadar paylama? Yine sizi bir yerde hiddetlendirmiş olmalılar. Doktorlar için bu kadar asabılık iyi değildir.”

Doktor kaşlarını çatıp yüzüme bakarak cevaben dedi ki:

“Günlük vazifemi yerine getirmekten, yani bir koğuşun mevcudu olan otuz kırk hastadan kiminin midesini, kiminin ciğerini, kiminin böbreğini, kiminin bağırsağını muayene-den geliyorum. Hastalıkların bulaşmasını engellemek için biz ‘ofenike’³ sürünürüz. Bizim lavantamız odur. Aksaray’a inmek için köprüden tramvaya bindim. Yanıma bir şık rastladı. Ama nasıl şık? Tam züppe! Arada sırada yüzüme bakıp çehresini ekşitmeye başladı. Ben bu iğrenen bakışların sebebini anlayamadım. Meğerse benim üzerimdeki kokudan rahatsız oluyormuş. Nihayet bir zarafet taslamak üzere başını bana çevirip o pudralı yanaklarıyla alnını kırıştıtarak dedi ki, ‘Doktor değil misiniz, seyyar hastaneye benzersiniz. Yayıdığınız bu keskin asit fenik kokusu yalnız mikropları değil yanınıza tesadüf etmek bedbahtlığına uğrayan insanları da öldürecek!’ Şimdi ölür müsün, öldürür müsün? Baktım ki uzun uzadıya cevap versem belaya gireceğim. Yalnız şıkı yuvarıdan aşağıya kadar bir kere süzdükten sonra, ‘Sizin kadar narin yaradılışa sahip olanlar böyle umumi tramvaylara değil hususi arabalara binmelidir,’ cevabıyla yetindim.”

“Kızgınlığının sebebini anladım. Fakat kalan öfkeni benden çıkarmaya ne hakkın var?”

“Ben ciddi meslek sahiplerinden olduğum için öyle sırf bulutlar, denizler, rüzgârlar, bülbüller ile uğraşmaya zaman ayırıp da kâğıt üzerine tasvir ettikleri bu sayıklamalarını da insaniyet namına bir hizmet sayan şairlere biraz kızarım da onun için!”

3 Fr. eau phéniquee: Eskiden enfeksiyon tedavisinde kullanılan bir sıvı.

“Demek ki tıp ilmini tahsil etmemiş olanlar senin nazarında hiçbir şey değil, öyle mi?”

“Kim demiş onu? Medeni dünyada öğretilen çeşitli ilim ve fenlerin tıptan ibaret olması lazım geleceği gibi tuhaf bir iddiada bulunmadım. Haşa! Her ilmin insanlığa lüzumu olduğu gibi ilgilenenlerine de bütün insanlık âlemi teşekkür borçludur. Medeniyet ilimle, ilim medeniyetle vardır. Maddiyattan bahseden fenleri anlarım. Yalnız ‘metafizikî’⁴ olanlara aklım ermez. Bizdeki şairliği, romancılığı da metafizikten ibaret görüyorum. Çünkü işte hiçbir maddiyet, hakikat, ciddiyet yok. Her gün gözümüzün önünde feci, gülünç bin türlü olay maddi olarak cereyan ediyor. Romancılarımız bunlardaki gerçeği aktarmaya tenezzül eylemeyerek hayal gücü kendilerine neyi parlak gösterirse manevi âlemden o garip şeyleri bulup çıkarıyorlar!”

“Canım, ne yapalım? Siz hayallerden nefret ettiğiniz için edebiyatı külliye ortadan kaldıralım mı? Siz doktor olduğunuz için her gün şahit olduğunuz türlü feci manzaralar ile yüreğiniz katılaşmış. Sizde duygu inceliği kalmamış olmalı ki bizi hayrete düşüren şairane bir manzara sizce dikkate değer bile görülmüyor!”

“Hayır, yazar bey öyle deme! Ben o edebiyatı ortadan kaldırmalı demiyorum. Hiçlikten, havailikten kurtarıp hakikat, ciddiyet dairesine sokmalı diyorum. Gerçi doktor isem de edebiyattan hissem pek de yabana atılacak derecede değildir. Ben hayallerin değil gerçekçi edebiyatın aşığıyım. Bir şair, bir yazar yazacağı şeyi tabiatla eksiksiz incelemeli. O madde, o fikir, o mevzu üzerine birçok fen kitapları ve ciddi kitaplar okumalı da sonra yazacağını yazmalıdır. Tabiatla göreceği manzaraların yalnız şairliğin hayal dairesine girebileceklerini seçerek ve bunları dahi kendi fikrince ‘süslemek’ için değiştirerek seçebileceklerinden hariç olan hayat manzaralarına kabadır zannıyla bakmaya tenezzül etmeyen bir yazarın dü-

4 Fizik ötesi.

şünme gücü dar bir cehalet dairesi içinde sıkışıp kalmış olur. Böyle bir yazar tabiatın gerçeklerinden yeterli derecede ibret alamaz. Seni şimdi yağmurdan sonra ortalığın kazandığı şu tazelik ve hoş sakinliğe karşı hayran bir hâlde buldum. Bilmem ki böyle daima semaya, bulutlara, ufuklara bakmaktan ne haz duyarsın? Biraz da görmediğin hayat manzaralarını görmeyi merak et. Bir gün benimle beraber hastaneye gel. Hayat düşmanı olan birçok hastalığın dehşetli pençesinde bal mumu gibi eriyen insanların sararmış çehreleri, iskelete dönmüş vücutlarıyla ıstırap döşeklerinde uzanıp yatışlarını gör. Ne o? Yüzünü ekşitiyorsun! Galiba tarifimi şairane bulmadın. Gerçi bu feci manzaralardaki şairlik, ruhu sevindirecek türden değildir ama bunlar hayat manzalarından birer doku-naklı tablodur. Tabiatın tasvirine uğraşan zat ressam olsun, yazar olsun, tasvir sanatının bakış açısından onun için tabiat manzarasının yücesi, bayağısı olamaz. Tamamının hakkıyla tasviri maharete muhtaçtır. O zavallı hastaların yanına gidersin, dil bilmez gibi melul melul insanın yüzüne bakarlar. Gerçi dil de bilmezler. Bizim en kolay saydığımız günlük dil onlara pek ağıdalı gelir. ‘Tabiatın mülayim⁵ mi?’ diye sormuş olsan bir şey anlamaz. Bu soruyu en kaba şekilde sormalıdır. ‘Ateşin var mı?’ desen hiç aşına olmadığı bir lisandan konuşuyormuşsun gibi hasta alık alık yüzüne bakar. Bu meramını anlatabilmek için, ‘Alaflanıyor⁶ musun?’ demek icap eder. Ben mektepten çıktığım ilk aylarda ne hastalar meramlarını bana anlatabilirlerdi, ne de ben onlara. Bizim lisanı onlara öğretebilmek imkânsız olduğu için biz onlarınkini öğrenmeye mecbur olduk. Doktorluk görevim yalnız hastaneden ibaret değildir. Bulunduğum mahalledeki komşulardan başı ağrıyan bana gelir. Mahalledeki eczanede haftada iki gün nöbetim vardır. Türlü türlü ahlakta insanlar, çeşit çeşit hastalar gelir. Neler görür, neler işitirim. Sakın bunların hepsinden muayene ücreti alıyorum zannetme. Bir kısmının reçete mas-

⁵ Tıpta kabızlığı olmayan anlamında kullanılır.

⁶ Halk ağzında alev, ateş.

raflarını da eczacıya ben veririm. Paralı hastalar ismi, şöhreti henüz bulunduğu mahallenin sınırını aşmamış olan bizim gibi yeni çıkma doktorlara gelmezler. Biz de hastasız kalmayız ama dedim ya, bizimkilerin çoğu bedavacıdır. Fukara hastaların cümlesi eczaneye, benim ayağıma gelmez. Bazılarının hanelerine ben giderim. İşte bu akşam fukaradan bir kadının evine gideceğim. İstersen sen de beraber gel. Fakirlik zordur. Ama buna bir de hastalık eklenince bu güçlüğü nasıl bir dehşet kazandığını gör.”

Gideceğimiz semtin neresi olduğunu sormadan doktorun bu teklifini kabul ederek ben hemen giyindim. Scmtimiz Aksaray olduğundan caddeye çıkıp Topkapı’ya işleyen tramvay hattının birinci mevkiine geldik. Tramvay şirketi, arabalarının en köhnelerini bu hatta işletmekte olduğundan sokağın tozu çamuru asıl rengi olan soluk yeşil boyayı örtmüş ve dört zayıf hayvan koşulmuş bulunan tramvayı yukarıdan gelecek arabayı beklemek üzere bulduk. Bu hâllerile mükemmel bir iskelet dersi göstermeye yarayabilecek kadar zayıf ve güçsüz olan bu hayvanlar, sırtlarına yüklenecekleri o ağır yükün vücutlarına vereceği can dayanmaz ağrıyı düşünüyorlarmış gibi başlarını sabırlı birer vaziyet ile önlerine eğmiştiler.

Bu köhne arabanın içine atladık. Bizden evvel binmiş bulunan birkaç müşteri yüzlerini -hayvanların kuyruklarıyla üzerlerinden defettikleri- sineklerin saldırılarından kurtarmak için kollarını sallayıp durmaktaydılar. Bu müşteriler de ancak o köhne arabayı süsleyebilecek pejmürde kıyafetli kimselerdi. Bizden sonra da zembilli⁷ bir ihtiyar ile soluk fistanlı bir kokona⁸ bindi. Beş on dakika sonra yukarıdan gelmesini beklediğimiz araba geldi. Bizim ispir⁹ sekiz yerinden dökümlü ipten kamçısı elinde makamına çıktı. Başını arabanın kapısından içeriye sokup ağzındaki otuzluk tütünden sigaranın mide bulandıracak mertebedeki iğrenç duma-

7 Hasırdan örülmüş saplı torba.

8 Süsüne düşkün yaşlı kadın.

9 At veya araba uşağı.

nını müşterilerin suratlarına savurarak Rumca lisanla biletçiye birkaç söz söyledi. Arabamız hareket etti.

Rayların yamrılığından yumruluğundan araba sanki düz bir demir yatak üzerinden değil, bozuk bir kaldırımdan gidiyormuş gibi vücutlarımız sarsıntılar, zangırtılar içinde kaldığı sırada ben doktora dedim ki:

“Beni hangi mahalleye götürüyorsun Allah aşkına!”

“Topkapı civarında ... Mahallesi’ne.”

“Orada göreceğimiz şey yalnız bir hasta kadından ibaret mi?”

“Hayır, bir de güzel kız göreceksin.”

“Demek ki bu sefil aileyi ziyaretten evvel ön bilgi olarak bana anlatacağın bazı meseleler var.”

“Hayır, anlatacağım uzun bir şey yok. Benim bildiğim de pek kısa. Ben seni oraya yalnız bir sefalet tablosu göstermek fikriyle götürüyorum.”

“Her neyse. Sen bildiğin kısa bilgiyi olsun anlat.”

“Bu göreceğin aile pek fakir ama güzel huy ve terbiyeleri fevkalade bir mertebede. Zavallılar evvelden varlıklı imişler. Sonra düşmüşler. Ailenin babası Şakir Efendi isminde Macar mühtedilerinden¹⁰ bir zat imiş. Ailesini kazandığı ile geçindirmekteyken o vefat edivermiş, gelir de kesilmiş. Fatih taraflarında bir haneleri varmış. Ailenin reisinin vefatının ardından o da yanmış. Biçareler çıplak, sefil kalarak ... Mahallesi’nde kabir gibi dar, bir odalı bir sefalet köşesine çekilmişler.

Şakir Efendi’nin hanımı kırk beş elli yaşlarında bir kadındır ki hasta işte odur. Yirmi yaşlarında kadar fevkalade güzel, İffet isminde bir kızıyla bir de on, on bir yaşında bir oğlu var. Şakir Efendi sağlığında kızının eğitim ve terbiye-

¹⁰ Kendi dininden vazgeçerek sonradan Müslüman olan kimse.

sine pek ziyade itina edip bir Frenk mektebinde okutup yazdırmış. Şaşaalı, süslü köşklere başka bir parıltı verecek mer-tebede alımlı olan İffet'in, o paha biçilemez güzelliğin öyle bir yoksulluk kulübesi içinde hamam ocağına dikilmiş gül fidanı gibi solup kavrulmasını görmek kadar insanı üzecek bir hâl düşünülebilir mi? Kızın Latif Efendi isminde bir de genç nişanlısı var. Lakin o da fakir, elli kuruş maaşla resmî dairelerden birine devam ediyor.”

“Kadının hastalığı nedir?”

“İtina ile, para ile, devamlı tedaviyle geçecek bir illet...”

Doktor şu kadarcık malumat verdikten sonra cebinden Fransızca bir tıp dergisi çıkarıp onu okumaya koyuldu. Ziyaret edeceğimiz aileye dair aldığım şu malumat kısaydı. Lakin benim zihnimde pek büyümeye başladı. Yoksulluk ateşi güçtür ama evvelden refah görmüş olup da sonradan düşmek özellikle İffet gibi genç, güzel, malumatlı bir kız iken dünyadaki felaketlerin en büyüklerindendir. Henüz yüzünü görmediğim İffet'in hayali, çehresinde büyük bir üzüntü görünen, zulüm görmüş gözleri ümitsizlik gözyaşlarıyla ağlayan, yumuşak göğsü feleğin kin ve kahr oklarına karşı çıplak, saçları tecelliyâtını¹¹ görmüş bir şairin fikri gibi perişan, zavallı bir melek suretinde gözümün önünde dolaşmaya başladı. Dua okur gibi mırıldanıyor, solgun dudaklarıyla bir şeyler söylüyordu. Dinliyordum fakat anlayamıyordum. Bir müddet öyle dalgın kalmışım. Tramvay zangırtıları yine beni maddiyetime döndürdü. Zihnim İffet'in hayaliyle meşgul bulunduğundan mıdır nedir, geçtiğimiz yollar bana pek hüzünlü görünüyordu. Yüksek kaldırımı geçtik. Hayli aralıklı bahçeler ile yolun iki tarafında görülen basık katlı, dar pencereli ve bir haylisi dört yönden birine meyilli çarpık cumbalı, eğri şahnişinli,¹² tozlu, köhne evlerden bazılarını bir kasvet belası gibi tramvayın üstüne iniverecek zannediyordum.

¹¹ Allah'ın kudretinin şahıslarda ve eşyada görünmesi.

¹² Eski Türk mimarisinde odanın karşı ön cephesinde yer alan üç yanı pencereli çıkma, şahniş.

Yaşayanların ölümlere karıştığı bu mahallelerdeki kabristanların adedi diğer mahallelerinkinden az olmamalı. Her adımda, her köşe başında dünyadakilere ahireti seyrettirmek için açılmış zannolunan mezarlık pencerelerinin tozlu parmaklıkları ve etrafa uhrevi bir koku yayan koyu renkli defne dalları arasından uzun boylu, koca kavuklu mezar taşlarının mütemadiyen bakışları karşılaşması, insana hayatın sonunun ölüm olduğunu değil, sanki bizim o günkü seyahatimizin ahirete olduğunu hatırlatıyordu.

Ölümün birer kara renkli, uzun boylu şahidi gibi göklere kadar gölge salan serviler, ölümün dehşeti gibi etrafına dal budak salıveren çitlembik ağaçları, sanki mezarların korkusunu yeraltından göklere saçıyor idiler. Gözlerim, saf nizamına dizilmiş asker gibi bir panorama oluşturan mezar taşlarını her an selamlamaktan yoruldu.

Şehremini'yi geçtik. Gittikçe mezarlıklar çoğalıyor, haneler ufalıyor, etrafın manzarasındaki kasvet artıyordu, İffet'in hayali yine o anda yamalı, yırtık ve talihi gibi siyah renkli bir matem elbisesi içinde yarı çıplak bir yoksulluk heykeli gibi karşıma geldi. Bu bedbaht kız gençlik zamanının, güzellik ışıltısının en parlak bir devrinde diriler kabristanı olan bu mahallelerden birine gömülmüştü.

Doktor o aralık okumaya ara vererek yüzüme baktı. Gülümseyen bir çehre ile dedi ki:

“Ne o! Pek dalmışsın, yine mi hayaller!”

“İffet'i düşünüyordum.”

“Henüz yüzünü görmediğin bir kızın nesini düşünüyorsun? Hasta annesinin durumu ondan ziyade acınacak hâledir. Onu niçin düşünmüyorsun?”

“Bilmem. İffet'in hayali zihnimi doldurdu, başka düşüncelere meydan kalmadı.”

“Bu sefil aileye dair verdiğim kısa malumatı sen zihninde kim bilir ne kadar büyütüp kubbelendirmişsindir!”

“Şu anda zihnime art arda gelenleri yazsam koca bir roman olur.”

“Anlıyorum, sizin sermayeniz sade hayal. Çünkü henüz bir şey görmedin ki!”

“Yok, bu hükmünde hata ediyorsun. İnsan eski fikirlerine yenisini ilave etmeksizin yeni bir şey yazamaz. Yeni öğrendiği hakikatleri eskiden bildiği gerçeklere katar. Şu kasvetli yoldan gidişimiz beni pek sıktı. Şimdi şu manzaranın bende meydana getirdiği kederli tesir bir hayal midir? O tesir ile düşündüğüm şeyler bence hep hakikattir.”

“Uzun tutma. Düşündüğün şeylerin yüzde doksanı hayal. Yine işin içinde romancılık, şairlik var. Yolda şimdi giderken bakışlarını ürküten, hayalini korkutan şey birkaç mezar taşı oldu, değil mi? Biz hanemizdeki küçücük müzemizde mükemmel bir iskelet bulundurmak için mezarlıklara gidip kemik toplarız. İnsan vücudunu oluşturan her kemiği bulmak için ne kadar mezar kovuğu karıştırmaya mecbur olduğumuzu artık sen düşün. Ne bileyim! Mesleğimizin gerektirdiği budur. Biz bu kemikleri yine insanlığa hizmet için topluyoruz. Sen öyle iki mezar taşı görmekle ürkersen mükemmel bir romancı olamazsın.”

“Azizim doktor, romancılığı dediğiniz gibi büsbütün maddiyat dairesine sokarsak onda bir incelik kalmaz. Taş yürekli bir romancının yazdığı olaylar ne kadar gerçeğe uygun olursa olsun kimseyi duygulandıramaz. Evvela yazan duyguyla yazmış olmalı, yani o yazdığı şeyleri kendisi hissetmeli ki okuyanlara da tesir etsin. Modelimiz tabiat olsa da onu renklendirecek, yaldızlayacak, herkesi âciz bırakacak kuvvet, yine hayal gücüdür.”

“Zannetmem. Bir yazarın yüreği taş olsun, pamuk olsun, hetimlediği olayı bir fotoğraf kadar gerçek ve aslına uygun

bir şekilde tasvir etmek maharetine sahip olursa o zat mesleğinde gerekli olan meziyet ve güce sahip bir sanatkâr demektir.”

“Bu dediğiniz maddiyet bizim sanatımıza sığmaz. Hayat manzaralarının cümlesi soğukkanlılıkla tasvir olunamaz. Siz fitil yanmadan mumdan ışık istiyorsunuz!”

“Al sana bir şairane cümle daha! ‘Fitil yanmadan mumdan ışık istemek!’ Söz hoş ama manaca kuvveti pek az... Beyim şimdi her sanat geliştirdi. Hava gazlarını görmüyor musun? Fitilsiz yanıyor. Hem de verdiği ışık, sizin mum dediğiniz şeyi, güneşe karşı parıldamak isteyen ateş böceği gibi donuk bırakıyor.”

Bu esnada tramvay Topkapı’daki son durağa gelmiş bulunduğundan benim doktora karşı cevap vermeme vakit kalmadı. Arabadan indik.

2

Geriye doğru birkaç adım yürüdük. Köşesinde camları sararmış harap bir kahve bulunan sağ taraftan bir sokağa saptık -işsizlikten bedensel kuvvetlerinde tembellik ortaya çıkmasın düşüncesiyle olmalı- kahvenin tahta sediri üzerinde tulumbacı¹ kıyafetli iki delikanlı kaba şakalaşmalar ile birbiriyle boğuşuyorlar. Karşıkı tahta sedirde oturan eski hırkalı bir ihtiyar da elindeki çubuk kadar uzun ağızlığın ucundaki sigarayı fosurdatarak, itişen yiğitleri takdir edercesine bir tebessüm, imrenircesine bir bakışla seyrediyordu.

Saptığımız sokakta yürümeye devam ediyorduk. Sokak dar ve güzergâhı eğri büğrü olup çeşitli taraflarından çirkefler akıtılmış ve kümes kadar küçük, harap hanelerin önünde murdar entarili -ebeveynleri terbiyelerinden âciz bulundukları için başlarını kışkıklarını feleğin terbiye edici tokadına karşı açık bırakmışlar zannolunan- birtakım çocuklar oynamakta ve arada sırada hanelerin birinden örtünmenin gereğine yeldirmesinin² yakasını başına almak suretiyle riayet eden bir kadın çıkarak diğer bir haneye girmektedir. Bazı evlerin önünden geçerken duyulan taze gübre kokusu ve arada bir işitilen inek sesleri, insana kendinin İstanbul'dan uzak bir köyde bulunduğunu zannettiriyordu. Dolambaçlı sokaklardan girip çıkarak bir müddet yürüdük. Haneler seyrekleşmeye, bu mahalleleri istila eden etkileyici sakinlik artmaya

1 Mahallelerde bulunduran yangın tulumbalarını, yangın olan yerlere götüren ve orada yangının söndürülmesine yardım eden kimse.

2 Eskiden kadınların çarşaf yerine kullandıkları, başörtüsü ile birlikte giyilen hafif üstlük.

başladı. Artık ne çocuk görölüyordu, ne kadın, ne erkek, ne de bir hayvan!

Şehrimizin sokaklarını dolduran köpeklerden bile eser yoktu. İnsanların doycak [kadar bile] ekmek bulamadıkları bu sokaklardan onlar da çekilmişlerdi. Bazı sokaklarda hane bile görülemeyip harçsız, kuru taşla örülmüş viran, alçak bostan duvarları her iki taraftan uzun mesafelere kadar uzayıp gidiyordu. İnsan gürültüsü bulunmayan yerleri tabiat kendi sesleriyle doldurur.

Uzaktan uzağa hissedilen hafif bir rüzgâr iniltisi, bostanların ağaçlarından işitilen hazin kuşların nağmeleri sanki tabiatın bu kanununu uyandırabildiği kulaklara sokuyordu.

Bu sükûnet, bu haraplık, bu tenhalık bana pek dokundu. Doktorun ciddi eleştirilerine maruz kalmaktan korktuğum için ses çıkaramıyordum. Yalnız dedim ki:

“Doktor, sen beni bu hasta kadının evine götürüyorsun ama sakın senin yanında bir de yabancı bulunması bu ailenin sefaletini göstermeye bir seyirci götürüyormuşsun gibi o kadınlarca kötüye yorulmasın?”

“Evet, sözün doğru, bu husus hiç aklıma gelmemişti. Bu kadınlar adi terbiyede bir aileden olmadıkları için fakirlik ve sefilliklerini senin de öğrenmen belki onurlarına dokunur fakat ben seni onlara bir sivil doktor diye takdim ederim. Güya hastanın marazını birlikte teşhise gitmiş oluruz.”

“O hâlde hastayı benim de muayene etmem lazım gelmez mi?”

“Hayır, muayeneyi ben ederim. Sana bulgulara dair bazı şeyler söylerim. Sen de teselli edercesine fakat doktorca birkaç lakırdı atıverirsin, olur biter.”

“Ya bir pot kırarsam?”

“Ha orası da doğru! Kızı görüncce alınıp zihninde felckler melekler diye şairane hayallere başlarsan belki bir çam de-

virirsin. Yoksa aklın başında olduğu zaman benden ziyade şarlatan bir doktor görünebilirsin.”

O esnada hazin bir duygunun tesirinde bulunduğum hâlde bile doktorun şu sözü istemsizce beni güldürdü.

Beş on dakika daha yürüdük. Bostan duvarları bitti. Sekiz on haneli, köye benzeyen bir mahalleye geldik. Haneleri, küçük bir meydancığın çevresini oluşturan muhit üzerine bina edilmişti. Bu meydancığın sağ tarafında yalak taşı yarısına kadar kırılmış harap bir çeşme vardı. Doktor çeşmeye yakın ve kaplama tahtaları, saçakları dökülmüş, iki penceresinden birisinin kafesi düşmüş bir hanenin tek kanattan ibaret olan kapısını çaldı. Çeşmeden su doldurup birkaç adım ayrılmış olan pembe entarili bir kız, elindeki testiye yere bırakıp oralarda mahalle sakinlerinden başka birine nadiren tesadüf olduğunu ima eden masumane bir merak ile bize dikkatle bakmaya başladı.

Doktorun çaldığı kapının İffet’in hanesi olduğunu anladım. Kapının yanında kalın gövdeli bir çınar ağacı bulunup dokunaklı sakinliği, küçüklüğü ve hüznü manzarasıyla bir aileye yurt olmaktan ziyade bir felaket çilehanesine benzeyen o acılar yuvası üzerine -kaderin yağdıracağı belalara karşı sanki siper olmak üzere- geniş dallarını şefkat kanadı gibi uzatmıştı.

Çok sürmedi. Kapı, arkasından bir iple çekilerek açıldı. Sevinç veren ışıkları âleme yayılan güneş bile bu gamlı kulübe nüfuzdan kaçınıyormuş gibi, gece karanlığıyla rekabet eden karanlık, penceresiz bir avluya girdik. Orada bir müddet bekledik. Gözlerimiz biraz karanlığa alıştı. Yukarıda bir gezinme oldu. Nihayet gayet nazik bir kadın sesiyle “Buyurunuz,” denildiğini işittik. Doktor önümüzdeki beş altı basamaktan ibaret yıkık bir merdivenden yukarı çıkmaya başladı. Ben de onu takip ederek yürüdüm. Her ikimizin birden vücut ağırlığını kaldıramayacak zannolunan merdiven, ayaklarımı-

zın altında sallanıp çatırtılar çıkardığından büyük bir dikkatle yukarı çıktık.

Merdiven başında bu karanlık hanenin mehtabı, hazin gecelerin ulvi bulutları içinde örtünmüş bir dolunay gibi koyu renkli bir çarşafa bürünmüş olduğu hâlde bizi karşıladı. Karşımızda doğan bu nur, İffet idi. Sanki Allah'ın yaratma gücü, sade güzellik olarak dünyaya getirdiği ne kadar güzel varsa yine bunlardan en seçkin, öz olanları toplayarak, güzellikte yaratıcılığının olanca olgunluğunu bu çehreye sığdırıp, kendi tam kudretine karşı yine kendi bir mucize göstermek için bu vücudu yaratmış veyahut insana bir melek modeli göstermek istemişti.

Ben bu huzursuz eden âfeti, bu güzellik perisini görünce şairane yücelik cisim bulmuş veya ki cazibe insan şekline girmiş zanneyledim.

Doktorun yanında beni, yani bir yabancıнын olduğunu görünce kızın ne Çin samuru, ne hilal yayı, ne kader oku ile nitelendirmeye imkân olmayan ince kumral kaşları biraz çatıldı.

Yücelikle hüznün böyle bir karışımını görebilmek için tabiatın şairane bakışlara sunduğu mehtap, şafak, akşamın hüznünlü ışıkları manzaralarında benzerini aramanın abes olduğu sarı ela mahmur gözlerinin süzgünlüğü biraz daha arttı. Güzelliği karın, pamuğun, sütün çiğ beyazlıklarıyla hiçbir surette kıyası mümkün olmayan ve olsa olsa beyaz zambakları biraz andıran solgun yüzünün rengine hafif bir kırmızılık geldi.

Çarşafın altından, alnı üzerine bir gül bahçesi şafağından kurtulmuş güneş ışınları gibi düşen bir demet altın sırma saç, resamlara fırçalarını ellerinden düşürtecek, şairlerin hayretten nefesini kesecek bir güzellikle, sol şakak ve yanağının üstünden yolunu şaşırmış bir sevda veya ki aşk kesilmiş bir gönülden çıkan, ateş yağıdıran bir ah gibi gümüş gerdanına

uzanıp gitmişti. Bu güzellik tanrıçası sanki o harap meskeni dolaşmaya gelmiş bir hayaldi. Veya ki her varlığı farklı özelliklerde yaratan Allah, kusursuz güzelliğine o kadar itina göstermiş olmasını sonradan çekemeyerek bu “Venüs” ³ cehenneme atmıştı.

Feleğe küskün bakan gözlerinde ağılama belirtisi olan kırmızılıklar ve mahmur gözlerinin altında üzüntü ve bezginliğe delalet eden mavimtırak hafif siyahlıklar -ay yüzeyindeki lekelere benzer bir hâlde- görülmekte ve  ehresindeki şu hazin parlaklık ve ışık, servet gösterişi içinde parlayan güzellerden bin kat daha fazla ruhun dikkatini  eker görülmekteydi.

O,  nde bir arzu ışığı, biz arkada gölge gibi yürümeye başladık. İffet, uzun ve narin endamına gayet yaraşan  am fıstığı ağıacı gibi salınırcasına bir yürüyüşle bizi aralık gibi bir sofacıktan yürüttükten sonra o hanenin tek odası olan bir kapıdan içeriye soktu.

Odada inleme döşeğine uzanmış başörtülü bir hasta kadın, kabir kadar dar ve incecik tek şilteden ibaret d şeğı ve yorgan namına omuzlarına kadar çekmiş olduğı sefalet örtüsü içinden, mezarından kıyameti seyreden bir  l  bakışıyla doktoru ve bilhassa beni dikkatle süzmeye başladı.

Fakirlik ve sefaletin en yıkıcı izleri, asıl bu kadının çehresinde görünüyordu. Vücudunda adeleden nebze kalmamış, deri kemiğe yapışmış, yüzü insan şeklinden çıkmış, gözleri artık kendi hayatının h kimiyetinden uzaklaşıp ölümün yıkımına yaklaştığını gösterir surette sönerek korkunç, donuk bir hâl almış olduğından, insana diriler arasında bulunmaktan artık bıkıp da mezarını temenni eden bir ölü gibi bakıyor ve söz söylemek üzere ağızını açtığı zaman, kansız dudaklarının etrafında beliren katmerlerin yüzüne verdiğı tuhaf şekil ile artık kendinden tümden çekilerek koparılmış olan dünya saadeti ve hayat ümidine karşı hor gören ve küçümseyen bir gülüşle gülüyor zannediliyordu.

³ Roma mitolojisinde aşkın ve güzelliğın koruyucusu olan tanrıça.

Bu odanın içinde döşemelik eşya aramak, çölde şelale veya hamam ocağında süsleme aramak gibiyse de oda büsbütün de çıplak değildi. Eğer gördüğüm şeylere ev eşyası denbilirse bir köhne ot minderi, her biri başka bir basmadan yıpranmış birkaç yastığı, iki topal sandalyeyi, bir kırık testi-yi ve pencerelerdeki uzunlamasına parçalara ayrılmış beyaz patiska perdeleri ev eşyasından olmak üzere haber vereyim. Yalnız şu kadar var ki bu pejmürde eşyadan her biri tertemiz olup özel bir düzenle her şey yerli yerine konulmuştu.

İffet, o tatlı güzellik, o yüce yaratılışıyla bu sefalet yerine hiç yaraşmıyor, hastayı teselli için gökten inmiş bir koruyucu meleğe benziyordu.

Odanın içindeki eşyadan yalnız bir ikisi dikkatimi çekti. Sağ taraftaki duvarın üzerine tuhaf bir surette dokunmuş, büyücek bir seccade büyüklüğünde bir halı gerilmiş olup bunun önüne de cevizden yapılmış yüksekçe bir etajer konulmuş. Bu etajerin üst rafının ortasına çerçevesi yaldızlı bir levha ve levhanın iki tarafına içlerinde renk renk suni çiçekler bulunan iki saksı konulmuştu.

Oldukça kibarlara yakışır tarzda bir salonu süsleyebilecek kadar zarif görünen bu eşyanın öyle fakirane bir odada bulunuşuna başlangıçta bir münasebet düşünemedimse de sonradan bunların eski servet kalıntılarından olarak yangından kurtulma eşyadan olabileceği ihtimalini düşündüm.

Ben odanın hâlini gözden geçirmekteyken doktor, hastaya hâl ve hatır sormayla karışık bir selam verdikten sonra beni tanıtmak üzere dedi ki:

“Sizi dikkatle ve birlikte muayene etmek için işte size arkadaşlarımdan bir doktor daha getirdim.”

Doktorun şu takdimi benim oradaki vazifemin tabiplik olduğunu bana da yeniden bir ihtar yerine geçmiş olduğundan hâl ve konuma münasip surette konuşabilmek için oda-

nın hâlini incelemeyi bırakıp mümkün olduğu kadar kendimi topladım.

Hasta oldukça güç bir şekilde kalkıp döşegi içinde oturarak kuvvetsiz bir sesle, “Her ikinizin de tenezzül ederek teşrifinize teşekkür ederim. Fukaraya acıyanları Cenabıhak mükâfatsız bırakmaz. Sizi bana gönderen Allah elbette sizi de isteğinize eriştirir,” dedi.

Doktor sordu ki:

“Verdiğim ilaçları kullandınız ya? Şimdi kendinizi nasıl buluyorsunuz?”

Hasta “anterit”⁴ hastalığına uğrayanlara mahsus surette upuzun uzamış bulunan kuru yüzünü ümitsiz bir hâlle hafıfçe salladıktan sonra, “Evet, ilaçlarınızı kullandım. Şimdi biraz iyiyim,” dediyse de bu “iyiyim” sözünü sadece doktora bir nezaket ve kızına karşı bir teselli olmak üzere söylediği anlaşılıyordu. Yoksa hâlinde hiç iyilik eseri görülmüyordu.

İffet, karşımızda oturmakta olduğu sandalyenin üzerinden sevdası dile gelmiş gibi ahenkli ve ruh okşayan bir sesle doktora dedi ki:

“Dört gün evvel vermiş olduğunuz ‘enfüzyon dipeka’⁵ ve onun ardından hazırladığınız ‘su nitrat dö bizmut’⁶ ve ‘ekstre dö piyom’⁷ vesaire terkiplerini ve en son günlük iki hap alınmak üzere verdiğiniz ‘bazona fetol’⁸ tertibini tarif buyurduğunuz şekilde anneme kullandırdım. Her ne kadar zayıflık baki ise de ustalıklı gayretleriniz sayesinde o günden beri bendeniz kendisinde hayli bir iyileşme görüyorum.”

Annesine verilen reçeteleri İffet’in böyle ezberden okuyuşunu işitince benim oradaki sahte doktorluk mevkiimin

4 Enterit: İnce bağırsak iltihaplanması.

5 Fr. infusion d’ipécac: Zehirlenme vakalarında hastayı kusturmak için kullanılan bir ilaç

6 Fr. sous-nitrate de bismuth: Mideyi rahatlatmak için kullanılan bir ilaç.

7 Fr. extrait d’opium: Afyon özütü.

8 Bazonaftol: Bir tür mide ilacı.

cidden güçleşmekte olduğunu anladım. Tıbbı aykırı olarak ağzımdan kaçıracağım ufak bir sözle o yüce ilmin mensubu olmadığının anlaşılacağından hiç şüphe yoktu. Bundan dolayı içten içe, kendi kendime fevkalade ölçülü davranmayı tavsiye ediyordum. Fakat insanın bazen pek ziyade tedbirli hareket etmek kaydında bulunduğu şeyde kendini zorlamasından kaynaklanan bir dalgınlıkla büyük mahcubiyetlere sebep olacak büyük bir hataya düşmesi gibi o kadar etrafıca düşünmeden bir cürette bulundum ki bu hareketimi şimdi yazarken bile vücudumda beliren heyecandan kalemim titriyor. İffet'in en taştan gönülleri bile harekete getirecek mertebedeki o yüce mahzunluğunda, o hâlinin perişanlığında, garip bir mıknaş gücüne sahip olan bakışındaki karşı konulamaz cazibenin etkisi altında kalarak, ne yaptığımı bilmez bir hâle gelmiş olmalıyım ki ben de bir söz söylemek, ben de tıptaki maharetimi göstermek için hastaya yaklaşarak neredeyse irade dışı bir hâlde, "Müsaade buyurursanız sizi bir de ben muayene edeyim?" demeyeyim mi!

Söz ağzımdan çıktıktan sonra bu hareketimdeki hoppalığın derecesini anladım ve hatta doktorun yüzünde o anda beliren hoşnutsuzluk eseri de bunu bana bildirdi. Ama bir kere iş işten geçmiş bulundu. Bu hareketim yalnız büyücek bir mahcubiyet doğurabilecek bir hatadan ibaret olmayıp hastayı beyhude yere yoracağından dolayı kendi nazarımda bir nevi küçük bir cinayet demekti. Artık zihnimden her şeyi çıkarıp olanca gücümü bu deliliğimi bir güzel sona ulaştırmaya çabalayarak, hastayı boş yere yormuş olmamak için kısa bir nabız muayenesinde bulunmak ve doktora mümkün olabildiği kadar doğru "observasyon" vermenin yolunu düşünerek cebimden saati çıkarıp keyifsizce dedim ki:

"Zahmet olmazsa nabzınızı verir misiniz?"

Zavallı hasta beni eceline derman arayan bir tabip zannederek yorganın altından çıkardığı değnek gibi iskelete dön-

9 Gözlem, müşahade.

müş elini bana uzattı. Ustalığımın yardım beklenerek bana uzatılan bu eli ölüye temas eder gibi bir ürpertiyle tuttum. Bir dakikalık bir müddet, nabzın atışına dikkat kesildim. Nabız pek kuvvetsiz ve hafif atıyordu. Fakat atışların sayısı fazlaydı. Ve ara sıra da nabzın ritmi bozuluyordu. Bir dakikada doksan altı doksan yediye kadar buldum. Bu nabız observasyonunu doktora Fransızca olarak verdim. Dikkatimden onun da memnun olduğunu yüzünden anladım.

Bu cüretim pek küstahçaydı. Fakat şu suretle hasta kadının ve özellikle İffet'in nazarında doktorluğumu ispat etmiş olduğumdan dolayı kendim de memnun oldum... Bununla birlikte küstahlıkta bundan ileriye varmayarak gerçek muayene işini doktora terk ederek hastanın yanından çekildim.

Doktor, hastanın karnını ve ta gözlerinin içine varıncaya kadar her tarafını muayene etti. Muayeneden sonra arkadaşımın yüzünde meydana gelen çatıklık ve durgunluktan hastalıkta şiddetlenme veyahut endişeyi gerektiren bir hâl doğmuş bulunduğunu anladım. Annesinin muayenesi esnasında İffet de büyük bir istekle gözlerini doktora dikmiş bulunduğundan muayene sonucunda bir tehlike keşfolunduğunu benim gibi o da anladı. Solgun yanakları pembeleşmeye, uçuk dudakları gül gibi pespembe olup hafif hafif titremeye başladı. Bir fırtınaya tutulmuş bahar gülleri gibi boynu bir tarafa büküldü. Talihsiz kız şimdiye kadar akıtmış olduğu gözyaşı okyanusuna karışmak üzere cennetin birer tatlı su kaynağından dökülür gibi gözlerinden akan iki elmas parçası gözyaşını hasta, ümitsiz annesine göstermemek için başını pencereden tarafa çevirdi. Odanın içinde iki dakika kadar hüküm süren etkileyici bir sessizlik esnasında hane namına içinde bulunduğumuz o sıkıntılar yerinin üzerine gölge düşüren çınar ağacının yapraklarından işitilen hışıltılar, hastanın ruhunu teslim almaya gelen meleklerin kanat sesleri zannolunuyor, meydancıktaki sürekli akan çeşmenin -bu felaketzede ailenin hâline durmayıp ağlar gibi- duyulan hazin şırıltısı sanki kulağa garip bir merhamet akıtıyordu.

Doktor, yüzünde iki üç dakika evvel görülen ümitsizlik eserinden belirti vermemeye uğraşarak zoraki bir güler yüz-lülükle hastaya sordu ki:

“Evvelce sıtma ve sarılık gibi hastalıklar çektiniz miydi efendim?”

“Sarılık çekmedim fakat birkaç sene evvel sıtmaya uğra-mıştım.”

“Ne kadar sürdüydü efendim?”

“Üç ay kadar.”

“Sağ böbreğinizde ara sıra bir ağrı hissediyor musunuz hanımcığım?”

“Evet! Evet! Dünden beri. Ara sıra değil neredeyse süre-kli gibi.”

“Kusma geliyor mu?”

“Evet.”

“Peki... Anladım... Merak etmeyiniz, bir şey kalmaz.”

Doktorun şu, “Merak etmeyiniz, bir şey kalmaz,” sözü-nün pek amiyane bir teselli olduğunu ben de anlamıştım. İffet de ve belki hasta kendisi de anlamıştı. Hastalıkta bir tehlike doğmuştu fakat bunun derecesi ancak doktorca malumdu. Fransızca doktora gerçeği sormak istedimse de yine o anda İffet’in bu lisanı bildiği aklıma geldiğinden sükûtu hayırlı buldum.

Doktor cebinden bir deste kâğıt çıkarıp reçete yazma-ya hazırlanmaktayken İffet şimdiye kadar işitmiş olduğum Fransızcaların en açığı ve düzgünü denecek bir durulukla söze başlayıp doktora hitaben dedi ki:

“Annem Fransızca anlamaz, merak etmeyiniz. Muayene sırasında keşfettiğiniz tehlikeyi bana söyleyiniz.”

Doktor alıklaşmış gibi bir hâle gelerek:

“Ne söylüyorsunuz? Nasıl tehlikeli durum?”

“İki gün sonra haberdar olacağım bir hakikatin bugün benden saklanmasından ne fayda umuyorsunuz?”

Doktor, hastanın başında bulunduğumuz müddetten beri belki bir defa yüzüne bakmamış olduğu İffet’i bu kez dikkatle süzerek dedi ki:

“Küçük hanım, sözlerinizi hâlâ anlayamıyorum!”

İffet, kızgın bir tavırla o güzel kaşlarını kavislendirerek:

“Kapalı bir şey söylemiyorum ki sözlerime muamma şekli vererek anlamamakta ısrar ediyorsunuz. Mademki hastadaki tehlikeyi benden saklıyorsunuz, bu tedbirinizin beyhude olduğunu anlatmak için keşfelediğiniz tehlikenin ne olduğunu isterseniz size ben söyleyeyim.”

Doktor gözlerini dört açarak sordu ki:

“Nedir, söyleyiniz?”

“Hastalık ‘abse du fova’¹⁰ (karaciğer apsesi) ile karışmıştır.”

Doktor bu defa cidden alıklaşarak:

“Bunu nerden anladınız? Yoksa benden evvel buraya başka bir doktor mu çağırdınız?”

İffet üzgün bir hâlde içini çekerek:

“Siz buraya insaniyet namına geliyorsunuz. İstanbul’un surundan dışarıda denecek böyle bir fukara mahallesine hangi doktoru çağırabiliriz? Hem annemi gördüğünüz günden beri tedavisine büyük bir gayret ve itina ile uğraştığınızı görmekte olduğumuz hâlde başka bir doktor çağırmak sizin emeğinize karşı tarafımızdan bir nankörlük demek olmaz mı? Böyle bir hareketi hiçbir suretle kabul etmeyiz. Bu hususta mecbur kalmış olsak bile durumu sizden gizlemeyiz. Başka bir doktor çağırılmadığından emin olunuz.”

¹⁰ Fr. abcès du foie: Karaciğer apsesi.

“O hâlde bu hastalığın ne olduğunu nasıl keşfettiniz?”

“Hastanın rengindeki sarılığın artmasından, sağ böbreğinden meydana gelen sancılardan, kusmaya başlamasından.”

“Bunların karaciğer apsesi belirtilerinden olduğunu ne biliyorsunuz?”

“Babamdan kalma bir ‘patoloji’ (hastalıklar bilimi) kitabı vardı onda okudum.”

Doktor alaycı bir tebessüm göstererek:

“Demek ki siz doktor imişsiniz de bizim haberimiz yok. Diplomanızı hangi enstitüden aldınız?”

“Hiçbir enstitüden diploma almadım. İnsan merak edip de patolojiden bir bahis okumakla tabip olmaz ya! Annem ‘anterit’ten yatmakta olduğu için o bahsi merak ederek okudum.”

Doktor alayını bu defa tahakküm edercesine bir ciddiyete dönüştürerek:

“Ben öyle diploması olmayıp da hekim işine karışan küçük hanımlardan pek hoşlanmam. Bu hâl birkaç senedir memleketimizde moda oldu. Bazı hasta hanımlar tarafından çağırılıyor. Hastanın muayenesinden sonra reçete yazıyoruz. Hanım reçeteyi eline alarak çıtır çıtır okuyup, ‘A... Siz de öteki doktor gibi efüzyon dö hublon,¹¹ de koksiyon dö kenkina lakte,¹² şikoresuvaj¹³ vesaire yazmışsınız, bunlar eski usul, mideme iyi gelmiyor, çok kullandım... Yazacak yeni bir şey bilmiyor musunuz?’ diyor. Böylelerini çok görmüştüm ama sizin gibi patolojiden fikir beyan ederek konsültasyona¹⁴ girmek isteyene henüz tesadüf etmemiştim.”

Ciddi konularda gerekli nezakete uymakta biraz cimri bulunan doktorun şu azarlarcasına eleştirisi üzerine İffet biraz

11 Fr. infusion de houblon: Şerbetçiotu şurubu.

12 Fr. décoction de quinquina lactée: Sütle kaynatılmış kınakına otu.

13 Fr. chicorée sauvage: Beyaz hindiba.

14 Bir hastalığa tanı koymak veya hastalığı tedavi etmek amacıyla birden fazla hekimin görüş alışverişinde bulunması.

bozulduysa da hiç cevap vermemeyi terbiyesine daha uygun buldu. Kızın sükûtunu görünce doktor kendi hakkının teslim edildiğini anlayarak tekrar dedi ki:

“Bir tabip sıfatıyla bu hareketinizi takdir edemez isem de zekânızı beğenmemek de elimden gelmez. Evet, keşfiniz doğru... Annenizde böyle bir durum vardır. Fakat sakın ‘terretman’¹⁵ da karışmaya kalkmayınız. Ben size söz veriyorum ki hasta şifa bulacaktır... İşin o tarafını tamamıyla bana bırakınız.”

Doktor sözünü bu neticeye getirdikten sonra Türkçe kendini ifade etmeye başlayarak dedi ki:

“Perhize iyi dikkat olunur ya! (Hastaya hitaben) Halis süt içeceksiniz. Evvelce tarif ettiğim düzen ve miktarda çiğ et yiyeceksiniz. Asla adi su içmeyip ‘Vichy’ ve ‘Karlsbad’ maden sularını kullanacaksınız. Bu nasihatlerime tamamıyla uyuluyor mu?”

Doktorun bu suali üzerine hasta kadın verilecek cevabı İffet’ten bekliyormuş gibi kızının, kızı da annesinin yüzüne bir müddet şaşkın bir ümitsizlikle baktı. Nihayet kısa bir cevap uydurma cesareti hastada görülerek kızını mahcup etmemek için ölümüne razı olduğunu ima eder tevekküllü bir çehre ile gayet kuvvetsiz olarak, “Evet,” dedi. İffet başını yine pencere tarafına çevirmişti. Yine gözlerinden bahar sabahlarında rüzgârın kımıldattığı göllerin üzerinden dökülen şebnemler gibi pırlantalar yuvarlanıyordu. Zavallı kızın üzüntüsü son dereceye gelmiş olmalı ki üzüntüsünü bastıramamaktan kaynaklanan bir mahcubiyete uğramamak için hemen yerinden kalkıp kendini dışarıya atarak ağlama sesi işitilmesin diye oda kapısını da kapadı. Ağlıyordu. Hazin hazin hıçkırıklarını işitiyordum.

Kızının odadan çıktığını görünce hasta kadın acıklı, yalvarır bir tavırla zayıf, sararmış ellerini yukarıya kaldırdı. Yü-

¹⁵ Fr. traitement: Tedavi.

zünde dokunaklı bir buruşukluk oldu. O da ağlamak istiyordu. Heyhat! İçinin zehrini dışarıya akıtmak, kederin tozunu gidermek için pek çok zamanlar büyük bir deva yerine geçen ağlama nimetinden bile tabiat bu kadını mahrum etmişti. Birkaç damla gözyaşını bu zavallıdan esirgiyordu. Allah'ın birliğinin huzurunda aldığı o içe işleyen yalvarma tavrı ile göz kapaklarını birkaç defa açıp kapadı. Acılarının ateşini yatıştırmak için iki damlacık yaş imdadına yetişmedi. Hayat, bu kadındaki bütün kaynakları kurutmuştu. Ağlamak istedikçe gözleri yaşarmayıp bilakis kuruyordu. Gözlerindeki eski sönüklük kaybolarak onun yerine bir ateş, bir parıltı meydana geldi.

Doktor, sükûtle kadının yüzüne bakıyordu. Bu feci hâli görmeye bende tahammül kalmadı. Etkilendiğimi göstermek için kendimi pek çok zorladığım hâlde yine gözlerim yaşla doldu. Hasta kendinin davet edip edip de akıtamadığı üzüntü gözyaşlarının benden döküldüğünü görünce dedi ki:

“Bu hâlimize ağla oğlum! Ağla! İnsanlığın en büyük meziyeti, insan soyunda gördüğü dertlerle dertlenmektir. Ben ağlayamadım fakat benim için bir ağlayanı görmek bence daha ziyade üzüntümü hafifletmeye sebep oldu... Şu dünyada çekecek pek az ıstırabım kaldı. Yakında hepsi bitecek. Ölüm şimdiden damarlarıma yayıldı. Her an belirtilerini hissettiriyor. Artık vücudum en şiddetli ıstıraplarla doldu. Duyularıma bir yavaşlık, bir uyuşukluk geldi. Ölüm benim için korkulacak bir hadise değil, temenni olunacak bir nimettir. Lakin İffet’imi bu üzüntü ve nasipsizlik içinde ağlar, inler bir hâlde ve kimsesiz bırakıp gitmek bana şimdiye kadar çektiğim azapların cümlesinden acı geliyor. Kızım bir melektir, iffetin ta kendisidir. Vaktiyle babası terbiyesinin mükemmelliğine elden geldiğince itina göstermişti. Bu mesaisi son derece verimli oldu. Fakat efendinin vefatı ve onun ardından uğradığımız felaketler kolumuzu kanadımızı kırdı. Bu kadar acıya tahammül edemeyip şimdiye kadar çoktan ölürdüm.

Of... Ruhum kızımдан ayrılamadığı için şu fani âlemi terk edemiyor.”

Hasta soluk soluğa bir zaafla şu yolda üzüntüsünü bildirmekte iken dışarıdan da İffet’in hazin hazin ağlama iniltileri hâlâ işitiliyordu. Fakat bu ağlama sesi o kadar hafif ve yavaş geliyordu ki odada bunu benden başka kimse işitemiyordu zannederim.

Doktorla birlikte zavallı hastaya teselli verecek birçok söz söyledik. Hasta, ağlayamamaktan kaynaklanan o üzücü hâlin kendine pek ziyade ıstırap ve yorgunluk vermiş olduğunu ima eder bir duruş ile başını duvara dayayıp zayıf çehresi üzerinde garip bir zıtlık meydana getiren yakıcı bakışlarıyla bir müddet ikimizin de yüzüne baktıktan sonra, evvelkinden hâlsiz bir sesle dedi ki:

“Teselli vermek bir nevi ümit vermek demektir... Gerçekleşme imkânı olmayan bir ümidin takibi beni daha fazla üzüyor. Şu son senelerde uğradığımız dayanılmaz felaketler beni hayattan yıldırıldı... Benim düşündüğüm şey yalnız kızım la oğlumdur. Onları böyle korkunç bir yaşayış içinde bırakıp gidersem ölümün umuma mahsus olan sonsuz sakinliğinden de huzurdan da nasibimi alamayacağım, mezardaki kemiklerim de bu iki can parçamı düşünmekle ıstırap dolu olacak zannediyorum. Gerçi bugün varlığımla evlatlarıma karşı hiçbir maddi yardımda bulunamıyor isem de yine herhâlde başuçlarında bir anne gölgesi bulunması başkadır. Anne olarak bir duam, gönül alıcı bir sözüm, şefkatli bir bakışım, içinde bulunduğumuz şu yoksulluk ateşine, bu bütün yokluğa karşı sabır ve metanet göstermek için onlara büyük bir teselli yerine geçer... Heyhat... Görüyorsunuz ki yolcu yım. Gidiciyim. Yakında iki evladım da feleğin cefa elinde yardımcısız, koruyucusuz, ümitsiz, tesellisiz kalacaklar.”

Kadın kendi ağlayamadıysa da bu yolda uzun uzadıya etkileyici sözleriyle bizi ağlattı. Bir müddet sonra İffet, yüzün-

den akan keder selinden eser göstermemek için yüzünü yıka-
mış olduğu hâlde zorlama metanetli bir çehreyle odaya girdi.
Hasta kadın derhâl kesti. Onun yüzünde de sahte bir güleçlik
belirdi. Sanki bu biçareler feleği kendilerine güldürmemek
için kendileri tebessüme uğraşıyorlar, sanki nasibin kahrını
bunlar için bir lütufmuş gibi birbirini aldatmaya çalışıyor-
lardı. Hasta kadın sanki bütün hayat emelleri toplanmış da
kızının yüzü şekline girmiş veyahut ki artık ucuna kadar gel-
miş olduğu ölüm çukurundan eteğini çeken zebanilerin mer-
hametlerini çekmek için, “Bu kızı bırakıp da nasıl gideyim?”
mealini bakışlarıyla anlatmaya çalışıyormuş gibi ancak aşırı
anne sevgisi ile dolu olanlarda görülebilecek baygın ve dal-
gın bir bakışla bir müddet kızına baktı. Bu esnada hastanın
rengi büsbütün uçtu. Gözleri dokunaklı bir surette süzüldü.
Bununla beraber yüzünde hafif bir tebessüm vardı. Bedbaht
kadını o hâlde görünce can çekişme anı gelmiş de makamını
seyrediyor zannettim.

Hasta, “Artık alım gücümüzün üstünde olan ‘et’, ‘süt’ la-
kırısı edip de kızımı tekrar ağlatma,” manasını ima eden o
baygın ve sessizce yalvaran bakışlarını doktora çevirdi.

Biz doktor ile hakikaten güç bir mevkide kalmıştık. Has-
tayı öyle tehlike ve tam yokluk hâlinde aç ve biilaç bırakıp
da nasıl o haneden çıkabilirdik? İnsanca bir lütüfkârlık olmak
üzere hastanın yastığı altına birkaç mecdiye¹⁶ bırakmış olsak
bu hareketimiz ile nefislerine dokunarak kaş yapayım derken
göz çıkarmış olmayacağımız da bizce malum değildi.

Meğerse doktor bu hususu o haneye daha ilk gelişinde dü-
şünmüş ve hatta kubbesini bile hazırlamış. Arkadaşım güler
bir yüzle dedi ki:

“Hanımlar, size bir şey söyleyecektim. Nasılsa deminden
beri hatırımdan çıkmış. Hani ya geçen hafta geldiğim zaman
bana İffet Hanım’ın gayet maharetle atlas üzerine ipekle iş-

¹⁶ Osmanlı Devleti’nde 1840 yılında basılmış, 20 kuruş değerinde olan gümüş
sikke.

lemiş olduğu bir yastık yüzünü göstermiştiniz de benim de pek takdir eylemem üzerine yastığı bir yadigâr olarak bana zorla kabul ettirmiştiniz! O yastığın başına neler geldi, bilseniz... O yastık yüzü kâğıda sarılı olarak elimde bulunduğu hâlde buradan doğru görev yerime gittim. Arkadaşlar illa, ‘O elindeki kâğıdı aç, içinde ne var, göreceğiz,’ dediler. Ben başıma geleceği bildiğim için çok ısrar gösterdimse de dinlemediler. Nihayet açtık. Hepsi birden, ‘Aman o ne kadar zarif şey,’ diye bağışarak hayranlıklarını bildirmeye başladılar. İçlerinden biri, ‘Kız kardeşimi gelin ediyoruz. Gelin odasına koymak için bunu bana ver,’ dedi. Diğer taraftan biri, ‘Ben evleniyorum, bana daha münasiptir,’ diye feryada başladı. Öteden bir üçüncüsü çıkarak, ‘Bu yastığa sahip olmak mutlaka gelin güveylik ile şarta bağılı değildir ya! Ben güzel şeyleri severim. Takdir hakkı her şeyden büyüktür. Bana vermelisiniz,’ dedi. Hâsılı bir dördüncü, bir beşinci talip daha çıktı. İş büyüdü. ‘Kimseye veremem!’ diye o kadar bağışıp çığırdım. Para etmedi. ‘Bir yastık seksen kişiye birden verilemez ya!’ diye hepsini birden başımdan defetmek istedim. İçlerinden muzibin biri, ‘Onun da yolu var efendim. Piyango çekeriz, kime çıkarsa!’ diye meydana atıldı. ‘Niçin ben yastığımı besbedava piyangoya koyup içinizden birisine mal edeyim?’ itirazıyla bu teklifi şiddetle reddettim. ‘Parasıyla,’ diye bağıştılar. Nihayet ellerinden kurtulmak mümkün olmadı. Numara başına ikişer çeyrek olmak üzere bir piyango düzenledik. Yedi buçuk mecidiye toplandı. Piyangoyu çektik. O evlenecek olana çıktı. Bu suretle ellerinden kurtuldum. Gerçi yadigâr olarak hediye edilen bir şeyi piyangoya koymak, değerbilmezlik demekse de benim için başka yolda harekete imkân kalmamış olduğu için elbette beni mazur görürsünüz. Küçük hanımın elleri sağ olsun. Bana bir başkasını daha işler,” yolunda uzun uzadıya bir giriş yaptıktan sonra cebinden paraları çıkarıp, “Şu hareketimden dolayı beni büsbütün malcup etmemeniz için bu paraları kabul buyurunuz,” diyerek mecidiyeleri hastanın yastığı üzerine koydu.

Kadınların bu hususta fikir bildirmelerine asla vakit bırakmaksızın tekrar dedi ki:

“Efendim bu taraflarda eczane olmamalı. Olsa da ilaçları bayattır. Ben yazacağım reçeteleri kendi eczanemde yaptırıp lazım gelen maden sularıyla beraber yarın erkenden buraya gönderirim.”

İlaçların kullanma şekline dair icap eden ayrıntıları da İffet’e verdikten ve iki güne kadar geleceğimizi vaadeyledikten sonra gitmek üzere ayağa kalktık.

Bu piyango düzmecesine inandılar mı? İnanmadılar mı? Artık orasını bilemem. Annesi de kızı da ne söyleyeceklerini bilemeyecek bir şaşkınlık içinde kalmışlardı. İffet bizi merdiven başına kadar geçirdi. Hastanın arkamızdan bize birtakım dualar ettiğini işitiyorduk. Keskin bir rutubet kokusu yayan o karanlık avludan geçip sokağa çıktık.

Her ikimiz de sokakta konuşmaksızın dalgın gitmekteyken hemen beş on adım sonra arkamızdan, “Hu! Delikanlılar! Baksanıza civanlarım!” diye bir ses işittik.

Sesin geldiği tarafa baktık ki şakağı üzerinde yüz karası gibi bakla kadar bir laden,¹⁷ kaşlarında kazan kulpu¹⁸ rastıklar, çenesinin üst tarafında o ladenden bir siyah leke sıçramış gibi iğrenç bir hâl bulunan, başörtülü, kirli yeldirmeli, yuvarlak çehreli elli yaşlarında kadar tombalakça bir kadın, elindeki meydan süpürgesinin sapını koltuklarından biri altına dayamış, hayvanca bir tebessümle bize doğru gülüyor. Bir kaba nakkaşın elinden henüz çıkmış zannolunan öyle ladenli, rastıklı, benli zülüflü bir çehrenin bize güldüğünü görünce, “Destur tü tü! Bu ‘rüküş’ hanım acaba bizden ne istiyor?” dedim.

Doktor, “Aman yavaş söyle. Şimdi bu karıya bayrakları¹⁹ açtırırsın ha!” dedi.

17 Eskiden kadınların yüzlerine ben yapmak için kullandıkları madde.

18 Çok rastıklı (sürmeli) kara kaş için kullanılan bir ifade.

19 Bağırıp çağırarak hırçınlık etmek.

Kadınların deve dikenini cinsinden olan bu zamanın garibi- si bizim durduğumuzu görür görmez süpürgesini sürüyerek eteklerini yelpirdeterek hemen yanımıza koşup baba hindile- rin gulu gulusuna benzeyen kaba bir sesle dedi ki:

“Kurban olayım yavrum! Siz dönmelerin evinden geli- yorsunuz. Şimdi oradan çıktınız, değil mi?”

Doktor: “Evet, oradan çıktık. Hasta var da ona baktık.”

Karı:

“Ya! Ya! Dönmelerden çıktığınızı ben de gördüm de... İçleri dışına dönsün... Neyse şimdi o lazım değil ya! Şey... O sarartma karı daha ölmedi mi? Aman ‘hanım!’ kaç aydır çeker! Ettiği var ki bir türlü can veremiyor. Galiba artık altına gidiyormuş! O kokona kıyafetli kibirli kız ne yapıyor? Ah iki gözüm süzme aşure! Fanteziye! Fanteziye! Kibir, kibir, kibir, kibir, kibir! Artık bir şey... O kız feleğe kelek demiyor şöy- le... Bari bir ahım şahbazım olsa... Sokağa bir kılıkta çıkar ki görseniz... İpekli çarşaf... Kışının üstünde bohça kadar bir kümbet, dantelalı şemsiye... Neme lazım babası benim kıza onlardan âlâsını aldı. Haset eden hasetten kurusun... Sözün temsilini söylüyorum hani ya! Mahalleye geldikleri günden beri kimseye bir fincan acı kahve içirmediler. Kahveden geç, bir selamlarına nâil olamadık. Biz insan mı yeriz? Biz her sabah bütün komşular toplanıp kahveler içer, güler, oynarız. İnsana karışmıyorlar ki... Komşu kusurları... Ha dur... Daha nelerim var, nelerim! Kızın yavuklusu mu âşıklısı mı nedir bir delikanlı var. İsmi dilimin ucunda... Akif mi? Atıf mı? Neyse işte öyle bir şey... Yavrucuğum! O delikanlı akşam sa- bah iki clinde tıklım tıklım dolu iki çıkın... Tanrı’nın günü ha taşır mı ha taşır... Kör boğazları doymak bilmiyor... Neme lazım gözüm yok ya... Gözü olanın gözü çıksın... İki elim ya- nıma gelecek, niçin inkâr edeyim? Bizimki de bizi yemişsiz koymaz. Onun için diyorum hani o kızın nesine? Patladığım burası işte... Geçen gün yanı başlarındaki komşu Şerife Ha-

nım bir tencere istemek için evlerine gitmiş... Mutfaklarını bir tarif ediyor. ‘Hanım! Ne yok ne yok, kuş sütünden başka,’ diyor. Parmak gibi çavuş üzümleri görmüş... Karı emzikli... Ne olur a kör olasılar bir tane tattırınız... Ne gezer! Kimseye bir şey koklatmazlar ki... Şerife, ‘Bazı akşamlar külbastı kokusundan burnum kırılıyor, imrene imrene sütüm kaçacak,’ diyor... Komşu hakkı vardır oğlum... Ben bir pilav pişirsem kokmuştur diye Hasibe’ye tattırırım... Allah için söylemeli ya! Niçin veriyorsun diye bizimki de ağzını açıp da bir şey söylemez... Gelirleri nereden bilemiyorum ki... Bir kokona karısı bohça bohça o kıza iş getiriyor. Nazik hanım bu ya! Artık pek ince iş işlermiş. Benim Safiye de öğrendi. Öyle bir fistan işliyor ki görenler parmak ısıyorlar. Benim kız öyle cılız, gudubet de değildir... Ay parçası gibi oldu maşallah... Geçen hafta Yılanlı Ayazma’ya seyre götürdüm. Gören delikanlılar arkamızdan, ‘ya hey’ çağrıştılar. İsteyenin haddi hesabı yok. Evlattır, iftihar etmez miyim? İnşallah bir helal süt emmişe düşer... Evet, civanım lakırdımı unuttum. Lafım nereye gelecekti? Ha... Şey, kızın yavuklusu o delikanlı nikâhsız o eve girip çıkıyor... Bizimkine söyledim... İmamın kulağını bükecek... Ha sahi! Nikâhsız dedim de aklıma geldi. Duydunuz mu? Marpuççu Abdullah yine kariyı bıraktı. Bu üçüncü boşayış... Artık nikâh yok... Kadiya gittiler. Bilmem nasıl olacak? Herif sarhoş ama karı da edepsiz...”

Baktık ki kariyı dinlemiş olsak ezana kadar susmayacak. Sanki bütün insanlığın dedikoducuları bir araya toplanıp zehir saçan bir yanardağ olmuş. O yanardağ da bu kariya ağız olmuş. Yılanları, çıyanları sokmasıyla ürkütecek zannolunan bu cehennem menfezinin önünden “devamı sonra” diyerek hemen savuştuk. Birkaç adım açılır açılmaz karşiki sokaktan beliren sütçü kıyafetli bir herife hitaben karı, “Halil Ağa, hu!” diye bağırmaya başladı. Biz yürürken arkamızdan şöyle bir sohbet açıldı.

Halil Ağa: “Ne o Koca Gülsüm?”

Karı: “Şu gidenleri görüyor musun gidenleri?”

Halil Ağa: “Görüyorum ne var! İki delikanlı.”

Karı:

“İşte onlar dönmelerin evinden çıktılar. Dönmelerin gelirinin nereden olduğunu anlıyorsun ya! Artık bu akşam Şerife külbastı kokusuna dayansın. Bunlar hekimmiş hekim! İkisi de sırma ter bıyıklı, bembeyaz ay gibi çocuklar. Hasta karı boş yere geberemiyor. Hiç böyle hekimlerin elinde insan ölür mü? Ya öbürünün düğmeleri mum gibi yanıyor... Ben öksürüğe uğradığım zamanlar bizimki, ‘Ciğer otunu bol bol kaynat da iç,’ diyor. Hekim yüzü gördüğümüz yok... Aman ben de hastalandım. Acaba bana da bakarlar mı? A dostlar can evimde yangın var!” feryadıyla karı arkamızdan yırtıla yırtıla bağırdıktan sonra hicazdan, “Doktor niçin nabzımı aldın ele söyle,” şarkısına girişti.

3

İffet! Hayalimde hep o. O melek gibi siması, hüzünlü edasıyla hasta annesinin başı ucunda dolaşıyor. Korkunç fikirlerin üşüşmesiyle huzursuz, uykusuz kaldığı gecelerde o viran hanenin kırık penceresinden karanlık geceyi seyrederek seçemediği geleceğini görmüş, talihi gözlerine dolmuş gibi ağlıyor. Kendi gibi ömrün bahar vaktinde bulunanlara en parlak hayallerle boyanmış bin tebessüm rengi gösteren hayat, bu talihsiz tükenmez sonsuz bir ıstırap denizi şeklinde görünüyor, ihtimal ki bazen gençliğin kendinde sebep olduğu ruhu okşayan bir hevesle kalbi çarpıyor. Düşünüyor... Heyhat!

Kendi için bütün emellerin kırılgan, bütün arzuların anlamsız olduğunu anlıyor. Yine ağlıyor. Belki de hasta annesine ilaç parası tedarik etmek, üç candan ibaret olan ailesinin geçimini temin eylemek için gece gündüz el dikişi dikmeden, nakış işlemeden uzun düşünmeye vakit bulamıyor. Fakat bu gece gündüz çalışmaların ekmek paralarına yetemediğini görüyor, yine ağlıyor.

Kim bilir! Bazen annesinin gözleri kapanmış, bez örtülü bir kırık tabuta yatırılmış, dört kirli hamalın omzunda mezara götürüldüğünü görüp kendini küçük kardeşiyle o harabelikte dostsuz, yalnız bularak ürkütücü heyecanlara düşüyor, yine ağlıyor. Sonuçta ağlıyor, ağlıyor. Feleğin kan kırmızısı güzel bir lale bahçesi göstermek için seçtiği o baygın, o takati biten gözlerin kırmızılığı, böyle devamlı ağlamanın bir eseri değil midir?

İffet'in, Latif Efendi isminde bir nişanlısı bulunduğunu biliyoruz. Annesi vefat ederse kız bu delikanlının nikâhı altına girerek kendisine bir hayat arkadaşı bulmuş olur. Fakat gidişata bakılırsa bu delikanlı da pek fakir olmalı. Çünkü İffet gibi bir müstakbel eşe tüm emellerini bağlayıp da insanın bütün varını o uğurda sarf eylememesi mümkün olamaz zannedirim. O cırlak mahalle karısının kıskançlıktan söylediği sözlerin hiçbirisi de güvenilir değil. O "tıklım tıklım" diye nitelendirdiği çıkınlar birer okka ekmekten ibaret midir nedir, kim bilir! Aç kedi gibi etrafı koklaya koklaya bahsettiği külbastı kokuları da sırf mübalağa... Orası gibi kenar mahallelerde bir okka et almak beş on kurban kesmek derecesinde büyük olaylardan sayıldığı için biçare "dönmelerin" evinde ayda yılda pişen etin kokusu hiç et yiyemeyen komşuları emzikli Şerife'ye pek iştah açıcı gelmiş olmalı...

İffet'in her hâli beni meraka düşürdü. Bu sefil ailenin yaşamını yakından görüp incelemek, mümkün olursa durumlarını düzeltmeye uğraşmak arzusuna düştüm. Latif Efendi dedikleri zat ne yaratılıştâ, ne tabiatıta bir adamdır? Kıza olan sevgisi samimi midir? Kız da onu gerçek bir sevgi ile mi seviyor? Yoksa içinde bulunduğu fakirlik ve yalnızlık âleminin acılarını hafifletmek için bu delikanlıyı mecburen mi kabul ediyor? Bunlara benzer daha birçok fikir zihnimi saatlerce işgal etti. O günlerde bir ziyaret daha gerçekleştirmek için doktorun gelmesini sabırsızlıkla ve belki de heyecanla bekliyordum. Nihayet iki gün sonra bir pazar günü doktor geldi. Kendisini görünce sevincimden boynuna sarılacak gibi bir heyecanla atılarak dedim ki:

"Hasta kadın acaba nasıl oldu? İffet hâlâ ağlıyor mu? Bunların hâlini sen de merak ediyorsun ya!"

Arkadaşım tam bir ciddiyetle yüzüme bakıp:

"Amma da tuhafsın ha! Onları mı düşüneceğim a bira-der? Hasta yüzü görmekten, hastalık lakırdısı etmekten artık

kulaklarım tembelleşti. Ben buraya hastalardan kurtulup bir sağlam adamla konuşmaya geliyorum. Senden de mi hasta lakırdısı dinleyeceğim?”

“Ben hep onları düşünüyorum.”

“Allah versin... Düşünecek başka bir şeyin yok da kendine bir düşünme malzemesi, zihnine bir meşguliyet sebebi arıyorsun. Ben senin gibi değilim. Eğer her gördüğüm hasta için on dakika düşünecek olsam ertesi gün ben de hastalanırım... O zaman beni kimse düşünmez...”

“A canım! İffet’in anasını niçin başka hastalarla kıyaslıyorsun?”

“İffet’in anasının sadece İffet’in anası olduğu için hastalıkta da özel bir ayrıcalığa sahip olması mı lazım gelir? O kadının boynuzu yok ya! İşte o da diğer hastalar gibi bir hasta...”

“Vadettiğin ilaçları gönderdin mi?”

“Gönderdim. İyi olması için de elimden geldiği kadar gayret edeceğim... Ben yalnız bir şeye böyle lüzumundan fazla ehemmiyet vermeyi sevmem.”

“Hastayı görmeye gitmeyecek miyiz?”

““-cek’ miyiz, ne demek? Sen de yine beraber gelmek mi istiyorsun?”

“İstiyorum, hem de şiddetle arzu ediyorum.”

“Öyle ya! Ölüm hâlinde bir hasta kadın, bir de edepli, maharetli güzel bir kızı var. İhtimal ki kadın yakında vefat edecek. O nadide güzellik kimsesiz kalacak! Bahtının rüzgârı kim bilir bu kızı nasıl tehlikeli durumlara düşürecek? Veya hangi yüce mevkiye yükselecek? Âşıklar kızın etrafını saracaklar. Sevgi odağı olan bu güzel peri, öyle adi âşıklardan değil, birkaç lisandan okuryazar takımdan... Âşıklar ile bu zamane fettanı arasında açılacak aşk kapıları, insanların

kalplerine işleyecek feci, komik, türlü sevda sırlarına neden olacak! Fena roman konusu değil. Fikrini anlıyorum. Bu aileyi görmek isteyişin sırf merhametten ileri gelmiyor. Romana ‘kolor’¹ vermek için ihtimal ki yakında o hasta kadının vefatını da arzu edersin... Fakat dikkat et. Kıza bakışlarını beğenmiyorum. Tasvirine uğraştığın romanda sonra hâline en ziyade acınacak ‘kahraman’ sen kendin olmayasın...”

Heyhat! Doktorun şu düşüncelerinden hiçbiri gerçekleşmedi. Yakında üzüntüyle şahit olacağı şekilde İffet’in uğursuz talihi doktorun düşüncelerine tamamen aykırı, uğursuz bir son gösterdi. Beni haftalarca ağlattı. Böyle dokunaklı bir olayın tasviri hususunda belli olan aczime bakmayarak belki içimdeki zehri gidermeme yardımcı olur, belki üzüntüm sükûnet bulur hülyasıyla kaleme sarıldım. Vücudumdan ateş bulaşan elimde, ısıtılmış bir kamış parçası kesilen kalemin giriş ve çıkışıyla İffet’in ömrü gibi kararıp katılaştan hokkadaki mürekkebi, hemen yarı yarıya içine dökülen gözyaşlarım sulandırmıştır! Zavallı kızın ölümü de hayatı gibi feci oldu. Onun için ömrün acıları üzüntüyle karışmış, kan iken kararmış bir mürekkeple özetlendi. Fakat yine heyhat ki kiskanç felek bu melek huylu kıza çektiirdiği dermansız bırakan cefaların, bir mezar taşı yazısı üzerinde kısaca bakıp ibret almak için bile yer almasına müsait bulunmadı. Dünyada her şeyden mahrum, ümitsiz bıraktığı gibi ölümünde de ebediyet kararına işaret olacak bir taş parçasını kendisine çok gördü.

Sanki gizli bir güç bu acıklı sonu bana hissettiriyordu. Doktorun sert mizacını yumuşatmak için türlü türlü giriş sözleri arayıp türlü şakalar yaptım. Bir saat kadar dalkavukluk ettikten sonra o gün, hemen o saat hastayı ziyarete gitmek hususunda kendisini razı etmeyi başardım. Sükûneti kabristana benzeyen o ıssız, eğri büğrü sokaklardan geçip İffet’in sıkıntılar evi olan o yıkık haneye ulaştık. Bu defa kız bizi oldukça güler yüzlü bir çehre ve samimi bir tavırla karşıladı. İlk ziyaretimde olduğu gibi bana karşı çekingenlik ve kayıtlı

¹ Fr. couleur: Renk.

sızlık eseri göstermedi. Çünkü beni de annesini tedavi için gelen bir doktor zannediordu.

Doktor muayenesini etti. Hastayı biraz iyileşmiş buldu. Hastanın yakında iyileşeceğini müjdeledi. Gerek annesi gerek kızı tarafından bize edilen dua ve teşekkürlerin haddi hesabı yoktu.

Bu iki felaketzede evvelki ziyaretimizde fakirlik ve yokluklarının şiddetinin derecesine açık bir ölçü olabilecek surette gözümüzün önünde ve hemen kendi iradeleri haricinde cccrcyan eden bazı üzücü durumlar sebebiyle yürek yakan yoksulluklarını ve üzüntülerini bize anlatmış olmalarından son derece utanmış ve pişman olmuş bulunduklarını gösterir bir hâlde bu defa gayet neşeli olmaya kendilerini zorluyorlardı. Hasta kadın o sararmış zayıf yüzüne hiç yaraşmayan tebessümlerle söz söylemeye uğraştıkça hayata karşı ölüm gülüyor zannolunuyordu.

İffet bize kahveler, sigaralar getirdi. Bu defaki ziyaretimiz tabip sıfatıyla olan bir ziyaretten ziyade âdeta dostane bir misafirliğe benzedi. Sohbet esnasında yerimden kalkıp geçen defa gelişimde dikkatimi çekip de incelemeye vakit bulamadığım o duvardaki halı ile önündeki etajerin üzerindeki saksıları gözden geçirmeye başladım. Yakından bakınca bunların cidden incelemeye değer, az bulunur sanat eserlerinden olduğunu görerek hakikaten merakım arttı. Gördüğüm seccade o bildiğimiz halı usulünden dokunmuş değildi. Hayli bir müddet dikkatle baktım. Bu halının, uzunlamasına ince ince yırtılıp sıkıca bürülmüş bezlerden oluşan sık haneli bir kanava² üzerine yünlü ve ipekli kırpıntı parçacıklarınınilmek suretiyle bağlanımlarından meydana getirilmiş garip fakat pek zarif bir şey olduğunu gördüm. Bu kırpıntıların uçları gayet maharetle kırpılmış ve âdeta çevresi kitabeli ve ortası göbekli renk renk bir halı dokumasına benzetilmişti. İffet'in marifetli ellerinden çıktığına şüphe olmayan bu halıyı çok

2 Kanaviçe.

beğendim. Her hanede bir işe yaramayacağı zannıyla çöplüğe atılan kırpıntı parçalarını, kız, zekâsı sayesinde güzel, kıymetli bir halı şekline koymuş... Ya o iki saksı daha ziyade gözüme hoş göründü. Bunların içindeki çiçekler yapılardan, marangoz dükkânlarından atılan adi talaşlardan üretilmişti. Bu talaşlar o kadar ince liflere ayrılmış, bu lifler köke, sapa, yaprağa çeşit çeşit çiçeklere benzeyecek renkte ipeklerle o kadar akı baştan alan bir zarafet ve maharetle sarılmıştı ki hayretle bakıp bakıp da bunları düzenleyen eldeki Allah vergisi yeteneğe hayran olmamak mümkün değidi.

Sonradan beni en fazla hayrete düşüren şey, bu iki saksının ortasındaki levha oldu. Bu levha küçük ölçüde olup sonsuz ufuklarıyla gönülleri içine çeken, coşmasının şiddetiyle köpükler saçan bir deniz üzerinde gün batımını resmetmişti. Fakat bu çizim ne fırça ne de kalemle resmedilmişti. Delikleri gayet ufak bir kanava kâğıdı üzerine rengârenk ince ipeklerle işlenmişti. Yarısı suya girmiş bulunan güneşin battığı yerden etrafa saçtığı son hüznünlü ışınları ve bu altından ışık demetlerinin aksinden semadaki birkaç parça nazik bulut üzerinde ve deniz yüzeyi üzerinde meydana gelip derece derece kuvvetlerini kaybeden siyaha çalan, ateş gibi kırmızı gün batımının renkleri, fırça ile resmedilmiştense daha fazla uyum sağlamıştı. İpekle bu kadar maharetle, ustaca, nazik bir eserin vücuda getirilmiş olduğuna hayret edip dururken dikkatli gözlerim birdenbire büsbütün açıldı. Güneş yüzeyinin ve huzmelerden bir kısmının sırmadan daha parlak, ipekten daha ince altın renkli saç telleriyle işlenmiş olduğunu gördüm. İffet şu gün batımı tablosundaki parıltıyı hakkıyla tasvir edebilmek için göz kamaştırma hususunda tabiatın başlı başına bir mucizesi olan gün batımına altın sırma saçlarından birkaçını ilaveye lüzum görmüş ve yine o altın saç telleriyle levhanın altına şu beyti işlemiş:

*Ayrılık ufku ateş aldı başımdan
Coştı şu umman gözyaşımdan*

Hayretten hayrete düştüm. Hayran kaldığım o küçük levha, nazarımda bir âlem kadar büyüdü. Hem öyle bir âlem ki gün batımı feleğin ateş yağdırdığı bir kızın sevda saçan başından parlamış, dalgalı denizi kaderin durmayıp ağılattığı masum gözlerinden damlaya damlaya coşmuş... Ufukları alevlendirmek için saçından ateş veren, kederinin seliyle kaderine coşkun bir deniz gösteren o güzel yüz karşımda duruyordu.

İffet, nazarımda eskisinden bin kat yüceldi. Bu kızı maddiliğin ötesinde, nazik bir varlık, ilahi bir melek gibi görmeye başladım. O derecede ki gözlerimin önünde o güzel melek yükseldi, yükseldi bulutlara karıştı. Düşüncem de maddi varlıkken bir hayal suretine dönüşen o yüksekten uçan peri ile beraber yükseliyordu. Şimdiye kadar ne rüyada ne şairane hayal âlemlerinde görememiş olduğum yüksek fikirler, bu kızı seyrettikçe bana apaçık görünüyor zannettim. Yükselen havanın yükseldikçe genleşmesi kuralınca dimağım yoğunluğunu kaybediyor, düşüncem şeffaf hâle giriyor, yüce hayal âleminin nurdan aydınlık, havadan hafif sisleri beynime doluyor, sonuç olarak zihnim kalemin tarif edemeyeceği mahiyette yüceliğe temas ediyor gibi bir hayranlığa düştüm... Heyhat! Bu kızın yaratılışındaki yükselme meyli, merakıma dokundu. Kendisini bu alçak yeryüzüne pek yabancı gördüm, hüznlendim... Bu düşüncelerle çehrem ne hâl aldığı bilemiyorum. Yalnız doktorun yüzüme bakıp da, “Ne oluyorsun monşer? Yine mi şairane hayaller?” demesi beni dalmış olduğum o tatlı rüyadan uyandırdı. Arkadaşım bana karşı olan her zamanki alaycı tavrını takınarak fakat bu defa İffet’e hitabını yönelterek dedi ki:

“Arkadaşımda biraz şairlik illeti vardır... Etrafını çevreleyen maddi âlemde dikkate değer bin türlü eşya bulunduğu hâlde kendisi onların hiçbirine tenezzül edip bakmaz. Daima semada bulutlar arasında, hayallerin yüce göğünde yaşamak ister. Çoğu zaman beraber bulunuruz. Fakat ben yine yalnız

kalmış olurum. Çünkü saatler geçer, ağzından bir söz çıkmaz. Sözlerimin hiçbirisini duymaz.”

Doktorun şu saydığı vasıflar üzerine İffet bakışlarını dikkatle bana çevirdi. Bir müddet o güzel, o baygın gözlerin bakışıyla kuşatıldım. İlliyyinden³ üzerime nur saçılıyor zannettim. Kısa bir süre gözden göze varolan akış, kalbimi titreyişler içinde bıraktı. Sanki hayal denizim hep bir noktaya toplanarak İffet’in şekline girmişti. Bu sırlara vâkıf olan bakışından sonra yalnız bence mahsus olacak bir gizli hüznün ile içini çekerek dedi ki:

“Beyefendinin hayal sevdasına dokunmayınız. Nerede isterse dolaşsın. Çünkü o illete ben de tutuldum... Hayalim de vücudum gibi şu sefalet yerinde mahpus kalaydı ihtimal ki şimdiye kadar yaşayamazdım. O dolaşır. Derelerden, tepelerden, çimenlerden ruhunun nafakasını toplar. Bazen ıstırap denizlerine de dalar ise de bu hayalî şairane gezinti, hayatın kasvetini hafifletmek için yine bir deva yerine geçer...”

İffet’in şairlikteki ve güzel sanatlardaki hissini anlamak için açılan şu sohbetin zeminini fırsat sayarak dedim ki:

“İffet Hanım’ın gayet maharetli bir zarafetle nakşetmiş oldukları şu küçük levha beni pek derin düşüncelere düşürdü. Levha o kadar canlı ki güzel bir baştan üzüntünün rüzgârıyla dağılan saçlar ufka yayılmış, o gün batımını meydana getirmiş. Güneşi söndürmek kastıyla sinesine çekmiş gibi görünen o coşkulu denizden sanki gün batımı rengi ile boyanmış birkaç damla süzölmüş de o altındaki beyti yazmış zannolunuyor.”

İffet mahzun mahzun tebessüm ederek:

“Hüzünlü bir zamanının mahsulü, değersiz bir eser. Yalnız şu kadar var ki o levhaya baktıkça geçen ıstıraplı günlerimden birkaçını görmüş olurum. Bence bu ehemmiyeti

3 Gökyüzünün ve cennetin en yüksek yeri.

vardır. Başkalarınca ihtimal ki bir kere bakılmaya bile değer görülmez.”

“Eğer bir eserin büyüklüğü inceleyen bakışları saatlerce meşgul etmesi, zihni derin derin düşüncelere düşürmesiyle sabit olursa bu levha o tasvir meziyetine tamamıyla sahip.”

İffet:

“Bendeniz bu gibi konularda biraz zor beğenenim. Gördüğüm her levhayı, okuduğum her kitabı beğenmem. Boş vaktimin neredeyse tamamını okuma ile geçiririm. Yirmi otuz kitaptan ancak bir veya ikisini kendi hissime uygun bulurum. Yazarın ‘tanpreman’⁴ ile kendiminki arasında uyum sağlanmazsa onun ne dediğini anlamayıp sıkılırım. Bazen ince şeyler ile kaba şeyler arasındaki ölçüyü ve bunların ruha olan zıt etkilerini düşünmeye, incelemeye uğraşırım... Eşya ya kabalık veren şeyler düşünülse hep bunların maddi olma durumundan kaynaklanan birer ağırlıktan ileri geldiği görülür. Dağ büyüklüğünde bir kayanın görünüşünde bir heybet görülse bile, şairane bakışlara göğün yükseklerinde uçan hafif bir bulutun görünüşündeki inceliği vermez. Çünkü birincisi çirkindir, koyudur, sabittir. Bakışı kendinde hapseder. Çok vakit bakılınca gönlü sıkar. Hele o kayanın yakınında çayırılık, dere, ağaçlar gibi tabiatın süslerinden bir şey bulunmazsa gözlere cisimleşmiş bir kasvet gibi batır. Fakat ikincisi hafiftir, uçucudur, kendisine yönelen bakışı yüce hayal semtine doğru beraber alıp götürür. İşte bunun içindir ki yazı sanatında, fikir nazik bir hayale düştüğü vakit yazar manevi olanı ifade etmek için göze batmadan, zihni yormadan, fikri tırmalayıp o tatlı hayalden uyandırmadan yalnız kalbi okşayacak, ruha hitap olunabilecek kelimeleri yazar... İşte o sözleri pek severim. Hissedip edip de tarif edemediğim, düşünüp düşünüp de ifade için kelime bulamadığım o ruhun üzüntülerini bir kitap sayfasında hazır, somut olarak bulunca pek memnun olurum... İsterim ki şair maddi âlemden uzaklaşsın.

4 Fr. tempérament: Mizaç.

Yüksekleri ifade etmek için yazdığı sözleri taze çiçeklerden yayararak hiçbir burna uğramaksızın, gözlere görünmeksizin asıl saflığı, gizli güzelliğiyle havaya uçan hislerin kokusu içinde arasın...”

Doktor, bulunduğu yerde artık sabredemeyip gümbür gümbür bir kahkaha salıverdikten sonra dedi ki:

“Şu bahsi artık kapayınız. Vallahi uykum geldi. Çünkü sözler o kadar inceldi, o kadar havaileşti, o kadar şeffaflaştı ki dikkatle dinlemeye uğraştığım hâlde onda biri bu kalın kafa girmiyor. Ya nasıl girsin ki, yeryüzüyle ilgili ve uçucu olmayan eşyaya kabadır, nazarı sıkar diye bakmaya tenezzül etmeyip havaları, bulutları daima düşünmenin amacı olarak görmek, göz önünde duran koskoca kafa kemiği içindeki dimağı hiç kale almayıp hep hitapları göze görünmeyen ruha etmek, burna uğramadan göz ile görülmeden, hissedilmeyen bir surette çiçeklerden havaya uçan kokulardan kelime toplamak gibi şeylerin manasını ben nasıl anlayabilirim? Zaten okumam ya! Türkçe veya Fransızca yazılmış böyle şairane bir kitap her ne zaman elime geçse o eser hakkında genel bir fikir edinmek için birkaç yerini gözden geçiririm... Okuduğum sırada bir şeyler anlıyor gibi olurum. Eğer bunun manası şu anladığım gibi ise dur şunu inceleyeyim derim... Bir de ne bakarsın? O tumturaklı laflar ile giydirilmiş olan sözleri mesela rûh-perveri (can besleyici), ruhsâr-ı âli (kırmızı yanak), sipihr-i nilgûnî (çividî gök) diye sözlerin inceliğinden soyuverince ortada manalı manasız birtakım söz yığınının başka bir şey kalmaz. Bu gibi eserlerde çok söz fakat pek az fikir görürüm, canım sıkılır.”

İffet, konunun ciddiyetini ihlal eden doktor arkadaşımın kahkahasına karşılık gülmekten kendini alamayarak dedi ki:

“Doktor, pek ileri vardınız. Her şeyden evvel itirazınız oldukça dehşetliydi. Eleştirilerinizin ruha, dimağa ait kısmında düşüncenizi derinleştirerek sebat edeydiniz belki üstün gelebilirdiniz... Fakat neticeyi pek bozdunuz...”

Doktor:

“Aman İffet Hanım! Ben arkadaşımı akıllandırayım diye uğraşıp dururken başıma bir de siz çıkmayınız... Size doğrusunu söyleyeyim. Sonra üç hastaya birden bakamam ha! Arkadaşıma o kadar yüz vermeye gelmez. Şimdi bulutlar içinde atmosfer tabakasında dolaşıp dururken kendine sizin gibi bir fikir arkadaşı bulursa sonra sınırı aşıp ileri giderek hiçbir matematikçinin keşfedemediği uzayın sonuna çıkmaya kalkışır...”

Doktor her sözü gibi bu sözü de biraz koyuca söyledi. Fakat sözü hissime pek ziyade uygun geldiği için hoşuma gitti.

Deminden beri bahse pek kayıtsız duran hasta kadın can çekişir gibi bir yüz kasılması ile tebessüm ederek dedi ki:

“İçimizde ortadaki bahisten katıyen bir şey anlamayan birisi varsa o da benim... Ortada bir sema, bir bulut lakırdısı oluyor ama hangi tarafın ne iddia ettiğini bir türlü kestiremiyorum.”

Doktor yine kahkahasını salıvererek:

“Hay Allah senden razı olsun valide hanım! İşte o sema, bulut sözlerini bahisten çıkarır isen benim anladıklarım da hemen sizinkiler derecesinde kalır. O iki şairane kelimenin bahisten çıkarılması şart sayıldığı takdirde onlar da söyleyecek başka söz bulamazlar zannedirim...”

İffet’in hislerini ifade etmeye devam edebilmesi için bin rica ve yalvarma ile doktoru susturduk. Kız, edebiyat hakkında kendi gönlü gibi yumuşak, ince, nükteli, sevdalı birçok fikir beyan ettikten sonra sözünü resim sanatına döndürerek dedi ki:

“Bilmem ki nedendir? Ben her eserde eser sahibinin, bir kalemin temasıyla nezaketini, bir fırçanın sürülmesiyle inceliğini ihlalden çekinerek korka korka heyecanla, hafif hafif gezindiği zeminleri severim... Resimde çizgileri çeken, bo-

yaları süren el, değil fikir, hiçbir vasıta kullanmaksızın kendi sürmüş zannolunmalı. Deha, işte nasıl çizildikleri belli olmayıp tabiatın sırlarını taklit imkânından kurtularak, zekânın gölgesi gibi kâğıt üzerine düşüren üstatların bu kudretlerine deniyor...”

Bu esnada kapı çalındı. Hasta kadın sesin geldiği tarafa başını çevirip, “Sabri’ım geldi!” dedi. On beş yirmi saniye sonra odadan içeri on, on bir yaşlarında bir çocuk girdi. Çocuğun arkasında eski bir mintan, bacaklarında dizleri yamalı bir pantolon vardı. Fakat yüzü gözü temiz olduğu gibi zayıf ve kansız çehresinde asil bir tatlılık ve hâl ve hareketlerinde o pejmürde kıyafetiyle uygun düşmeyen soylu bir ağırbaşlılık görülmektedir. Gözleri kaşları hemen İffet’inkileri andırıyor idiyse de yüzü daha zayıf, benzi daha uçuk, çenesi de biraz uzuncaydı. Evvela bize saygıyla birer selam verdi. Ardından gidip annesinin elini öptü. Ondan sonra çocuklara mahsus bir utanma ve büzülme ile odanın bir köşesine çekilip oturdu.

Annesi çocuğa, “Oğlum sırtın çıplak. Hani hırkan?” diye sordu.

Çocuk kıpkırmızı kesilip cevap vermedi. Bu defa İffet Fransızca olarak sordu ki:

“Niçin cevap vermiyorsun? Hırkan nerede?”

Çocuk aynı lisanla:

“Rica ederim ablacığım... Bana onu sormayınız!”

“Tuhaf şey... Niçin?”

“Şunun için ki... Bakkal...”

“Anladım... Yeter...”

Biz bu “bakkal” sözünden hiçbir şey anlamamıştık. Fakat İffet, o bir kelime ile hırkanın uğradığı kazayı derhâl anlayarak çocuğu susturmuştu. Şu kısa soru ve cevap esnasında biçare Sabri, utancından fesinin rengine giren alnından nohut

tanesi gibi terler dökmeye başlamış olduğundan bir sohbet zemini bularak zavallıyı biraz rahatlatmak için sordum ki:

“Sabri Bey hangi mektebe gidiyorsun? Ne okuyorsun? Anlat bakalım!”

“Mektebe gitmiyorum efendim. Ablamdan ders alıyorum.”

“Ne dersleri alıyorsun?”

“Arapça, Farsça, Fransızca, tarih, coğrafya, yazı, hesap hepsini okuyorum efendim.”

“Maşallah sen pek çok şey okuyorsun. Bu dediğin derslerden nerelere çıktın?”

Çocuk, sesi tıkanmış da açmak istiyormuş gibi hafifçe birkaç kere öksürdükten sonra cevabın verilmesini ablasından beklediğini ima eder bir tavırla onun yüzüne baktı.

İffet bir mektep hocası tavrıyla:

“Ne bakıyorsun? Cevap versene!”

Çocuk mahcup bir sesle:

“Arapçadan binâ-i merre⁵ ve binâ-i nev’e⁶ geldim. *Gülistan*’dan,⁷ ‘Bâ tâyife-i bozorgân der keştî bûdem’⁸ hikâyesine kadar okudum. Fransızca gramerin sentaks⁹ kısmında prepozisyon¹⁰ bahsini bitiriyoruz. Ablam grameri iyi öğrenmek için egzersiz kitabındaki alıştırmalardan başka büyük Lektür’den¹¹ de ders veriyor. Bunun yirmi ikinci bölümüne kadar olan kelimeleri hep ezberledim. Muhtasar genel tarih ve coğrafya okuyoruz. Ablamın benim için yazdığı *Kitâbet-i*

5 Bir olayın bir kere yapıldığını gösteren Arapça mastar.

6 Arapça durum bildiren mastar.

7 13. yüzyıl şairlerinden Sadi Şirazi’nin eseri.

8 “Birtakım ileri gelen kişilerle birlikte gemideydik,” cümlesiyle başlayan *Gülistan*’ın ilk bölümünün otuz beşinci hikâyesi. (y.h.n)

9 Söz dizimi.

10 Fr. préposition: Öne koyma, gramerde edat.

11 Fr. lecture: Okuma.

*Fikriyye*¹² kitabının birinci kısmı olan ‘Lisân-i Eşyâ’yı¹³ okuyoruz. Gelecek sene ikinci kısmı olan ‘Tasvîr-i Tabîat’a¹⁴ çıkacağım. Sonra da genel edebiyat tarihi okuyacağız.”

Çocuğa Arapça, Farsça, Fransızca ve tarihten bazı şeyler sorduk. Aldığımız cevaplar bizi hayrette bıraktı. *Kitâbet-i Fikriyye*, *Kitâbet-i Lafziyye*’ye¹⁵ karşılık yazılmış bir ders olacak. Biz de yazmanın böyle fikir ve söz olarak ikiye ayrıldığını işitmemiş olduğumuzdan çocuktan buna dair açıklama talep ettik. Çocuk, mahcubiyetinden gayet karışık cevaplar verdi. İffet bahsi izaha girişerek dedi ki:

“Yararına inandığım bu usulü kardeşime yazı yazmayı ve edebiyatı öğretmek için bendeniz hazırladım. Bizde edebiyat denilince yalnız çeşitli yazı üslupları anlaşılıyor. Fikre pek o kadar ehemmiyet verilmiyor. Hâlbuki kelimeler birer boya, birer renk hükmündedir. Bu renklerin yalnız güzel uyumu ve ahengi düşünülmeyip bunları tasvir edilen şeklin gerçek suretini göstermek üzere kullanmalı. Aksi takdirde tasarlanan tablo bir boya faturasından ibaret kalır. Bir yazarın zihni, kelimelerin kumaşı ile ne kadar süslenmiş olursa olsun fikir bir hakikatle ilişkili olmadığında yazdığı şeylerden istifade edilemez. Çünkü o güzel, o renk renk ifadeler kaleminden birbirini takip ederek dökülüyor. Yazacağı şeyi kendisi evvelce layıkıyla bilemez ise, o tumturaklı sözlerin kaleminden çıkışı, ifadesine ne suret verirse yazacağı şey işte ondan ibaret olur. Bir ana fikri, bir doğal örneği takip ederek kalem oynatmayan bir yazar, kelimelerin kendinden tesadüfen çıkmasına esirdir. Fikir, belli ve güçlü olmalı. Yazılacak şey kalemin tesadüfü ve kelimelerin doğuşuna bırakılmayıp bilakis kelimeler o belirli fikri güzel ifade etmek için seçilmeli.”

O aralık kapı çalındı. Açmak üzere çocuk aşağı indi. Doktor şaşkın bir çehre ile İffet’e dedi ki:

12 Fikirleri Yazma.

13 Eşyanın Dili.

14 Doğa Tasvirleri.

15 Sözleri yazma.

“Bu sözlerinizi pek beğendim. Tümü hakikate uygun... Fakat deminki ifadelerinizle bunların arasında tezat var gibi görölüyor... Biraz evvelki sözleriniz romantiklerden olduğu-nuzu...”

Doktor daha sözünü bitirmeden içeriye yirmi, yirmi bir yaşlarında kadar gayet sevimli bir delikanlı girerek laubali bir neşeyle dedi ki:

“Doktor beyefendi, siz bizim küçük hanıma bakmayınız. Bir romantik gibi düşünüp bir realist gibi yazmak ister. (İffet’e hitaben) Değil mi matmazcl? Ne vakit Mösyö Zola akademiye üye olarak seçilirse İffet Hanım da realistiği o zaman tamamıyla kabul edecek. Şimdilik yarım realisttir. (Fransızca olarak) Ya bir şey bütün olmalı ya hiç olmamalı diyorum. Ama kendisine anlatamıyorum... Durun bakalım. Evvela hâl hatır soralım da edebiyat bahsini sonra edelim. (Hastaya hitaben) Hanım teyze, nasılsınız? Artık öyle üzülp büzülmenin lüzumu yok. İşte görölüyor ki biraz iyicesiniz... (Bana doğru bakarak) Beyefendiyle henüz tanışmak şerefiyle müşerref değilim. Birbirimizle tanıştırılmadık. İşi İffet Hanım’a bırakırsam belki sahip olmadığım birtakım özellikler nedeniyle beni pek romantik bir şekilde takdim eder. Durunuz ben kendi kendimi takdim edeyim. (Bir reverans¹⁶ yaparak) İffet Hanım’ın teyzesinin oğlu Latif bendeniz...”

Ben:

“Doktor Hüseyin bendeniz de bu tanışmadan kaynaklanan bahtıyarlığı sunmakla övünür efendim.”

Latif:

“(Gülerek) Aman estağfurullah efendim. Böyle romantik şekilde bir cevap alacağımı bileydim. Kulunuz¹⁷ da kendimi efendimize o yolda takdim ederdim.”

Doktor:

16 Selam veya teşekkür için eğilerek veya dizleri kırarak yapılan hareket.

17 Alçak gönüllülük göstermiş olmak için ben zamiri yerine kullanılan bir söz.

“Latif Efendi tam vaktinde geldiniz. (Levhayı göstererek) İffet Hanım’ın yeteneğinin eseri olan şu levhadan; resme, edebiyata dair birçok söz açıldı. O kadar ince bahisler oldu ki kabalığım dolayısıyla ben hiçbir şey anlayamadım.”

Latif:

“Evet, o levha güzeldir. Eğer onu Viktor Hugo¹⁸ göreydi *Sefiller* namındaki eserinde tasvir ettiği bir kıza çatır çatır dişlerini söktürmektense, dökülen saç tellerinden böyle bir levha resmettirmeyi akıl ve hikmete daha uygun bulurdu.”

Latif’in Hugo’yu eleştirme sadedinde şu vadiden tutturmuş olduğu bahis hayli uzadı. Şen çocuk bizi o kadar güldürdü ki hanemize dönmek için vaktin pek ziyade geçmiş olduğundan asla haberimiz olmadı.

Latif pek hoşuma gitti. İffet gibi bir kızın seçiminde hata etmeyeceğini zaten evvelce düşünmüştüm. Berber makası dokundurtmakta üşengeçlik gösterdiği gür kumral saçları, beyaz çehresi, yumruca alnı, zekânın fazlalığına delalet eden cam yeşiline yakın parlak ela gözleriyle zaten pek sevimli görünmekteyken buna eklenen laubaliliği, neşesi, şakacılığı, samimi tavırları, bazı saflık hâlleri, kendisiyle görüşenleri büsbütün büyülemektedir. İffet sanki hüznün bulutuyla örtülü bir gezegen, bu da onun talih güneşinin ayrılık acısının karanlığına terk ettiği geceleri aydınlatmak için yörüngesinde dolaşan parlak bir uydu, bir aydı. Daima büyük bir hüznün ile üzgün ve düşünceli görünen İffet’in yanında bu delikanlıyı gördükçe hevesli sözleri, neşeli kahkahalarıyla -kederli bulutlar içinde kalmış bir arzu bahçesinde öten- bülbüle benzetirdim. Kızın uzayıp giden bir ıstırap suretinde geçen o can yakıcı hayatındaki acılığı hafifletmek için zavallı Latif, cehennemde cennet zevklerinden numune göstermeye uğraşır gibi yaratılışındaki neşenin birkaç kat üstünde şen görünmeye çalışırdı. Kendisiyle dostluğum ilerledikçe sevgim

18 Victor Hugo (1802-1885) Fransız düşünür ve yazar. (y.h.n)

de o nispette arttı. Her hâlini bilip, her sırrına sırdaş oldum. Zihni geleceğe dair birçok mutlu emel ile doluydu... Biri hü-zünlere, diğeri şairane arzulara misal olan iki masal perisi gibi, İffet’le el ele vererek gençlik hislerinin doğduğu ruhu besleyen hayaller ile bazen hayallerin göğünde, sevginin genç gönüllere açtığı yüksek sevda tabakalarında dolaştıkları günleri bana hikâye ederdi. Söz İffet’e olan sevgisine geldiği zamanlar bazen güneşli havalarda bir ufak buluttan dökülen ani yağmur taneleri gibi -hem güler hem de- gözlerinden yaş akardı. Bu delikanlının şu samimiyet gözyaşı, gülerek ağla-ması bana pek dokunurdu.

Pol ile Virjini¹⁹ gibi İffet’le bir arada büyümüşler. Birbi-rini çocukken sevmişler. Yaşları ilerledikçe o çocukça sev-gi, masumiyet içinde beslenen gerçek bir aşka dönüşmüş... Şimdiki hisleri, sevgileri incelense hâlâ bu masumiyetten bin türlü iz görülür. Yaşlarıyla uygun düşmeyecek çocukluklara tesadüf olunur. Bir gün Latif bana dedi ki:

“İffet de fakir ben de... Evliliğimizde birbirimize gönlü-müzden başka takdim edecek bir şeyimiz yok. İffet’in gön-lü benim için bütün dünya hazinelerinden daha kıymetlidir. Birbirimizin gönlüne sahip olmak, sonsuz saadetimiz için kâfidir. Fakat bir şey düşündüm. Bilirsin ya! İffet hayalpe-resttir. Gerdeğimizin hakikat içinde şairane bir hayal sunacak surette olmasını arzu ediyorum. Kendisine yüz görümlüğü²⁰ olmak üzere iki perdelik manzum²¹ bir tiyatro yazacağım. Nikâhımız bir baharda olacak. Kırılık bir yerde küçücük bir ev tutacağız. Süslü gelin odamız bulunamayacağı için kıs-kanç talihimize karşı yeşil bir mutluluk takı²², bir sevgi yuva-sı göstermek üzere gelin odalarının suni çiçeklerine bedel -bu evin bahçesine- güneşin sıcaklığının yetiştirdiği en parlak

19 Paul ile Virginie: Fransız yazar Jacques Henri Bernardin de Saint-Pierre’in aynı adlı romanının ana karakterleri.

20 Damadın düğün günü geline verdiği armağan.

21 Şiir biçiminde yazılmış.

22 Süslü kemer.

renkli g ller, en güzel kokulu bahar   ekleri ve ye illiklerle örtülü bir çalı kümesi yapacağım.  şte iki gönlün kavu ma odası burası olacak. Sevgi göğünde dola a dola a mecalsiz kalan iki   ık buraya sığınacak... Yazdđđm tiyatro eserinin acıklı g zya larından, uzun bekleyi lerinden sonra mutlu bir kavu ma tasvir eden ilk perdesi  arkıcıları b lb llerden, avizesi aydan olan bu gelin odasının içinde sevgi sarho luğuyla heyecan dolu, isteğine kavu mu  iki sevdalı tarafından mahremiyet sahnesine koyulacak, aile mutluluğuunu tasvir eden ikinci perdesi de annelerimizin huzurunda oynanacak...”

Bedbaht  ffet... Zavallı Latif... Hiç nasip, iki sevdalı için bu kadar bahtiyarlığı çekebilir mi? Hayal ettikleri bu   ıkane mutluluk piyesini, kara talihleri öyle müthiş bir trajediye çevirdi ki cefa edici feleğin  u dünya sahnesi üzerinde insanlara oynattđđ facialardan en dokunaklı bir oyunu da bu oldu.

Latif ile ilk defa g r  t ğ m z o gün açılan edebiyat bahislerinin tatlılığı, Latif’in  aklabanlıkları,  ffet’in melek gibi bir tavırla gösterdiği ho sohbetliliği, vaktin nasıl geçmiş olduğuunu bize hissettirmemi , o viran ve kasvetli hane, bize birkaç saat için bir ne e evi olmuştu. Gitmek için pek geç kalmış olduğuumuzu da hatırlatan doktor oldu. Hasta için gereken ilaçları yine kendi eczanesinde hazırlattırıp göndereceğini söyledi. Vedala tıktan sonra evden çıktık. Latif de bizimle beraber  ıktı. Onun oturduğu ev de oralara yakınmı . Biçare delikanlının başında büyük küçük annelerden, teyzelerden oluşan kalabalık bir aile varmış. Ba larında Latif’ten başka bir erkek bulunmadığından babasının vefatından sonra bunların cümleten geçimi zavallının üzerine kalmış... Kalemindeki²³ c zi maa ından başka bir geliri olmayan Latif, kitapçılara, gazetecilere yazı yazarak bin türlü sıkıntılar içinde bunları beslemeye uğra ırmı .

Latif’le birlikte bir hayli yürüdük. Kirli raflarının, tozlu gözlerinin içinde her malın bayatı, her şeyin fenası bulunan

23 Resmî kuruluşlarda yazı i lerinin g r ld ğu yer.

bir bakkal dükkânının önünden geçmekteyken üzerinde yağ içinde murdar bir mavi gömlek bulunan koca yuvarlak karınlı, kırmızı yüzlü, orta yaşlı bir bakkal önümüze çıktı. Dünyadaki ticaret yerlerinin en büyüğüne sahip olduğunu gösterir küçümseyen bir tavır, küstahça bir bakış ile Latif'e doğru bakıp dedi ki:

“Ayıp değil mi canım? Dört ay oldu... Hasta kadın defterdeki borçlarını ne vakit sildirecek? Mortoyu çekerse²⁴ paraları kimden alacağız? Alacaklarıma faiz koysam kârdan vazgeçtik, sermaye ile baş başa gelecek. Müşterilere bedava mal dağıtmak için dükkân açmadık ya! Biz de ticaret adamıyız. Malım haram olsun. Boğazlarında dursun. Çırağı gönderdim olmadı. Ben vardım yine olmadı. Gayrı sabrım yandı kardeş... Demincek o hasta karının oğlu buradan geçiyordu. Sırtına şanlı bir hırka koymuş, ne de çalımla gidiyordu ya! Görenler bakkala on para borçları yok zanneder. Oğlanı çıkarla şurada sıkıştırdık. Arkasından hırkayı çektim aldım. ‘Hırkamı vermem!’ diye bir de debeleşiyor. Getirsinler paraları alsınlar hırkayı... Bu mahallede kaç bakkal iflasa çıktı yavvv, ben de...”

Latif hiddetle bağırarak:

“Çenen pırtı²⁵ herif yeter... Ben sana çocuğun arkasından hırka almayı gösterirdim ama şu beylere dua et.”

Bakkal, öfke ile alayın yüzünde meydana getirdiği iğrenç bir gülümseme ile:

“Gösterip de ne gösterecen hadindik²⁶ bakalım!”

Latif:

“Sus herif, sus! Faizinden, anaparasından bahsettiğin şu borç defterini çıkar da kaç kuruş alacağın olduğunu görelim!”

24 Ölmek.

25 Gevezelere karşı kullanılan tabir.

26 Haydi, anlamında kullanılan bir ifade.

Bakkal:

“Nesini göreceğın efendi? Ocağım battı. Yandım. Kırk kalem mal var... Kül olduk.”

Bakkal söylene söylene kendisinden daha yağlı olan koca siyah defterini çıkardı. O aralık elinde bir hamam tasıyla dilenci kıyafetli genç bir kadın geldi.

Tası bakkalın çırağına uzatıp, “Şuna on paralık pirinç koy,” dedi. Bakkal defterin yapraklarını çevirmekle meşgul olduğu hâlde çırağına, “Bodos! Onluğu peşin al da pirinci öyle ver!” diye bağırdı. Bakkalın çırağına tavsiye ettiği şu tedbiri işiten kadın kendine iltifat olunuyormuş gibi arsız arsız gülererek, “Ayol bakkal! Kaçacak mıyım? İşte al onluğu... O geçen gün yaptığım şakaydı!” dedi.

Bakkal:

“Şaka olduğuna bir şey dediğimiz yok a! Fakat bugün benim şakalaşmaya vaktim yok. Tüccara avuç dolusu lira ver. Bunun burasında on paralık pirinç sat... Bir de türlü cilveye uğra.”

Kadın:

“Nankör herif! Gözüne dizine dursun... İki üç kuruşluk alışveriş ettiğim günleri unuttun mu?”

Bakkal:

“Bedduan kendi başına ola... Hele şuna bak! Üç ay evveli aldığı iki kuruşluk yağlan gelmiş de bugün bana çalım satıyor.”

Bakkal defterden çevirdiği sayfalardan birisi üzerine yumruğuyla vurarak:

“İşte sana yosma oğlunun hesabı... Üç aydır durup durur. Paraları vermedikten sonra şu yosmalığı ne başımın ağrısı canım.”

Çırak, onluğu aldıktan sonra tasın içine parmaklarının ucuyla bir tutam pirinç koyup kadına uzattı. Kadın, “Koskoca onluğu alıp da Allah’tan korkmadan pirinci tartısız nasıl veriyorsun?” diye feryada başladı.

Bakkal:

“Müşteri değil a can ezgisi... Gönül harabı... Dükkân yıkımı... Bodos, tart. Büyük teraziye koy da öyle tart... Koskoca onluk dediği ne olacak bilmem ki! Bir onluğa bir sepet pirinç mi ister, ne ister? Anlaşılmaz ki.”

Bodos, on paralık pirinci büyük terazide tartarak evvelden koyduğu bir tutam miktarın neredeyse yarısını geriye aldıktan sonra kalan pirinci tasa boşaltıp da kadına uzattığı esnada aralarında bir kızılca kıyamettir koptu. Kadın feryat ile:

“İnsafsız herif... Al pirincini, ver onluğumu!”

Bakkal, çırağına:

“Ver onluğunu. Gayrı bıktım.”

Bodos bir eliyle karıya onluğu verip diğer eliyle tası almayaya uğraşırken karı onluğu eline geçirdikten sonra çırakla tası çekiştirdiği esnada pirincin yarısını yere döküp tasın içinde kalan az bir miktarıyla galip gelmiş bir tavır ve kahkahalarla koşmaya başlayınca bakkal:

“Dedim a ocağımı söndürecekler. Bir gün damlaya geleceğim...”²⁷ Hele şu yerde yatan pirinçlere bak... Sıra pirinci olsa neyse... Gözün kör ola. Baş pirinç, âlâ pirinç... Malın iyisini getir, burada böyle kepaze et. (Çırağına hitaben) Bodos, yerin dibine geç! Şaşkın şaşkın ne yüzüme bakan? Karı bir tas dolusu pirincimizi aldı da kaçtı. Dükkânı götürseler böyle divane gibi yüzüme bakıp duracak mısın? Eşeğe bak, hâlâ durur. Oğlan, karının ardından seğırtsene...”

Karının ardından çırak koşmaya başladıktan sonra bakkal hiddetten mosmor kesilmiş yüzünü bize çevirerek:

²⁷ Damla inmek/damlaya gelmek: Felç olmak.

“İşte buldum. Hasta karının hesabını buldum. Üç yüz dirhem²⁸ sade... Yarım okka²⁹ kola... Elli dirhem şehriye... Yüz dirhem zeytin... (ve diğerlerini de okuyarak) Hele bak a bak şunların tuttuğu yekûna bak... Yandık dedim a... Bizim sermayenin yarısı da bu karıda kapanmış kalmış... Yirmi yedi okka odun(!), şeker, tuz, peynir... Üç aydır kendilerini bana besletip durmuşlar...”

Yirmi yedi okka odunu işitince Latif Efendi’ye sordum ki:

“Bu odun ne olacak birader? Bakkal odun satar mı? Hem odun okka ile satılır mı?”

Latif:

“Evet, birader. Burada bakkal odun satar. Hem de okkayla satar. Çekisini³⁰ elli kuruşa getirir.”

Bakkal:

“Hele ettiği lafa bak. Şu odundan on para kârım varsa bütün vebalin boynuma ola. İskeleden yaş odunu yirmiye alıp yirmi beşe buraya naklederim. Bahçe çubuğu gibi yardırıp kupkuru kuruttuktan sonra kırk paralık, altmış paralık odun satarım. İskeledeki çeki bizim kantara uymaz. Haydi söyle bakalım bunun kârı nereden çıkacak?”

Latif:

“Haydi uzatma. Şu yekûnu söyle bakalım kaç kuruş tutmuş?”

Bakkal:

“Bunu ben söyleyecek değilim. Defter söyleyecek. On paralık hile kabul etmem. Hele gel bir yol kendin bak. İşte görüyon ya, elli iki kuruş otuz para.”

28 Okkanın dört yüzde birine eşit eski bir ağırlık ölçüsü birimi (3,2075 gr.)

29 1283 gramlık eski bir ağırlık ölçüsü birimi.

30 Odun, taş, kireç gibi şeyleri tartmakta kullanılan 250 kiloluk ağırlık ölçüsü.

Latif, bakkalın alacağını ödedi. Çocuğun hırkasını çıkar-
la eve göndermesini tembih ettikten sonra dükkândan çıktık.
Yürümeye başladığımız sırada bize dedi ki:

“Burası fukara mahallesidir. Bir lokma ekmek için in-
sanların birbirine ne yolda hile yaptığını görseniz, insanlık-
tan nefretinizden tüyleriniz ürperir. İnsanlığın hayvanlığı,
yoksulluk, açlık durumuna geldiği zaman meydana çıkar.
Tabiatın beslenme hususundaki zorlaması insaf, merhamet,
cömertlik gibi insani özelliklere üstün gelir. Aç kalan bir in-
sanı, diğerinin elinde gördüğü bir lokma ekmeği kapmak için
midesi sızlaya sızlaya tazyik eyler. İnsanlığın gece gündüz
açlıkla güreşen şu aşağı tabakalarında güzel ahlak göreme-
diğimiz için karamsar olmayalım. İşte bu bakkal, bir tane
numunesini görmüş olduğumuz o yolda müşteriler ile kar-
şı karşıya olmaya alışmış, kendisi pek hilekâr olduğu hâlde
bin defa aldatılmıştır. Bize birkaç ay kadar göstermiş olduğu
kırk elli kuruşluk şu itimadı, kendisindeki terbiye yokluğu
ve menfaatçiliğine nazaran yine pek büyük bir cömertlik sa-
yılır.”

O gün Latif’ten ayrıldık. Doktor ile birlikte İffet’in hane-
sine olan ziyaretlerimiz on dört on beş defa kadar tekrarladı.
Latif ile aramızda kardeşlikten ileri bir sevgi doğdu. Latif
bize gelirdi. Saatlerce konuşurduk. İzmir’de pederinden mi-
ras kalmış biraz arazisi bulunduğundan, bunları satıp eği-
tim için Avrupa’ya gideceğinden, İffet’le evlenmeden evvel
“Sorbon”dan³¹ edebiyat diploması alacağından bahsederdi.

Üç ay sonra doktor arkadaşım geçici bir tıp hizmeti ile gö-
revlendirilerek Anadolu’ya gönderildi. Doktorun gidişinden
sonra Latif birkaç defa daha beni ziyarete geldi. Son ziyareti
üzerinden yirmi beş gün kadar geçti. Latif görünmedi. Gerçi
hasta iyileşmişti. Fakat az zamanda dostluğuna pek ziyade
alışmış olduğum bu yeni dostumun bir aya yaklaşan yokluğu
beni meraka düşürmüştü. Kendini bulmak üzere ... Dairesi’n-

31 Sorbonne Üniversitesi, Fransa’da bulunan, saygın ve köklü bir üniversite.

deki³² kalemine gittim. Odacıya³³ Latif Efendi'nin nerede olduğunu sordum.

Devamsızlığına bağlı olarak kendisine izin verildiği cevabını aldım. Matbaaları, kitapçıları dolaştım. Latif'i tanıyanların cümlesi bir aydan beridir kendisini göremediklerini söylediler.

İşi anlamak için nihayet İffet'in evine gitmeye karar verdim. Dalgın bir hâlde sokağa çıktım. Mezara benzeyen o ıssız sokaklardan kendi kendime giderken zihnime bir kasvet, gönlüme bir hüznün çöktü. Adımlarımı attıkça korku ile karışık garip bir tereddüt hissediyordum. Sanki gaipten bir ses, "Artık ileri gitme... Nene lazım... Geri dön!" diye o derin sessizlik içinden kulaklarımda çınılıyordu. Eve yaklaştım. Heyecanım büsbütün arttı... İşte o meydancık, işte o çeşme... İşte o çınar ağacı... Ağacın yaprakları, mahvolan bir senelik ömür gibi ayaklar altına dökülmüş, çürüyor. Dügümlü düğümlü kuru dalları birbirine sarılmış ejderlere benzer birer şekilde havanın saf, berrak, lacivert kubbesine doğru uzanmış... Altındaki o hane, İffet'in o eziyet hanesi, az bir zamanda kederle ihtiyarlayan insanlar gibi beli bükülmüş, sanki birkaç ay içinde on senelik bir ömür geçmiş gibi büsbütün çökmüş. Of! Sanki orası dirilere mahsus bir mesken değil insanlara ahiret azabını göstermek için toprağın altından havaya fırlamış bir mezardı. Hafif bir kış rüzgârı esiyordu. O çınar niçin inliyor? O çeşme niye ağlıyordu? Karşılarında duran o hane şeklindeki mezara mı? İşte hastanın önünde yattığı pencere... İşte vakit vakit İffet'in bakışlarını çevirerek ağladığı diğer pencere... Fakat bu pencerelerin perdelerine ne olmuş? O lime lime sallanan bez parçaları niçin kaldırılmış? Bunlar da o sefil aile için süs sebebi sayılmış, fazla mı görülmüş?

Bin heyecanla yaklaşıp kapıyı çaldım. İçeride çıt yok. Biraz durdum, yine çaldım. Hiç ses yok. Hızlı hızlı birkaç defa

32 Belirli devlet işlerini çevirmekle görevli kuruluşların her biri.

33 Resmî kuruluşlarda, iş yerlerinde temizlik ve getir götür işlerine bakan görevli, hizmetli.

daha çaldım. Kabir sükûtu vesselam. Birkaç dakika zarfında üzüntüm o kadar arttı ki artık ne kapıyı çalıyor ne de elimdeki tokmağı bırakabiliyordum. Ben öyle elimde tokmak, serseme yakın bir hâlde kapının önünde durmaktayken kulağıma, “Hey efendi! O boş evin kapısını ne çalıp durursun!” diye bir ses geldi. Dönüp baktım. Bahçıvan kıyafetli bir adam peyda olmuş.

Ben:

“Bu evde kimse yok mu? Nereye gittiler?”

Bahçıvan:

“Sorma efendi, sorma onların başına geleni.”

“Ne oldu? Hasta kadın öldü mü?”

“Keşke öleydi! Kurtulurdu.”

“Ne oldular? Çabuk söyle.”

“Ne olacaklar? Ev kirasını veremediler. Birkaç aylık birikti. Bir akşam ev sahibi geldi. Mahalleli ile beraber pırtılarını sokağa yığdılar. O akşam açıkta kalıyorlardı. Gece zavalıları benim kulübeye aldım. O hasta kadının, o güzel kızın, o küçük oğlanın o gece ağlamalarını göreydin efendi, yüreğin parçalanırdı.”

“Onların akrabasından bir Latif Efendi vardı. O gelip de bunlara niçin bir yer tedarik etmedi? Yahut niye kendi evine alıp götürmedi? Onun da buralarda bir evi olacak.”

“Latif Efendi... Ha, şu yakışıklı delikanlı... Kızın yavuklusu... Onlar da birkaç hafta evvel evlerinden çıkmışlardı. O delikanlı da bilmem ki nereye gitti? Birkaç zamandır o da meydanda yoktu.”

“O gece senin kulübende kaldılar. Pekâlâ, fakat sonra sabahleyin ne yaptılar?”

“Sabahleyin erkenden küçük oğlan gitti. Bir saat sonra

yanında bir başka kocakarı, bir de boş yük arabasıyla geldi. Eşyaları yüklettiler. Hep beraber çıkıp gittiler.”

“Nereye gittiklerini bilmiyor musun?”

(Eliyle Edimekapısı tarafını göstererek) “İşte şu tarafa doğru gittiler.”

“Sonradan bu eve kendilerini aramak için hiç gelen oldu mu?”

“Birkaç alacaklı gelip sordu. Fakat ne bulup da alacaklar? Zaten o birkaç pırtının yarısına da kiraya karşılık ev sahibi el koydu.”

“Şimdi bunların nereye gittiklerini bilmiyorsun, öyle mi?”

“Bilmiyorum efendi, o güzel kız ne kadar marifetliydi. Benim kıza birkaç el işi öğretti. Şimdi işlediği şeyleri kim görse maşallah diyor.”

“Sen bunların gittikleri mahalleyi etraftan sor, anla. Eğer nerede olduklarını haber alır isen sana çok bahşış veririm. Bir iki gün sonra seninle görüşmek için yine gelirim. Anlıyor musun?”

“Peki efendi, sorayım.”

Bahçıvanla ettiğim bu sözleşme üzerine üçer dörder gün ara ile gidip kendisini gördüm. Bu biçarelere dair pek çok araştırma yaptığı hâlde nereye gitmiş oldukları hakkında maalesef hiçbir bilgiye erişemediği haberinden başka bir şey öğrenemedim... Edimekapı mahallelerini de neredeyse ev ev dolaştım. Leyleğin yuvadan attığı yavru gibi o viran haneyi bile kendilerine çok görerek talihin can dayanmaz son bir zulüm tokadıyla insanların yaşadıkları yerden kovmak suretiyle bu biçareleri içine yuvarladığı sefalet çukurunu, o dibi bulunmayacak derin kuyuyu keşfedebilmek benim için mümkün olmadı. Belki bahçıvan bir haber almıştır hülyasıyla ara sıra

o meydancıktaki boş haneye gider, mezar gibi etrafını tavaf ederdim. Heyhat ki! Çınarın yüksek dallarından gelen matem iniltisi eseriyle, o durmayıp akan çeşmenin gözyaşı şarılısından başka bu felekzede ailenin hâlinde işaret verecek bir şeye tesadüf edemezdin.

Aradan bir seneye yakın bir zaman geçti. Doktor arkadaşım hizmetinden döndü. Aramaya birlikte devam ettik. İffet'le Latif'in isim ve izlerine dair ufak bir bilgi almayı bile başaramadık.

Kasım ayının sonu, sonbahar mevsiminin de sonudur. O sonbahar mevsiminin felaket rüzgârına, yağmurlarına, havanın sarsıntılarına karşı son direnişlerini gösterip ağaçlarda ecellerini bekleyen ümitsiz hastalar gibi düşmeye hazır tek tük kalan ve ölüm renginden işaret veren soluk yapraklar, o günlerde acıklı can çekişmelerle çırpına çırpına tamamen dökülüp yok olur. Kışın başlangıcını haber veren soğuk, amansız bir rüzgâr, ağaçları yeşil elbiselerinden soyunca bütün eşya karın giydireceği beyaz kefeni bekliyormuş gibi bir ölüm rengi içinde hüznü, çıplak kalır. Kuşlar endişeli endişeli uçuşurlar. Sanki derelerin çağıltısı, rüzgârın derin derin iniltisi bunlara hüznü ve korku verir. Kışın yaklaştığını hissederekler. Rüzgârın eziyetlerine karşı sığınılacak bir yer bulmak endişesine düşerek kararsız görünürler. Küçük bir kuşun yapraksız bir dala konup da o yan bakışı, o hüznü, sessiz bakışıyla ufukları gözleyişi, gamlı gönüllere ne kadar dokunur. Kuşların oradan buradan kısa, hüznü bazı nağmeleri duyulur. Fakat şevk vermez. Hep bunlar kulağa birer hasret inlemesi gibi gelir.

Bütün eşyayı böyle bir yokluk örtüsü altında usandıran, kuşları, dereleri, rüzgârı inler gördüğüm ve rutubet, çamurlar içinde yatan ağaçların yapraklarını çiğneyerek kırlarda do-

laştığım zaman ilkbaharı hatırlarım. O anda ayaklar altında olan o yaprakların açılma zamanlarını, ruha neşeler bahşeden o güzellik anlarını düşünürüm. Hayatın ilk tebessümüyle şu son ölüm rengini kıyaslamak, beni pek üzer. Bakışlarım bir kabre rastlar, bir anne kucağındaki yeni doğmuş çocuğu düşünürüm... Etrafıma, eşyanın arkasındaki hakikati keşfe-decek bir gözle bakarım, gözüm dünyayı başka türlü görür. Hayat merhalelerini katedenlere teselli verecek yalnız bir şey varsa o da tabiatın hayatın sonu hakkındaki değişmez kanun-larında kural dışılık bulunmamasıdır.

Fikrim keder artıran vadilerden dolaşa dolaşa İffet'e, o ta-lihin yabancısına düştü. Bilmem neden! Ne vakit bir mezar görsem, ne zaman hüznün uyandıracak, gam verecek, gönlü ağlatacak bir şeye tesadüf etsem bu kız aklıma gelirdi. Güzel-liğinin hoşluğundan ziyade irfan hazinesinden dökülen o inci değerinde sözlere âşık olmuştum. O şirin sözlerine özlemim pek artmıştı. Tabiatın hangi köşesinde hüznle karışık bir gü-zellik görsem İffet'i oradan nazlı edasıyla eteğini sürüyerek geçmiş zannederdim. Şairane bakanlara kimsenin geçmedi-ği bir yol sunan, korku veren ıssız yerler, tabiat manzaraları içinde zihnim, fikrim düşünce çölüne doğru firara ayak basan bir şiir perisinin gizli ayağının arkasından dolaşır gibi serseri bir şekilde o yanıltan hayali takip ederdi. Bazen şafaklarda güzel yüzünü görür, bazen çiçeklerde iffetinin kokusunu kok-lar, bazen dâhilerin şiirlerinde hislerini okur, bazen karanlık gecede talihini seyreder, ağlardım. İffet benim için hazin bir hayal olmuştu. Heyhat! O bir sevda serabıydı. Sevgiye su-sayanlara, aşkın gizli cennetinden, yüce hazinelerinden bir rüya gösterdi. O bir şiir ışığıydı. Birdenbire parladı. Bir an bütün eşya onun ışığıyla aydınlandı. Gözlerimi kamaştırdı. Düşüncemi aydınlattı. Yine söndü. Beni, nur arayan âmâ gibi bir hayal çölünde inler bıraktı... Galiba o göğünü arayan bir huriydi. Kaderine küstü. Makamına çekildi.

Evet! Kasım ayının son günlerinden bir gündü. Hiç unut-mam hem de cumaydı. İstanbul'umuzda güz içinde ve hatta

kara kış sayılan soğuk mevsimlerde bile bazen öyle müsait ve iyi havalar olur ki güneş ışığının bu mevsimde eşyanın gösterdiği hüznün renklerine, yorgunluğunun izlerinin yansımalarından mıdır, nedir bilmem, gönlü hüznün içinde bir şevke düşürür. Öyle günler ne ilkbaharda görülür, ne de yazda. İşte o dediğim cuma böyle günlerden biriydi.

Penceremin önünde hayallere dalmış bulunmaktayken kapımızın çingırağı şiddetle çingırdadı. Merdivenlerden paldır küldür birinin çıktığı işitildi. Dostum doktor alışılmışın aksine güler yüzlü bir çehre ile odadan içeri girdi. Saat sekiz kadar vardı. Elimi tutup gülerek dedi ki:

“Havanın güzelliğini görüyorsun ya romancı bey! Böyle güzel havada tabiatı seyre çıkmayı pek sevdiğini bilirim. Haydi, bir tarafa gidelim. Ne yapayım? Bugün taraf-ı âlînizden¹ şairane birkaç zevzeklik dinlemeye katlanırım. Hem sen nereyi seçersen oraya gideceğiz. İstersen Şişli’ye doğru çıkalım.”

“Yooook! Seçme hakkını bana verdikten sonra senin Şişli’ye filan diye yer belirlemeye hiç hakkın olamaz.”

“Pekâlâ canım... Sen bir yer söyle de oraya gidelim!”

“Yürüyerek Yenibahçe’ye doğru gidelim. Bugün gönlüm pek mahzun, biraz çayırılıkta otururuz. Sonra da sur harabeleri, mezarlıklar içinde dolaşırız. Bugün canım Beyoğlu’nun faytonları, landoları² içindeki şıklarını, süslü madamlarını görmek istemiyor. Yıkık evler, harabeler, hüznü arttıran mezarlar, karaltılı serviler görmek arzu ediyor.”

“Seçme hakkını sana verdiğime beni pişman ettin ya! Kardeş, baykuş musun, nesin? O ruha kasvet veren yerleri görüp de ne yapacaksın? Mevsimin son müsaadesi olan böyle güzel bir hava hiç öyle yerlerde geçirilir mi?”

1 “Sizin (yüce) tarafınızdan” anlamına gelen, nezaket ifadesi olarak kullanılan bir tamlama.

2 Dört tekerlekli, üstü açılıp kapanabilen çift körüklü binek arabası.

Doktor hayli söylendi. Fakat mert çocuk, sözünü geri almadı. Dediğim yerlerde gezinmek üzere sokağa çıktık. Halıcılar'dan, Hastane Çayırı'ndan geçip Yenibahçe'ye geldik. Önümüze hüznün yağmurundan tazelik bulmuş, yeşilliği gamlar mezarından alınmışa benzeyen bir çayırılık çıktı. Güneş ışıklarının yansısıyla açıklı koyulu menevişler gösteren bu yeşil gölün güney sahilinde az yüksek bir tepelik üzerinde, kurumuş ağaç dalları, sararmış yapraklar ile üstü örtülmüş bir çardak gördük. Doktora dedim ki:

“Bak, iskemleler var. Galiba burası bir kahve olacak. Gel şuraya oturalım.”

Arkadaşım kaşlarını çatıp, “Sen bu kuru yaprakların altına oturup aklına gelecek şairane şeylere zihnini yoracaksın. Ben de akşama kadar iç sıkıntısından patlayacağım, değil mi?” dedi.

Hiç sesimi çıkarmadım. İkimiz de bir iskemle alıp oturduk. Çayırılığın kuzeyinden, sur harabelerinden başlayarak Fatih semtine doğru uzanan sırtın üstünde birbirinin üzerine çıkmış gibi gayet bitişik görünen -damları kararmış- köhne evlerden bazılarının camlarında gariplerin gönlüne ümit düşmüş gibi güneşin aksinden parlıtlar meydana gelmişti. O hâne yığıntıları, o cam parlıtları arasına birtakım serviler, yeşillikler, mescitler, minareler ve büyükçe binalar, kâgirler³ de sıkışmış olduğundan saf bir sema altında parlak bir ufuk ile birleşen şu irili ufaklı bina izdihamı içinden bazı yüksek noktalarda görülen sultan camileri, göklere yetişmek isteyen Doğu'nun şairane yüceliğinin birer yüksek minberi şeklindeki ulu, narin minareleri, heybetli kubbeleriyle mimarlık ilminin birer heybetli heykeli gibi zevk vermekteydi.

Gözlerim harap surlar, şu tarif ettiğim ufuklar üzerinde gezinmekteyken önümüzde yer yer sarıya çalan yeşilden, bu rengin en tatlı koyusuna kadar farklılık gösteren çimenler bulunuyor; renklerin ahengini okşaya okşaya süzülüp gelen ılık

3 Taş veya tuğladan yapılan yapı.

bir rüzgâr üstümüzdeki çardağın kurumuş yapraklarını hafif hafif hışırdattıkça gönlüm de garip garip hislerle doluyordu.

Karşımdaki viran evlere bakınca aklıma yine İffet geldi. Gönlüm yine hayalinin ceylanını takibe başladı. İffet bu defa bana nurdan dokunma tüllere bürünmüş, bir kuyruklu yıldız gibi saçlarını göklere saçmış, masal perilerinin bindiği, çiçeklerden yapılmış bir zafer arabasına kurulmuş, kendine benzer melek yüzlü bir alay perinin ortasında bulutlara karışmış göründü. Yine heyecanlara düştüm. O esnada dikkatimi sur duvarları arkasındaki mezarlık servileri çekti. Sanki o anda gizli bir ses yine kulağıma dedi ki, “O, göklerde uçar gördüğün İffet’in ruhudur. Cesedi işte şu servilerin karaltıları altında yatıyor!” Titredim. İkide bir bu korkunç fikir bana nereden geliyor? İffet’in üzerine böyle şeyi niçin yoruyorum, diye kendi kendime kızdım. Niye ölsün! Hayat kendi güzelliğini yaymaya aracı olarak yetiştirdiği öyle bir vücudu top-rağa sokar mı? Hayat, güzelliğinden ayrılmak ister mi? Fakat nerelerde o melek kız? Zavallı hasta kadın... Biçare masum Sabri... Bedbaht Latif... Hangi sefalet inzivagâhına⁴ çekildiler? İstanbul... Ey koca meşhur şehir! Şu dört mahvolmuş talihi nerende saklıyorsun? Derin, karanlık kuyularında mı? Harap, kimsesiz mezarlarında mı? Yoksa nasipsizlere sığınak olan virane kulübelerinde mi? Yüz binlerce nüfusa mesken olan sayısız hanelerinde bu mazlumlar için bir odacık bulunamadı mı? Gümrükler, hanlar, mağazalar, dükkânlara sığmayan bunca ithalat erzaklarından bu dört açın nafakası neden istisna ediliyor? Nasıl geçiniyorlar? Yoksa günlük yiyeceklerini insanların merhametlerinden istemek için gizlice dilenmeye, mert, namert insanlara avuç açmaya mı çıktılar? Yok... İffet, dünyaya o yüce yaratılış ile gelen kız, dört günlük hayat ihtiyacı için yabancılara avuç açmaz. Lakin meskensiz, giyeceksiz, ekmeksiz nasıl yaşanır? Dört kiremitle örtülen şu damlar ne kadar insanlık faciasını, ne kadar acı sırları bakışlardan saklıyor?

4 Bir kimsenin inzivaya çekildiği yer.

Zihnim birbirine zıt bin türlü acı veren fikirler içinde bunalmaktayken karnının pek ziyade şişkinliğinden gebe olduğu anlaşılan beyaz bir inek yanımıza doğru geldi. Doktor kılıcıyla hayvanı ürkütüp kovmaya davrandı. Ben dedim ki:

“Kovma zavallıyı. Bak ne kadar güzel hayvan. Ne kadar da şefkatli gözleri var! Akşama sabaha anne olacak.”

Arkadaşım şakayla karışık hiddetli bir bakışla yüzüme bakıp dedi ki:

“Yoo. Bak beyefendi! Şairane manzaralarına hürmet ederek kendimi ineklere teptiremem! Gitsin başka yerde otlasın. Eğer şu hayvanın şeklinde şairane dikkatini çeken bir hâl varsa uzaktan seyretmekle yetin.”

“Canım, ne istiyorsun hayvandan? Bak şunun sakinlik akan gözlerinde insan tepmeye işaret edecek bir hâl var mı?”

“Pekâlâ, bu güzel havayı, şu Kıptiler⁵ ovasında geçirmeye katlandık ya! Ne yapalım inekler, öküzler ile de kardeş oluruz. Bunların da hatırlarını sayarız. İnsaf et yahu. Şuraya geleli yarım saat oldu. Ağzından bir kelime bile çıkmadı. Çayırılığa doğru bakarak dalıp dalıp gidiyorsun. Bu seninki âdeta cinnet! Hele şu inek geldi de iki çift söz sarf etmeye vesile oldu.”

O esnada harabelerin yakınındaki Kıpti kulübelerinden bir küme kuş gibi kopan irili ufaklı, erkekli dişili bir sürü Çingene çocuğu kollarıyla çırpına çırpına, bağıra çağıra, oynaya sıçraya çayırılığın ortasına döküldü. Çayırın orasına burasına konup kalktıktan sonra bize doğru koşuşmaya başladılar. Yanımıza yaklaştılar. Hepsinin yüzünden masumane bir Çingenelik, çocukça bir neşe akıyordu. Pek çoğunun ne bacağında don var, ne ayağında kundura... Bütün giyimleri diz kapaklarına kadar kısa ve hangi kumaştan olduğu belirsiz murdar birer entariden ibaret. Yakalar açık; meşin gibi göğüsler ta göbeklere kadar açılmış. Bunları çarpan kader

⁵ Çingene.

rüzgârı zavallıları öldürmemiş fakat sefaletin her türlü eziyetlerine karşı bir dayanma gücü vermek için sanki vücutlarını simsiyah yakarak aşlamış. Artık bunlar için soğuk ve sıcak rüzgârlardan korku, endişe kalmamış... Bu sefil çocuklar kendileri için hayatın sınırı demek olan o çayırın nemli otları üzerinde donsuz bacakları, çıplak ayakları, yok denecek kadar yırtık entarileriyle tıp biliminin çocukların sağlığını koruma hakkındaki öğütlerini, hükümlerinin geçersizliğini gösterir surette oynayıp koşuyordular. Koca deli filozof Jan Jak Ruso!⁶ Çocukları medeniyetin türlü nimetleriyle büyüt-meyip tabiat dadısının idaresine terk ederek yetiştirmenin daha hayırlı olacağını ispat sadcdinde ciltler doldurmakta meğer külliye haksız değilmiş. Sıcak fanilalar, yumuşak kumaşlar, kaba döşekler içinde, hamam gibi sıcak sobalı odalarda yine soğuktan etkilenerek türlü hastalıklara uğrayan... Çeşit çeşit nimetler ile beslendikleri hâlde kansızlık illetine tutulan zengin çocuklarını düşündüm.

Bu çocukların içinde en sivriceleri görünen ve güneşten yanmış mısır püskülü rengindeki saçları alnından aşağıya dağılmış bulunan kırmızı entarili zayıf bir kız, ellerini o kavme mahsus olan bir eda ile birbirine vurup göbeğini çalkayarak arkadaşlarına dedi ki:

“Pembe, Şöhret, Naile... Haydi, kızlar şu beylere biraz keriz⁷ edelim!”

Bu teklif üzerine dört kız ikişer ikişer karşı karşıya geçerek gözler süzüp omuz kırarak şu aşağıdaki şarkıyı oynak, neşeli bir makamla söyleyip dansa başladılar:

*Çiçeği takmış yandan
Severim seni candan
Boşan da gel alayım*

6 Jean-Jacques Rousseau (1712-1778), Romantizm akımının öncülerinden, Fransız yazar ve düşünür. (y.h.n)

7 Çalgılı, sazlı sözlü eğlence, göbek havası gibi bir çeşit çalgılı oyun ve bu oyunun havası.

Seni miskin kocandan

Ah terelam terelam

Terelelli yalelam

Oh! Gel keyfim gel! Kendiliğinden biten dağ çiçekleri gibi güneşe, yağmura, rüzgâra maruz kalan, kale duvarları arasındayken yetişen; masumane neşeleri, gülüşleriyle -yabani çiçeklere mahsus, terbiyeden yoksun- sade bir koku yayan, her hâllerinde hayatın doğal şekli görünen; ana ve babalarından gelecek kaygısı, gelecek endişesi gibi sözleri asla işitmemiş olan bu Pembeler, Şöhretler, tabiatın her türlü tehessümünden payını almış bu kır çiçekleri; soğuk sefalet rüzgârlarının kulaklarında öttürdüğü ısıkları oyun havası zanneden bu küçük çengiler, omuzlarını o kadar kırık dökük titretiyorlar, dans eden ayaklarını bestenin ahengine uydurarak o kadar tez alıyorlar, nakarat olan “terelam”larda o kadar hoş göbek atıyorlardı ki o hâli görüp o göbek atışlardan kabaran şevk dalgaları içinde kalıp da vücudunun her noktasında insanın bir dans hevesi hissetmemesi mümkün değildi. Zihnimi istila etmiş olan keder bulutları hep dağıldı. Neşenin etkisiyle ben de oturduğum iskemlenin üzerinde dalgalanmaya, kahkahalarla gülmeye başladım. Doktor da kahkahalarda bana eşlik ederek dedi ki:

“Gül şair bey! Gül! Çünkü bu güzel havayı böyle Kıpti yavruları içinde geçirmemizin yegâne mükâfatı ancak bu kahkahalar olabilir!”

“Ne var? Fena mı? Hayatın kasvetinin ne olduğunu bilmeyen şu neşeli çocuklar işte neşelerini bize de sirayet ettirdiler. Beyoğlu’na gideydik sanki ne görecektik? Şişli’deki gazinocuların birtakım hileli meşrubatı bize yutturmamak için verecekleri selamları mı? Derme çatma orkestraların iç parçalayan ahenklerini mi? Sahte ağırbaşlı şıkların bıyık bükmelerini mi? Fondötenli madamların kırtınalarını mı? Neyi? Yoksa canın temiz hava yerine toz yutmak mı istiyor? Bak şu çocuklar ne güzel oynuyorlar. Demek ki şurada sur altındaki Kıpti kulübelerinin her biri birer dans mektebiymiş.”

Arkadaşım alayla:

“Her dediğiniz bilgece sözün ta kendisidir efendim. Zararı yok. Bugün de buraya Kıpti yaşam şeklini görmeye gelmiş olalım.”

“Vay, sen Kıptilerin yaşam şekillerini incelemeye değer değil midir zannediyorsun? Bunların âdetleri, ahlakları ve tarihleri hakkında Avrupa bilginleri ciltler dolduruyor.”

“Zannetmem ki Avrupa bilginleri içinde böyle güzel bir havayı Kıptiler için feda edecek bir akıllı bulunsun!”

Kızlar dansı bitirdiler. Dördü de karşımıza bir sıraya dizildiler. Sol ellerini koltuklarına dayayarak sağ ellerini birer Kıpti tavrı ile bize doğru sallayıp gövdelerini titreterek, “Beyler! Keriz ettik. Hani kızların bahşışı?” demeye başladılar.

Dördüne de ayrı ayrı ikişer onluk verdik. Meğerse bu kadar para onlar için büyük bir sevinç sebebi olacak bir bahşışmış! Sevinçlerinden kahkahalar ile yerlere yatıp yuvarlanmaya başladılar. Çocukların sayısı ondan fazla olduğundan para almayanların kendilerine bir pay almak ümidiyle alanlara karşı gösterdikleri arsızca dalkavukluklar, yaltaklanmalar, kısaca ettikleri çingenelikler karşımızda hakikaten görülmeğe değer bir tablo oluşturdu.

Bu sevinç arsızlıkları bittikten sonra o kuş kümesi, yine çırpına çırpına çimenliğin sefasına doğru havalanıp gitti.

Doktor kopardığı kahkahalardan hafif bir tebessüm izi kalmış bir yüzle dedi ki:

“Bu neşeli fasıl da bitti. Saat ona⁸ geliyor. Burada daha oturacak mıyız?”

“Biraz şöyle sura doğru çıkalım.”

⁸ Bugünkü saatle güneşin batışından iki saat öncesi. (y.h.n)

“Peki. Birkaç mezar taşı okuyup bir iki mezarlık kuşu nağmesi dinlemeden dönersek şu gezintimizin şairliği tamamlanmamış olur, değil mi?”

Doktor her teklifime itiraz eder görüldüğü hâlde hiçbir sözümü katiyen reddetmiyordu. Kıptilerin sur dibindeki hanelerine doğru yola çıktık.

Kıptiler kadın erkek, genç ihtiyar, çoluk çocuk hep aile aile kapılarının önüne çıkıp Edimekapı’ya doğru uzanan o sokağın ortasına yayılmışlar. O kulübelerden ve bunların sakinleri olan o canlıların çer çöplerinden yayılan ağır bir koku, bazı kapıların önünde iki taştan ibaret olarak çatılıp akşam nevalesi için üzerlerine birer siyah tencere oturtulmuş olan ocaklardan çıkan sefalet dumanına karışarak havaya dağılıyor. İhtiyarlık yaşlarına ulaşmış, buruşuk kösele⁹ renginde yanık yüzlü, abus çehreli -bellerinde şal taklidi enli kuşakları bulunan hırkalı, şalvarlı- kocakarılar, ailenin hürmetine hak iddia eder, emredercesine birer tavırla arkalarını duvarlara, taşlara dayayıp oturmuşlar, bunların hayat arkadaşları olup senelerin sıkıntılarının yükü altında o sefalet dumanları içinde kararmış, iskelete dönmüş ak bıyıklı koca Çingeneler, ellerindeki kısa çubukları fosurdatarak siyah soylarının filizleri makamındaki -tozlar içinde boğuşan o murdar, o çıplak- çocukların oyun esnasında en kardeşçe birer ağız kavgası suretinde birbirlerine karşı kullandıkları kaba sözleri dinleyerek tebessümler gösteriyorlardı. Edep dersini maymun oynatmakta görmüş, şiirin neşesini süpürge toplamakta bulmuş olan siyah parlak gözlü, genç, güçlü, çevik, yanık Kıptiler gün doğumunu göbek ata ata karşılayan, gün batımına manilerle veda eyleyen, İstanbul sokaklarını neşeli sesleriyle dolduran, şakaklarında sarı çiçekler takılı genç kızlara, o sefalet tebessümlerine sevdâ düşkünü baygın gözlerle bakıp şairliğin Sulukule’ye mahsus olan nükteleriyle atıp tutmaktaydılar.

⁹ Ayakkabı tabanı, bavul, çanta yapımında kullanılan büyükbaş hayvanların işlenmiş derisi. Burada, kahverenginin bir tonunu ifade etmek için kullanılmış. (y.h.n.)

Orası, âşıkane gariplikleri, geçimlerinin sefaletiyle saatlerce incelemeye değer bir hayat çöplüğüydü. Doktor durmadı. Yürüdük. Kulübelerin arasından surun yıkık bir kısmına doğru yükselen bir yokuştan çıktık. Bu tepecik üzerinde etrafımıza bakındık. Akşamın hüznü, hafif bir dumanı içinde baygın gibi görünen şehre güneş veda ediyordu. Bu veda bana pek acıklı göründü. Sanki o sis hasretin ıstırapı ile güçsüz kalmış yanık gönüllerden özlem göğüne yükselen ayrılık dumanıydı. Veyahut ki hüznün sis hâline girerek kendine bir şekil vermeye uğraşıyordu. Güneşten altın tozu gibi dökülen o uçuk öğle ışıkları bu sisler tarafından yutulduğundan, onların altında kalan evler, ağaçlar, minareler bütün eşya derece derece birer ayrılık gölgesine giriyordu.

Nazlı bir şekilde çekilen öğle güneşine karşı hasretli birer duruş ile boyunlarını bükmüş bulunan sonbaharın pembeli, sarılı, mavili, güzelim çiçeklerini çiğneye çiğneye bozuk bir yokuştan inmeye başladık. Etrafımızda telaşlı telaşlı uçuşan arılar, büyük sinekler, oradan buradan bu yazdaki son nafakalarını topluyorlar, beyazlı, sarılı birkaç kelebek de ayrılık anını hisseden sevdaya tutulmuş kalpler gibi titreye titreye uçuşarak her çiçekten bir veda busesi alıyorlardı.

Kalbi merhamete getiren tabiatın şu güzel eserleri yanında insan eserleri de hoş görünüyordu. Asırların tahribatına artık karşı koyamayarak surun bütün bir hâlde yerde yatan burç parçaları... İbret alan bakışlara bin felsefe dersi veren her taşında nice olayların izleri okunan, her parçasında türlü tarihî gerçeğin meydana çıktığı o kale duvarları, birer övünülecek devir gibi bakışlara heybet vermekteydi.

Geçmiş olayların sessiz, iyi bir tercümanı gibi kalbe hoşluk veren, ruhu titreten bu surun bazı tarafları bütün sağlamlığını hâlâ muhafaza etmekte, bazı noktalarında boydan boya büyücek çatlaklar, yarıklar görülmekte olup yalçın kaya hâlindeki bazı dik yüzeyleri üzerinde otlar bitmiş, hatta büyücek ağaçlar bile yetişmiş, sarmaşıklar üremiş, bazı yıkık burç

zirveleri yüzyılların yadigârı olarak taştan yapılmış büyük birer saksı şeklinde yeşillenip birer yüksek bahçe hâlini almıştı. Bazı yeri yıkık, bazı tarafı sağlam, bazısı eğimli, bazısı dik ve göz alabildiğince eğimli bir hat üzerinde yer alan burçlara, uzunlamasına yabancı yeşillikler, ağaçlar, bostanlar içinde kalan bu tarih harabeliğine, akşam güneşi yok olan ateşine biraz da hüznün rengi karıştırarak gül rengi altın ışıklarla hüznünlü bir yaldız vurmuş; tarihinin ihtişamı, içe dokunan akşamları, şairane manzarasıyla düşünceyi saatlerce inceliklere gömecek etkileyici bir tablo meydana gelmişti.

Şimdi bostan yapılmış eski hendeklerden geçtik. Akşamın hüznünlü ışıkları içinde kalan çehrelerimiz harabelerin hoş etkisiyle düşüncelere dalmıştı. Akşamın yaldızları içinde birkaç misli uzamış olan gölgelerimiz, yıkık duvarlardan fırlamış birer siyah hayal gibi arkamızdan bizi takip ede ede sur dışındaki şoseden Edirnekapısı'na doğru yürüyorduk. Mezarlıkların sık, uzun surları, matemli renkleriyle bir ölüm duvarı gibi önümüze çıktı. Bu ölümlerin dostu olan ağaçların ölümün karanlığından işaret veren koyu gölgeleri içinde kalan mezar taşlarının her biri sanki altında yatan ölünün fesle, kavukla birer şeklini resmediyor gibi uzaktan bakını korkutuyor, bazı aralarında boşluk olan ağaçlar arasında birer merhamet sütunu gibi güneş ışınından o koyu karanlık içine düşen ışıklı sütunlar sanki ömür ile ölümden renkler gösteriyordu.

Gönül harabesi gibi rüzgârın vefasından mahrum görünen, zamanın vücuduna açtığı yaralar yabancı hayvanlara ve kuşlara yuva olan o burç parçalarının, kimsesiz bostanların, yapraksız ağaçların, akşamın hüznünlü ışıklarının altında parlaya parlaya oradan buradan akan suların, korkunç mezarların, güneşe karşı özlem dolu bir sine gibi kabarmış hüznünlü ufukların dokunaklı manzaralarının hepsi, o akşamki hüznün ve inceliğimizi o dereceye getirdi ki bu yoldaki etkilenmeleri kendi için âdeta ayıp sayan doktor arkadaşımın bile alnında derin düşünce hatları belirdi. Bakışlarına hüznünlü bir dalgın-

lık geldi. Nereye gittiğimizi sormuyor, tam bir sessizlikle yürümeye devam ediyordu.

Edimekapısı'na geldik. İkimiz de hüznü, derin bir dalgınlık içinde bulunduğumuzdan manzaranın hoşluğundan kaynaklanan, üzerimizdeki tuhaf etkilerin yok olmasını istemiyormuşuz gibi kale kapısı yönüne yürüyeceğimiz yerde Eyüp mahallelerine inen ve iki tarafı kabristan olan sağdan ikinci mezarlık caddesine doğru gayriiradi bir şekilde yürümeye başladık. Sanki gizli bir kuvvet bizi o yöne çekti. Yalnız zannederim ki o yöne doğru yürüdüğüm sırada doktorun itiraz etmeden beni takip etmesi, öyle geç vakitte Edimekapı taraflarında bizi Aksaray'a götürecek bir araba bulunabilmesi güç bir durum olduğundan, Eyüp'e kadar inip de oradan bir kayıkla Bahçekapısı'na çıkmak gibi bir niyet üzerine beni o tarafa yürüdü zanneylemiş bulunmasından ileri gelme bir hâl olmalıdır.

Artık hayli alçalıp serviler arasından süzülen güneş, taze çimenler altında sonsuzluk yatağında uyuyan ölümler üzerine sanki uhrevi ışıklar saçıyor, sanki bize, yaşayanlara, mezarların dokunaklı sırlarını göstermek; ibret gözümüzü daha dikkatle o tarafa çekmek için en derin, en gizli deliklere, kovuklara kadar nüfuz ediyordu. Eski, yosunlu, eğik yıkık mezarlar arasında o son uyku yerine, o son gurbetlik yerine yeni düşenlerin boyalı yaldızlı taşları da görülüyordu. Bunların her biri bir ailenin şefkâtlı kollarından yeni ayrılmış, kimi karı kimi koca yatağından, kimi anne kucağından çıkmış o kara yere düşmüş, gök kubbe yine can yakıcı feryatlarıyla sarsılmış, kanlı, sonsuz ayrılık yaşları dökülmüş, pek çok biçarelerin ümidi sönmüş, boynu bükülmüş, çok yuvalar harap olmuş, çok kapılar kapanmış...

Biraz yürüdük. Yolun sol tarafındaki kabristan duvarının yıkık bir yerinden atlayıp içeri girdim. Baktım doktor gelmiyor, kararsız bir hâlde duruyor. "Gel birader, gel. Burada can dostlarımdan Atıf Bey isminde bir gencin mezarı olacak.

Defninde gelmiştim. Şu zavallı arkadaşımı bir Fatiha ile ziyaret edelim de öyle gidelim,” dedim.

Doktor hiç cevap vermeksizin yıkık yerden mezarlığın içine atladı. Ölümün renginin hayata dönüşmesini gösteren o koyu yeşil çimenler üzerinden, serviler, mezarlar arasından, yokluğun ışığına karışan heybetli gölgeler içinden, mezarlığa mahsus olan bitkilerin, o nemli toprağın yaydığı uhrevi kokuyu koklaya koklaya dolaşıyor, Atıf Bey’in kabrini bulmak için bazı taşların başından, ortasından veya sonundan birer ikişer mısra okuyup geçiyorduk.

Altında yatan genç kızın nurlu ruhani varlığı üzerine vurmuş gibi güneş ışığının yansımasıyla yaldızları parlayan yeni bir mezarın taş kitabesi şöyle başlıyordu:

*Ben bir gül idim renk ve edada
Soldurdu rüzgâr attı bu toprağa
Ağlarken bıraktım babamı amma
Anne feryadı çıktı göklere*

Biraz ileride gölgede kalmış bir taşın ortasında şu mısralar gözüme ilişti:

*Bilmem ki neydi kastı feleğin
Mazlumu oldum o yüzü karanın*

Azıcık daha ötede yeşilliklere gömülmüş, taşı çarpılmış harap, garibane bir mezarın kitabesi de şöyle başlıyordu:

*Vadem mi yetmiş tanem mi bitmiş
Kalmamış hissem vefa meclisinde*

Önümüze, iri celi hatla¹⁰ yazılmış enli ve uzun taşını bize zorla okutmak istiyormuş gibi eskice fakat yüksek, heybetli bir mezar çıktı. Onun da sessiz çılgılığı şuydu:

*Geçme ey ziyaretçi görüp de taşıma
Sanma azade bu yerden kendini*

10 Sülüs veya talik yazının levhalarla kitabelerde kullanılan büyük ve kalın şekli.

*İncelikle bak da bana ibret al
Öğren o alçak feleğin rengini
Gezdirir eğlendirir bir ân fakat
İçirir en son şarap ve afyonu*

Okuduğum mezar taşlarının içinde nispeten en düzgün-
celeri bunlardı. Çoğu mezarıcı yazmalarından alınma olan
bu kitabelerin içinde, “Uçtu Nuriyem cennetler bağına,” ve-
yahut “İçip ecelin elinden şerbeti,” tarzında büsbütün kaba
yazılmış olanları da pek çoktu. Her ne olur ise olsun, ölümler
ağzından yazılıp dirilerin kaleminden çıkan bu şiirlerin cüm-
lesi ölümün hayata birer hasretli hitabı, birer ıstırap beyanı,
dünya üzerinden yokluğa dikilmiş birer hayat faciası özeti
olduğundan benim için etkileyiciydi.

Birkaç taş daha okudum. Fakat Atıf Bey’in mezarını bu-
lamadım. Çok mezar taşı okumak baş ağrısı yapar derler. Ba-
şıma ağrı gelmedi. Lakin kalbim kederle doldu. Hüznüm pek
arttı. Orada yatanların her biri benim gibi doğmuş, büyümüş,
hayatın her çeşit cefa ve sefa çeşnisinden tatmış, emeller ar-
kasından koşmuş, nihayet o karanlık yere tekerlenmiş, bir
avuç toprak olmuş, kimliklerinin bütün belirtisi olarak üzer-
lerine birkaç satırlı geçici birer taş dikmişler ki zaman seli
bir gün onları da yok edecek. Bu kadar ömür keşmekeşi, bu
kadar hayat patırtısı bu kadar arzu çatışması, bu kadar haki-
katler, bu kadar varlık nasıl yok olmuş?

Ömür bana bayramlarda çocukların hevesle binip hüznü-
le indikleri dönme dolaplar gibi zaman çarkının birkaç kısa
devrinden ibaret göründü. Aşkın neşesiyle bir müddet ümit
sarhoşu ettikten sonra işte o devranın mazlumlarını sapır sa-
pır içine döktüğü, altına insan yatırıp üstünde ot bitirdiği tarla
gözümün önünde duruyordu.

Artık yorgun düştüm. Her mezarın ruhaniliğinden yükse-
len bir ahiret kokusu, bir derin anlam ifadesi beni sersem etti.
Dünyadan ahireti seyir için oraya konmuş, çimenden bir se-

dir olmuş, yüksek bir mezarın üstüne oturdum. Doktor da bu hareketime uydu. Bir elimi şakağıma dayadım. Yüksek sesle şu yolda söylenmeye başladım:

“Acaba hangi kitap, hangi şiir sizin şu dokunaklı sessizliğiniz kadar gerçeği tam anlamıyla ifade edebilir? Hayat ağacı, ışık bolluğu içinde yetiştirdiği, sevdanın geniş havası ile renk renk ve neşeli eylediği meyvelerini bu siyah kovuklara mı döküyor? Dünyanın anlamının özeti, zamanın acılarının sonucu bu mudur? Sizi gören, son durağını görüp bitap kalıyor. Ruh sanki uçmaya heveslenip çırpınıyor! Manzaranızdan yoklukla aynı renk kesilen fikir, bir selamet ışığına sığınmak için hayata geliyor. Gerçekliğinizin yol göstermesiyle ondaki yaratılışın vefasızlığını anlıyor, korkuyla doluyor. Uçsuz bucaksız yokluk denizine dair bildiğiniz yalnız bu korkunç sessizlik midir? Size dair bizim gördüğümüz şey yalnızca hayata arzuyla göğüs açan kara toprağa girdiğiniz, onun renk ve aslına dönüştüğünüzdür. Biz de bu büyük sırdan sizin gibi onu başkalarına ifşa edemeyecek bir hâle geldiğimiz gün mü haberdar olacağız? Bizim bu karanlık nöbeti beklediğimiz gibi siz de bu uzun gecenin sabahında tan yerinin ağarmasını mı bekliyorsunuz? İçinizde sevdiğinin ismini telaffuz ede ede son nefesini vererek sonsuzluğa ulaşan âşıklar da vardır. Âşıklarınıza kavuşmak isterseniz, bekleyiniz. Sizin için geri dönmek imkânsız ise birer birer bizim size komşu olacağımız bir hakikattir.”

Bu son cümleyi bitirdiğim esnada arkamdan omuzuma bir el dokundu. Birisi, “Evet, ben şimdi karanlığa düştüm. O sabahın ağarmasını bekliyorum!” dedi. Titredim. Heyecanla dönüp arkama baktım. Kupkuru bir yüz, sapsarı bir çehre... Bir diri ölü... Göz çukurlarından fırlamış gözleriyle bana bakıyor. Bu ölüm hayali! Bu gezen ölü hangi mezardan çıktı? Hitaplarımdan etkilenererek bana cevap vermeye mi geldi? Dikkatle baktım. Aman! Ben o simayı biraz tanıyordum. O yeşilimtırak gözler... O çıkık alın... Vah zavallı genç! Tanı-

dım. Latif idi. O Şen ocuk... Ne hâle girmiş? ekiniŗcesine bir dikkatle kendine baktıĒını görünce bir kahkaha salıverip dedi ki:

“Bakma nafile, bilemezsin! Ben bu ecel bahçesinin baĒ bekisiyim. Gündüzleri saklanır, gün batımına yakın gelir, emellerimin hasadından dökülen baŐakları yabancıların ayaĒından korumak için geceleri buralarda dolaŐırım. Böyle vaksiz siz benim bahçemde ne geziyorsunuz? Benim gönlümü niçin iĒniyorsunuz, merhametsizler!”

Aman ya Rab. O kahkaha... Bu sözler... Biçare delikanlının uĒradıĒı hastalıĒı bize anlatmada Şüphe bırakmadı. Hasretli bir bakışla gün batımına doĒru bakarak dedi ki:

“İffet’in saçları... Bakınız karşiki tepede gönlümün volkanı üzerine dökülmüş... Hah hah hay! Siz o ateşi orada sönüyor mu zannediyorsunuz? O benim gönlüme giriyor.”

Biz hâline aĒlıyorduk. O talihin mazlumu gülüyordu. Fakat o kahkahalarında öyle acı bir aĒlama, o düşünmeden söylenen sözlerinde öyle derin bir üzüntü, öyle dokunaklı bir hakikat gizliydi ki gözyaŐından etkilenmeyen kaderine sanki kahkahadan bir zehirli savaŐ oku yapmış da fırlatıyor zannolunuyordu.

Kahkahaları kesildi. Arkasını bir serviye dayadı. Güneşin battıĒı yeri kucaklamak için hasretle yapılan bir hareket ile kollarını açtı. Boynunu büküp mel l mel l dedi ki:

“Saçlarını yüzümden ekme İffet! KucaĒımdan niye kaçıyorsun? Gönlüm seninle dolu. İçim hep ateş! Fakat kollarım daima böyle boş kalıyor. Őuurumu aldın. Vücudumu yaralar içinde bırakan kirpiĒinle hayatımın her zerresini de ta can evimden süzerek çekip götürüyorsun. Yazıktır bana ey vefa bilmez! Latif’ini ayrılık karanlıĒında bırakma. Vallahi karanlıkta kalıyorum. Ha sahi... Unuttum. Ben Şimdi senin  ŐıĒın deĒilim. Mezarlık bekisiyim!”

Ah ben yazar olmayıp da ressam olaydım! Gün batımının ateşleri eriyerek boya gibi önüme geleydi. Dünyanın hüznüleri şuur olup başıma dolaydı. Fırçamı ayrılığın gözyaşı ile sulandırarak bu levhayı resmetmeye uğraşıyordum, tasvirinde kalemimin aciz kaldığı daimi bir hasretin, yanmış bir sevginin bütün sevdalı hakikatleri üzerine çimenler, serviler, mezarlar arasından o ayrılık ışıklarının düşürdüğü o ümitsizlik rengini, o hüznü ışıkları, o aşkın matemini acaba gösterebilir miydim?

Güneş battı. Dermansız âşğın tabirince İffet perdenin arkasına saklandı. Zavallı delikanlı kolları açık olarak -kanlı bir hasret rengi içinde kalan ufka- bir müddet daha baktıktan sonra can yakan bir feryat ile kendini kaldırıp yere attı. Eceline kavuşmak istiyor, mezarını arıyor gibi toprakları, çimenleri kucaklıyordu. Bir zaman haykıra haykıra çırpındı. Sonra eliyle ufku gösterdi. Yine elini indirip toprağa vurarak dedi ki:

“O şimdi burada mı? O ateş gönlümden toprağa mı aktı? Öyle ya! Öyle ya! Toprağa girdi. Geliniz, nereye girdiğini size göstereyim.”

Yerinden kalktı. Önümüze düştü. Biz de zavallıyı takibe başladık. Hem gidiyor hem de şöyle söyleniyordu:

“Canım, bilmiyor musunuz? İffet’e düğün hediyesi ben bir tiyatro yazmamış mıydım? Hani ya çiçekten bir gelin odası içinde oynamayacak mıydık? İşte ben onu şimdi burada oynuyorum. İnleme yerim işte bu mezarlık. Seyircilerim ölümler... Ölmeden benim oyunumu görmeye niçin geldiniz? Tabutsuz gelenler bir şey göremezler.”

Bu sözleri bizi tanıdı da mı söylüyordu yoksa öyle körü körüne mi söylüyordu? Onu anlayamadık. Söylenmesinde devam ederek:

“Piyesimizin esası ‘trajedi’ değildi. İffet, ‘Ben öleyim de acıklı, dokunaklı olsun,’ dedi. Öldü. Bir daha dirilmedi...”

Ah... Fakat... Şey dirildi... Dirildi... Bazı gece rüyama giriyor. ‘Ben ölmedim, âlemden saklanmak için senin gönlüne girdim,’ diyor. Doğru değil mi? Benim gönlümden başka onun saklanacak bir yeri olabilir mi?”

Güneş, İffet gibi gözden kaybolup ufuklara yalnız kırmızı parlak rengini bırakmış olduğundan ahiretten, ölümden yansıyan eceli gösteren gölgeler içinde kalan o büyük kabristanın korkunç heybeti pek artmıştı. Servilerin tepelerini dalgalandıran ve bir ölüm esintisi gibi kalpleri titreten rüzgârın derin derin inlemeleri, ölümler içinde hayata aile yetiştirmeye uğraşan kuşların hazin hazin akşam cıvıltıları, ahırlarına, ağıllarına çekilen koyun sürüleri, kösemenlerinin¹¹ uzaktan uzağa işitilen çan sesleri insan üzerinde öyle korkunç bir etki meydana getiriyordu ki bu sesleri çıkaranlar göze görünmediği için hep bu ayrılık ve inleme sesleri mezarlardan geliyor zannediliyordu.

Kabristanın güney tarafına doğru inen ve boş tarlalarla bitişik bir bayırdan aşağı yürüyorduk.

Latif yine söylenerek diyordu ki:

“İşte geliyoruz. O çiçekten gelin odamız burada. Etraf kırık ama sevdamızın ezgilerine bülbül nağmeleri değil baykuş fıganları eşlik ediyor. Buradaki ay ışığı mezarlara, hayatla ölümün kavuşmasına ağlayan gözlerin nuru gibi dökülüyor. Buraların gecelerini o kadar karanlık zannetmeyiniz. Güneş ve ayın buraları karanlığa terk ettiği geceler hayatın kederleri ile kararan kalbimin ebedi sırları, sakın mezarlar üzerine rahmet göğünden inen nurlarla aydınlanıyor.”

Bayırın eteğine geldik. Orada çiçeklerle süslenmiş, taşsız bir mezarın yanında ihtiyarca bir kadının akşam namazını eda etmekte olduğunu gördük. Bu kadın İffet’in annesiydi. Hasta dirilmiş... Hayatın en taze zamanlarındaki kızı gitmiş...

¹¹ Önden gidip sürüye kılavuzluk eden koç veya teke.

O çiçekten mezara yaklaşıncı Latif'in tavrı bütünyle de-
ğişti. Saygı gösterircesine bir tavır aldı. Bakışlarına bir cid-
diyet geldi. Biraz evvelki fikir karışıklığından kendinde eser
kalmamış, sanki sevdiği kadının mezarından çıkan sihirli bir
rüzgâr bu biçareyi tamamıyla akıl ve şuur dairesine sokmuş
gibi tam bir nefis terbiyesi ile boynunu büküp ellerini göğsü
üzerine kavuşturarak gözünü mezara dikti. Hüzün lisan ol-
muş denecek kadar merhamet uyandıran, heyecanlı bir sesle
dedi ki:

“O güneş işte burada battı! O iffet cevheri işte bu yerde
toprağa düştü! O kıvrak zekâ işte bu noktada karanlık oldu!
O ruhun ışığı işte bu yerde söndü!”

Sonsuz olmuş bir güzellikle beraber, aşk macerası, sevdä-
sının trajedisiyle Mecnun'u üzüntüden ağlatacak bir mazlu-
mun gönlü gömülmüş olan o mezarı görünce biz de gözyaş-
larımızı tutamadık.

Latif, kırlardan sık ve boylu çimenler söküp getirmiş.
Kabrın üzerine taş şeklinde bir set yapmış. Baş tarafına bir
gül fidanı dikmiş. Ortasını ömür boyu sadakatinin bir işareti
olarak şimşirler ve sevgilisinin iffetinin yüceliğini göstermek
için zambaklar ile süslemiş ve etrafını çeşit çeşit kır çiçekle-
riyle donatmış.

Zavallı sevda perişanı yavaş yavaş düzgünlük kazanan
ifadesiyle dedi ki:

“Yağmur yağmadığı günler ben gelip gözyaşlarımla İf-
fet'imın sonsuzluk makamı olan bu çiçek bahçesini sularım.
Sevdiğimin toprağa karışan bedeni, bu çiçeklerin goncalarına
sirayet eylediğinden hayatındaki yüz güzelliği, şimdi bunlar-
da görülecek o edep ve olgunluk kokusunu artık bu vasıta
ile yayacaktır. Hassas bir kalp için hangi kabrin mezar taşı
kitabesi bu çiçeklerin hüznü dilleri kadar altında yatanın
sessiz üzüntülerinden renk ve belirti verebilir? Mezarların
üzerlerine koyulan o koca taşlar, hayatla ölüm arasında ge-

çişi mümkün olmayan birer mâni gibidir. Toprağın altındaki vücut artık yaşamıyor ise bu çiçekler yaşıyorlar. Hem de hayatlarının meyvesini o vücudun külleri tedarik ediyor. Göz önünde ölüm ile hayat yer değiştiriyor. Bu çiçeklerle o vücut arasında bir değiş tokuş, bir akım var. Diktiğim gül fidanı bu sonbaharda bir gonca verdi. Bu gonca benim için İffet'in uhrevi bir tebessümü, sevgisinin bir selamıdır. Bu goncayı süsleyen ilk çiy, benim gözyaşım oldu. Demek birbirimize hislerimizi bildiriyoruz. Her mevsimde değişen, İffet'in kabrini süsledikleri için mahzun görünen şu güzel çiçekler, haberleşme aracımız oluyorlar. Âşıkça samimiyetleri bizim dercemize varmış bulunan sevdalıların sevda ateşlerini ölüm söndüremez. Onların arasındaki hislerin akışı, kâinat cisimlerinin çekimi kadar sonsuzdur.”

Biz titremeler içinde bu sevda semenderinin¹² ifadelerini dinlemektedirken gölgeler arasından bir çocuk çıktı. Sabri, rahmetlinin küçük kardeşi... Kolları arasında bir kucak, çeşit çeşit kır çiçekleri vardı. Bunları getirip masumane bir ağlama ile ablasının kabri üzerine serpererek dedi ki:

“Sevgili ablacığım! İşte sana bugünkü hediyem bunlardır. Hepsini ağlaya ağlaya topladım. Ah bu çiçeklerin hiçbirisi senin yüzüne benzemiyor. Sen hepsinden güzeldin. Ah! Ablacığım... Ablacığım... Ne kadar göreceğim geldi bilsen! Bana derslerimi kim okutacak?”

O esnada dertli anne namazını tamamladı. Hayatın bir insana çektirebileceği son acılara hedef olan o kadın, kaderin zehirli okuyla kalbine açtığı yaraları bize göstermek istiyormuş gibi yüreği yaralı olarak canevinden gelen bir çığlık ile kendini kaldırıp ciğerparesinin mezarı üzerine attı. Latif'te yine gözler döndü, sözler değişti. Kahkahalar başladı, “Canım gülünecek günde ağlanır mı? Fukara düğününde bu kadar gürültü olmaz. Ağlayacaksanız sabah birtakım çalgı getiriyim de beraber ağlayınız!” dedi.

12 Ateşte yanmadığına inanılan ve ağzından alevler saçan, büyük bir kertenkele şeklinde tasavvur edilen masal hayvanı. (y.h.n)

Ufkun ateşleri zayıfladı. Ortalık kararıyordu. Mezarların korkutuculuğu içinde kaldık. Bu matem tablosunu servilerden, mezar taşlarından başka seyreden yoktu. Hep ağlıyorduk. Sanki İffet'in ikinci defin töreni gerçekleşiyordu.

Latif, mezarın etrafında dolaşmaya başlayarak, "Ölüler bu vakit gürültüyü sevmeyiz. Haydi, artık gidiniz. Ayıptır. Bizi gerdek evimizde yalnız bırakınız. İşitmiyor musunuz? Baykuşlar sizi kovuyor," dedi.

Evet... Uzaktan bütün sevgilerin, bütün şiddetli arzuların görünmez olduğu korkunç yerlerin içinden, derinden... Bütün emellerin söndüğü ölümün derinlikleri arasından... O uğursuzluk saçan "hu hu hu"lar iştiliyor... Acı acı duyuluyordu.

Latif yine dolaşıyordu. Diyordu ki:

"Niçin uzaklarda ötüşüyorsunuz! Başıma konun da ötün. Size ondan âlâ bir felek harabesi, bana sizden iyi bülbül mü olur? O 'hu hu hu'ları annelerin feryatlarından, can çekişenlerin inlemelerinden mi öğrendiniz? Ötüşün... Ötüşün... Düğünümde başka şarkıcı yok..."

Çaresiz anneyi kızının mezarı üzerinden kaldırdık. Bizi tanımıştı. Gözlerinden döktüğü ayrılık yağmurlarıyla üstümüzü ıslatarak ellerimize sarıldı. Dedi ki:

"Başıma gelen felaketi gördünüz mü? (Eliyle evvela mezarı sonra Latif'i göstererek) İkisinden birden oldum. Beni niçin tedavi ettiniz? Ben bugünleri göreceğime keşke bin defa öle idim. Neler çektik oğlum, neler! Size anlatsam şu mezar taşları bile hâlimize ağlar. Latif, bir arazi meselesini halletmek için İzmir'e gitti. Yoksulluğumuz son dereceyi buldu. Parasızdık. Latif gidince kimsesiz de kaldık. Kızıma bir çapkın musallat oldu. Aç oturuyorduk. Bir taraftan kızımın iffetinin cevherine yüzlerce liralara sunuluyordu. Ah o çapkın! Kerem'le Aslı hikâyesi... Nerelere kaçtıksa elinden kurtulamadık. Fakat bu macerada en evvel yanan Kerem değil Aslı oldu. Kıza çektiği cefa bırakmadı. Nihayet toprağa soktu, kurtuldu. Latif,

İzmir’de hastalanmış, mektuplarının arkası kesildi. Kız burada kahrından döşeğe düştü. Sizi aradık, bulamadık... Belki yavru-
cuğumun hastalığına bir çare bulurdunuz. Ah İffet’im! Ah can-
parem! Çığıra çığıra gitti. Biz bir roman olduk. Masal olduk
oğlum... Kızım, tüm başına gelenleri günü gününe yazdı. O
kâğıtlar (Latif’i göstererek) şimdi bunun koynunda duruyor.”

Latif:

“Koynumda değil... Canımın içinde duruyor. Onlar kâğıt
değil. Yazı değil. Dünyadan elini eteğini çekerek tok gözlü-
lük etmiş kederli bir güzelin, fersiz güzelliği üzerine tabiatın
keder hazinelerinden dökülmüş, bahtının renginin yansıma-
sıyla kararmış siyah damlalardır.”

“Hu hu hu”lar yine işitildi. Latif, kulak kabartıp, “Dün
buraya küçük bir çocuk gömdüler. Ona ninni söylüyorlar,”
dedi. Biraz durdu. Birdenbire, “Zavallı masum, galiba ağlı-
yor! Anasını mı istiyor, babasını mı göreceği geldi? Gidip ba-
kayım!” diyerek koşup mezarların arasından kayboldu. Biz
de arkasından gidip geri çevirmek istedik. Kadın dedi ki:

“Nafile gitmeyiniz oğlum! Tutamazsınız. Tutsanız da
gelmez. O kaç aydır öyle gece gündüz buralarda dolaşıyor.
Bekçiler, mezarcular ilkin epeyce gürültü ettiler. Şimdi artık
hâlini herkes öğrendi. Kimse ilişmiyor. Haydi, buyurun. Ar-
tık biz gidelim.”

Zavallı kadın hazin hazin yaşlar dökerek eğildi, birkaç
defa kızının mezarının toprağını öptü. Sabri de annesinin bu
hareketini taklit etti. Kalktılar, hep beraber yürümeye başla-
dık. Yolda kadından bir hayli ayrıntı daha aldık. Fakat burada
onlardan bahsetmeyeceğiz. Bu bilgilerin önemli kısımları İf-
fet’in günlüklerinde görülecektir.

Kadın, Eyüp’te oturuyormuş. Haftada bir iki gün böyle
kabristana gelip kızının mezarını ziyaretle ağlar, sızlarmış.
Becerebildiğimiz mertebede teselliler vererek biçareyi evine
kadar götürdük.

Biz Eyüp İskelesi'ne geldiğimiz zaman artık iyiden iyiye sular kararmıştı. Bir kayık bulduk. İçine atlayıp Eminönü'ne, oradan da bir arabaya binerek eve ulaştık ama doktorda da bende de hâl kalmamıştı. İkimiz de hastadan beter olmuştuk. Bizi sofraya davet ettiler. Kimde yiyecek hâl var! Beyoğlu'nda kim bilir ne güzel şeyler yemiş olduğumuzdan evdeki yemeğe tenezzül etmediğimizden dolayı evdekilerin serzenişlerine de uğradık. Artık bu yolda sitemlere cevap verecek hiç hâlimiz yoktu. Odama çıktık. Ev bana karanlık görünüyordu. Üç dört lamba birden yaktırdım. Yine o mezarlar, serviler, karaltılar, Latif'in hâli, o çiçekten gelin odası, gözlerimin önünde korkunç bir panorama gibi devredip duruyor, kulaklarımda baykuş sesleri çınılıyordu. Doktoru o gece evine salıvermedim. Odamda yatırdım. Döşeğime çıkacağım zaman karyolanın sarı topuzları mezar taşı yaldızı gibi gözüme parladı. Doktorun döşeğine şal örneği bir yorgan koymuşlardı. O tabut örtüsü manzaralı yorganı değiştirttim. Doktor, "Hay çocuk hay," diye bu hâllerime gülüyordu. Lambaları söndürdüm, gece kandilini yaktım. Her akşamüstüne geçirdiğim baykuş kafasını koydum. Yok, bu gece o bakışa tahammül edemeyeceğim.

Gece lambası bana yassı çehresi, yuvarlak gagası, sükûnet içinde mezar dinler gibi kalkık ufacık kulakları, kırmızı mercan gibi parlayan tekerlek tekerlek iri gözleriyle pek dehşetli bakıyordu. Gece başucumda bana ninni söyleyecek zannettim. Onu da kaldırıp oda kapısından dışarı fırlattım. Kandilin ışığı aynaya, oradan duvara aksederek tek merkezli, titrek birtakım daireler oluşturunuyordu. Sürahinin gölgesi bir servi boyu gibi büyümüş, lambaların karpuzları¹³ aynı mezar kavuklarına dönmüştü. Gözlerimi yumdum. Döşeğe sıçradım. Döşek mi ya? Demir şebeke¹⁴ içinde bir mezar. Gözlerimi yumduğum zaman kendimi mezarlıkta buluyordum. O korkunç şekiller tamamıyla gözümün önünde yeniden

13 Elektrik ampullerinin üzerine geçirilen küre biçiminde fanus.

14 Demir kafes veya parmaklık.

canlanıyor. Açtığım vakit gözlerimin tesadüf ettiği her şeyi yine onlara benzetiyordum. Uyuyabilirsen uyu. Dön sola dön sağa, uyku gelmiyor. Sabah olmak bilmiyor. Yine İffet'i düşünmeye başladım fakat evvelki parlak hayaller içinde değil. Bir teneşir içine bal mumu gibi bir vücut uzatılmış... Fersiz gözler süzölmüş, kirpikler yanaklara doğru gölge salıyor... Sarı saçlar dalga dalga omuzlardan inip teneşirin delikli taktarından aşağı sarkıyor. Beli peştamallı, kolları sıvalı cadı şeklinde bir gassâle,¹⁵ bir eliyle toprak maşrapadan su dököyor, diğeri eliyle lifi köpürtüyor... Yanı başında bir tabut, Latif'in tabirince gelin arabası, ağzını açmış yutacağı vücudu bekliyor... O yığın yığın pamuklar, aselhent¹⁶ kokuları sanki burnuma giriyordu. Siz olunuz da uyuyunuz bakalım! Bir taraftan öbür tarafa dönmekten yoruldum. Saatler geçti. Baykuşlar... Estağfurullah, horozlar ötmeye başladı. Bende hâlâ uyku yok. Doktor horul horul uyuyordu. Bu horultu da asabıma dokundu. Birkaç defa kendisini uyandırdım. "Nedir senin elinden çektiğim? İnsanı gündüz karanlıklara kadar mezarlıklarda dolaştırırsın. Geceleri de uyutmamak mı istersin?" dedi. Artık bir daha uyandırmaya cesaret edemedim. Ertesi gece yine öyle... Daha ertesi gece onun aynı... Tam bir hafta gözlerime uyku girmede. Bir müddet sonra yavaş yavaş üzüntünün şiddeti azaldı. Fakat İffet'i tamamen unutmak, Latif'i düşünmemek, o talihsiz annenin hâline ağlamamak mümkün mü? İffet'in kendi eliyle yazdığı, Latif'in canının içine sakladığı o trajik macerayı, o keder sayfalarını görmek, her satırını gözyaşlarımla ıslata ıslata okumak acaba mümkün olamayacak mı? Bu ender yaratılışıya yüzlerce liralar sunulmuş. O bilgi hazinesi, o paha biçilemez güzellik için azdır. Milyonlar, milyarlar olmalıydı. Açlığa razı olmuş, ölümüne boyun eğmiş, çok değerli olan namusunu satmamış, o yokluk içinde bu paraları reddetmiş. Kim bilir o esnada ne kadar can yakan üzüntüler, ne müthiş azaplar içinde kalmış. Sevda yolunda o

15 Ölü yıkayan kadın.

16 Hekimlikte ve koku yapımında kullanılan aselbent ağacından gövdesi çizilerek elde edilen bir reçine türü.

can alıcı güzele tesadüf eden delikanlı acaba kimdi? Ortada nasıl sırlar, nasıl maceralar dönmüş? Bunları anlayamayacak mıyım? Ne yapmalı? Ne yolda hareket etmeli?

Gece uykusuzluklarına, gittikçe artan sinir hastalıklarına razı oldum. Latif'i... Hayatında mezarını se mi  olan o sevda mazlumunu bulmak için yine kabristana, evet, serviler arasına, o korkutucu durgunluk içine gitmeye karar verdim. Azarlamalarından korktu um için doktordan gizli hareket ediyordum.

Soğuk bir ki  günüydü. Mezarlı a gittim. İki gün evvel ya an kar tamamıyla erimemi  olduğundan, kabristanın çimenleri üzerinde ölülerin kefenleri üzerlerine serilmiş gibi parça parça duruyor. Sert bir rüzgârın tesiriyle sallanan uzun boylu servilerin gölgesi -bu beyaz parçalar üzerine güneşten ara sıra yansıyan- hazine bir  lık içinde gezinerek hayaller gösteriyordu.

İki aya ım ya lı bir çamur içine g m le g m le, mezar ta larını tuta tuta bayırdan a a ı, İffet'in mezarına kadar indim. Bu gelin odasının bütün çiçekleri dökülmüş, yalnız g l fidanı üzerinde ki in etkisi ile a ılamayıp, altında yatanın gönlü gibi donmuş soluk bir gonca, vakit vakit akseden güneş  lıklarından hayat diler gibi boynunu bükerek üzerindeki rutubeti damla damla yere düşürerek a lıyordu. Ah, bu mezarın üzerinde daima bir a layan bulunuyordu. Latif'in sözlerine göre, bu açılmadan donan gonca uhrevi bir tebess md ... Ama ne kadar gönül yakan, hazine bir tebessüm...

Birkaç damla ya  da benden döküldü. Sürekli olarak gözyaşı emmek bu mezar için bir kader olmuştu. Emelinden evvel eceline kavu an zavallı İffet, sonsuz geceye mahsus olan gecelik beyaz gelin elbisesine b r nm  , karlar altında upuzun yatıyordu.

Ey temiz yaratılı lı kız! Ne idi kabahatim ki beni de hüsran, üzüntü içinde bıraktı ın biçarelere karı tırdın? Ruhunun

cazibesi karlarda, çamurlarda beni korktuğum mezarlıklar içinde dolaştırıyor. Kalbindeki sırları terk edilmiş sayfalarda okuyacağım. Elbette bunları ele geçireceğim. Kim bilir daha ne kadar ağlayacağım! Ayrılığının derdiyle mecnun gibi olan bir zavallının aklının karışıklığından istifade ederek hayatının sırlarını öğreneceğim için beni ayıplama... Senin için döktüğüm bu kadar gözyaşları bu hakkı bana vermedi mi?

Bu yolda uzun uzadıya söyledim. Yine bir hayli ağladım... Fakat Latif meydanda yoktu. Acaba yine gün batımına yakın mı gelecek? Yok, bir başıma karanlıklara kadar bekleyemem. Sonra Latif'in bir benzeri de ben olurum.

İki sene yazı yazdırmadılar. Zihni yormayacak, eğlenceli meşguliyetler tavsiye ettiler. Kütüphanemde ne kadar hastalıklara dair kitaplar, (çünkü hastalığı anlamak için birçok kitap getirtmişim) feci romanlar var ise aldılar. Haftalarca bir saat uyuyamadığım zamanlarım olmuştu. Doktor arkadaşım bu hâllerimi bildiğinden onun için mezarlığa kendisinden gizli gidiyordum.

Ne yapmak lazım geleceğini düşünüp durmakta iken arka taraftan bir gürültü, birçok ayak sesi geldi. Dönüp baktım, defin için bir cenaze getiriyorlar. Hemen kaçmaya karar verdim.

Aradan iki hafta geçti. Bu korkumla beraber yine sabre demedim. İffet'in mezarını bir defa daha ziyaret ettim. Ezan vakitlerine kadar duramadığım için Latif'i yine göremedim. Yanıma birini alıp gitsem hâlime güler diye bundan da çekiniyordum. Hiç aklımdan çıkmaz. Bu kabristan ziyaretlerimin birkaçında Eyüp'te eşi dostu bulunan arkadaşlardan birine tesadüf etmiştim. Birinci tesadüf, doğal bir tesadüf gibi olabilir. Fakat ikincisi o zatı şüpheye düşürmüştü. Üçüncüsünde büsbütün garip bulmuş olmalı ki yanıma yaklaşıp şaşkın bir tavırla, "Bir mezar taşı tutkunuzunuz zannederim!" demişti.

Bu ziyaretlerimin dördüncüsünde mi beşincisinde mi bilemiyorum, Latif'i bulmuştum. Zavallı çocuk evvelkinden daha beter bir hâle gelmişti. Beni görünce dedi ki:

“A kardeş niye geldin? Düğünümüz bitti. (Ufukları göstererek) İffet buralardan artık bana görünmeden kaçıyor! Bak, gelin odamız da harap oldu. Aşkımın zikri olan ‘hu hu hu’ları dinlemek istersen gece gel.”

Bu yolda saçma sapan fakat dokunaklı dokunaklı bir hayli müddet söylendi. Ben sözü kendine can sığnağı eylemiş olduğu o koynundaki kâğıtlara getirmek, bunları bana verip vermeyeceğini anlamak istiyordum.

Evvelce kendinden işitmiş olduğum tabire uygun olarak sordum ki:

“Senin canının içinde ne var?”

Biraz düşündükten sonra dedi ki:

“Benim canım var mı ki onun içinde bir şey olsun! O İffet’le beraber çıkıp gitmedi mi?”

“Gitti ama içinde bir şey vardı.”

“Ha! İçinde İffet vardı. O kaçtı, yerine kâğıtlarını bıraktı.”

“Ya! Biliyorum. Kâğıtlarını bıraktı. Çıkarsana, şunlara bakalım.”

Birdenbire hiddetlenerek:

“Amma da teklif ha! Hiç insan canını kendi eliyle çıkarabilir mi?”

“Çıkaramaz. Sen yerini söyle, ben çıkarayım.”

Gözlerini açarak, “Sen Azrail misin? Ben seni arıyordum. İşte şurada duruyor,” deyip sağ eliyle sol memesinin üstünü gösterdi. Göğsünü bana doğru gerip hareketsiz öyle durarak yine dedi ki:

“Canım çıkarsa ben İffet’i görecek miyim?”

“Göreceksin ya... Doğru onun yanına gideceksin.”

“Öyleyse çabuk al.”

Kendi kendime, “İffet, bu cinayetimi affet. Bir zavallının gönlünden senin aşkını çalar gibi bu kâğıtları çalıyorum,” deyip Latif’in krem rengi zemin üzerine açık mavi çubuklu, kirli fanila gömleğinin ön düğmelerini çözerek elimi koynuna soktum. Gerçekten sol memesinin üzerinde bez gibi bir şeye sarılı, kalınca bir kâğıt paketine elim temas etti. Hemen çekip dışarı çıkardım. Baktım kâğıtlar ateş renginde bir ipekli mendile sarılmış.

Ben paketi elime alınca biçare, şaşkın şaşkın bir müddet yüzüme baktıktan sonra dedi ki:

“Ben İffet’i göremiyorum. Beni aldattın! O ateşi getir, yine kalbimin üstüne koy!”

“Yazık değil mi sana? O ateş bu kadar zamandır seni yakıp duruyor. Artık onu başka bir tarafa atalım da sen rahat et.”

“Hayır, olmaz. Onu yerine koymalı. Aşkım döküldü. Gönlüm boşaldı. Bütün göğsümdeki organlar dışarı çıktı. İçim bomboş kaldı zannediyorum,” deyip üzerime hücum etti.

Kendisiyle boğuşaydım belki yenerdim. Lakin zaten bu harekete istemeyerek cüret etmiştim. Bütün damarlarım bir pişmanlık hissiyle atmaya başladı. Vicdanının bana bir ölçüde bir cinayet şeklinde gösterdiği bu harekette daha ileri varmayıp paketi bıraktım. Titreye titreye aldı. Tekrar koynuna soktu. O zavallı, titremeler içinde kalmıştı. Ben de pek üzülmüştüm.

Şimdi ne yapmalı? Muameleyi değiştirmek, o biçareyi ikna edecek başka bir hile bulmak lazımdı. İkimiz de uzun süren bir yorgunluktan kurtulmuş gibi soluk soluğa bir çar-

pıntıyla birer mezarın üstüne oturduk. Latif bana korkunç, düşman bir gözle bakıyordu. Evvela kendisiyle barışmak, biraz güvenini kazanmak lüzumunu hissettim. Kısa bir sessizlikten sonra dedim ki:

“Ah Latif, bilsen seni ne kadar seviyorum! Seninle görüşmek için uzun uzun yollardan işte bak buralara kadar geliyorum.”

Şu yolda sevgi göstermeme karşı cevap olarak yüzünü ekşitip dedi ki:

“Ben seni hiç sevmiyorum. Buraya gelmeni de istemiyorum.”

Bu cevabını hiç işitmemiş gibi görünerek o esnada birdenbire zihnimde doğan aşağıdaki şiiri hazin bir ahenkle aheste aheste okumaya başladım:

*Sevda akşamında düştüm bir hazin gezegene
Gözünü süzdü çekildi bu gam çeken gönlü
Ayrılığından yanar kalbim de gözüm yaş döker
Döndü gönlüm su ile ateş saçan fiskiyeye*

Zavallı gönlü yaralının şiire olan aşinalığı bilmem beyinde ne hisler uyandırdı. Sözlerimden büyülenmiş gibi bir hâlde hemen yerinden kalkıp geldi, yanıma oturdu. Biçarenin gözleri süzölmüş, simasına hazin bir durgunluk gelmişti. Soru sorar bir bakışla yüzüme baktı. “Oku!” dedi.

Baktım ki yaralı gönlüne şiir sihir gibi tesir ediyor. Zihnime ne doğarsa, evvelkinden daha hazin ve ahenkli bir sesle okumaya devam ettim:

*Yok mu aşkım inzivanda, şimdi yalnız mısın?
Uçtu mu yanağının rengi, karanlıktan korkan mısın?
Bir kefen içinde çıplak öyle uykuya dalmış yatan
Söyle söyle sen zavallı, o güzel İffet misin?*

Başını omuzuma dayadı. Dalgınlığı arttı. Gözleri büsbütün bayıldı. “Oku!” dedi.

*Denize baktım (sanki) gözyaşını gördüm
Işıkları gördüm, adeta apaçık (karşımdaydı) yüzün
Her akşam günbatımında parlayan zülfünü (anımsatır)
Mezar mı yoksa gönlün mü ey yar
Nuru karanlıkta gizleyen*

Şeklinde vezin ve kafiye değiştirerek hissine uygun birçok şey okudum. Mest oldu. Durduğum zaman, “Susma oku!” diye yürek yakıcı ricalarda bulunuyordu. Şiirlerimin bu sevdâ mazlumu üzerindeki etkisini gördükçe ben de coşuyor, zihnime ne gelirse, hafızamda her ne varsa okuyordum. Yavaş yavaş bana da bir baygınlık gelmeye başladı. Rüzgâr, İffet’in kabri üzerindeki kuru dalları, çiçekleri hareket ettirdikçe şu hazin ezgilerimize kızın ruhu da katılıyor zannederek titriyordum.

Latif birdenbire başını omzumdan kaldırıp dedi ki:

“Aklıma bir şey geldi...”

“Nedir?”

“Okuduğun şiirlerden bazıları pek hoşuma gitti. Bunları kendi sevdama, İffet’in hâline uygun buldum. Haydi gel, şunları mezarın üstüne yazalım.”

“Toprağın üstüne nasıl yazılır?”

“Ben yazarım.”

“Durmaz, yine çabuk silinir, düzlenir.”

“Ben her gün gelip tazelerim. Hem her gün bir başka tür-lüsünü yazarım. Ben mezar taşları üzerindeki o taşlaşmış söz-leri sevmem. Ben gelip sevgilimin mezarında yaralı kalbimin her gün bir başka sayfasını görmeli, okumalıyım!” diyerek eline sivrice bir taş aldı. Yokluk üzerine ruhunu tasvir eder yahut gönlünün toprağa döküldüğünü görmek ister gibi:

Yok mu aşkım inzivanda...

mısrasından yazmaya başladı. Birkaç kelime yazdı. “Alt tarafını söyle, unuttum!” dedi. Söyledim. Tamamladı. Yazdığını birkaç defa okudu. Gözleri yaşardı. Zavallının fikrinde bir düzen eseri, sözlerinde biraz uyum gördükçe ben de memnun oluyordum. Taşı elinden bıraktı. Kalktı. Boynuma sarıldı. Yüzümden öptü. Mahzun mahzun gözlerimin içine bakarak dedi ki:

“Niçin öyle titriyorsun? Seni de çok etkilenmiş, çok üzgün görüyorum. Erkeksin ama hâlin, nezaketin tıpkı bir kadına benziyor. İffet’in ruhu senin bedenine girmiş de ağzından o sözleri söylüyor, gözlerinden bana bakıyor zannediyorum. Benim düşünüp de söyleyemediğim sözleri kalbimin en derin sırlarını meydana çıkararak sen nasıl söylüyorsun? İffet’le benim aramda hislerin bir tercümanı oluyorsun. Her zaman buraya gelip bana hissime uygun şiirler okur musun?”

“Gelirim... Okurum.”

“Yemin et.”

“Bir şartla ederim.”

“Hangi şartla?”

“Sen de bana koynundaki kâğıtları okutur isen.”

Bir müddet düşündükten sonra dedi ki:

“Okuturum. Fakat benim de ileri süreceğim bir şartım var.”

“Nedir?”

“Benim gözümde kıymetleri ruhumdan fazla olan bu kâğıtları koynumdan veyahut gözümün önünden ayıramam. Yani yanınızda birkaç gün kalmak üzere size teslim edemem. Burada, gözümün önünde okur iseniz okuturum.”

“Benim maksadım bunları yalnız okumaktan da ibaret değildir. Bir roman kaleme almak üzere birer birer kopya edeceğim. Buna da müsaade eder misiniz?”

“Memnuniyetle. Çünkü yazacağınız romanda İffet’i bir müddet daha yaşatmış olacaksınız. Belki okurlarınız içinde bu kızın trajik macerasına bir ağlayan bulunur. Bu benim için büyük bir tesellidir.”

Bu anlaşmanın üzerine Latif, koynundan kırmızı mendili çıkardı. Kutsal eşyalardan bir şey açar gibi üzüntüsünden dindarca bir saygı ile titreyen elleriyle evvela mendili, ondan sonra ince bir muşambayı açtı. İçinden mektup suretinde katlanmış bir deste kâğıt çıktı. Bu kâğıtların tarihleri itibariyle birer köşelerine kırmızı mürekkeple yazılmış numaralara baktı. Bir tanesini içinden çekip bana uzattı. Kâğıda temas edince İffet’in ruhuna, Latif’in gönlüne dokunuyormuşum gibi garip bir hisle benim de elime bir titreme geldi. Kalbimde şiddetli bir çarpıntı oldu. Kâğıt hafif bir “menekşe” kokusu yayıyordu. Henüz kaybolmamış olan bu kokuyu, burna sarhoşluk, ruha baygınlıklar veren bu hazin kokuyu, o kâğıt belki İffet’in çekmecesinden yahut güzel ellerinden, ihtimal ki beyaz, saf göğsünden almıştı. Kâğıt hafif tozpembesi rengindeydi. İffet’in duygularının hazinesinden, hislerinin sayfalarından birinci, sonra ikinci boğumu açtım. İçinden birçok sayfa çıktı. Menekşe kokusu yayan o yazılar gayet nazik, ince, çiçek gibi bir yazı, hislerin tercümanı olan titrek, çalak, inleyen bir kalemle yazılmış, bazı satırların üzerine dökülen gözyaşı taneleri buharlaşarak yazıları bozmuş... Kalbin şiddetli hislerinin kaleme verdiği ince titremelerle bazı harfler, kelimeler baygın düşmüş... Yarım kalmış... Bazıları tamamen ihmal edilmiş... Fikrin, kalbin, ruhun kederleri ifade etmede çaresiz kaldıkları, insan dilinin ötesinde bir söyleme iniltisi aradıkları derin noktalarda, kelimeler ya pek büyümüş veya pek küçülerek sıfırlara dönüşmüş.

Bu satırlar, bu cümleler, bu kelimeler lisanca olan anlamları haricinde yazı olarak, şekil olarak etkileyici birer manaya sahipti. Hepsi ruhun birer feryadına şekil vermişti.

Her biri birer duyguyu nakşeden o satırları okudum. Cebimden kâğıt, mürekkepli kalem çıkararak o gün İffet'in günlüğünün ilk gününün bir hayli kısmını kopya ettim.

Haftada iki veya en azından bir gün Edimekapı civarındaki o kabristana gider, Latif'i arar, bazen bulur ve bazen bulamazdım. Eğer bulmayı başarır, zavallının bir akli başında anına da tesadüf edebilirsem kendisine divanlardan, şiir dergilerinden, bazı kitaplardan hâline uygun, hissime münasip bularak topladığım şiirleri okur ve ona karşılık İffet'in günlüklerinden yazabildiğim kadarını kopyalardım.

Bazı günler bu sayfaları okuyup duygularıma yenilerek kendimi kaybedip ezanlara kadar mezarlıklarda kalır, bazı günler de erken kalkıp Eyüp'e iner, hâl ve hatırını sormak için İffet'in annesini ziyaret ederdim. Bazı zaman da kadın gelir, beni mezarlıkta bulurdu. Orada görüşürdük.

Benimle ettiği sohbetler, verdiğim teselliler tesiriyle Latif biraz aklını başına topladı. Geceleri evinde yatmaya başladı.

Yavaş yavaş soğuklar geçti. Bahar geldi. Herkesin akın akın mesirelere koştuğu o gül bülbül baharında ben ahiret çıraklığına tayin olunmuş gibi kabristana, o gizli gezi yerine çekilir, günlükleri kopyalamakla meşgul olurdum. Âlem gül bahçelerinin açılmasını seyredip huzurla sarhoş olurken, ben çoğunlukla ölü gömme ayinlerine rastlayarak kefen giymiş bir vücudun toprağa düşmesini görerek kederlenirdim.

Vücut o yolda zahmetlere, o rutubetlere alışmamış; sonradan bu tedbirsizliğimin cezasını fazlasıyla çektim. O sene şiddetli bir tifo nöbetine yakalandım. Bu çıraklığımın karşılığına az kaldı erişiyordum. Her gün üzerlerinde dolaştığım mezarlardan birinin içine düşmeme ramak kalmıştı. Her nasılsa yakayı kurtarabildik.

Aşağıda görülecek dokunaklı sayfalar, -bir servi gölgesi altına oturup bir mezar taşına yaslanarak İffet'in taşsız zavalı mezarı karşısında kekik kokuları içinde, Latif'in inlemeleleriyle ihtiyar kadının ağlamaları, mezarlık kuşlarının nağmelerine karıştığı esnada- İffet'in günlüklerinden kopyaladığım kısımların bazılarıdır.

O kader mazlumu, hayatın günlük olaylarını bütün ayrıntıları ile günü gününe kaydeylemiş. Bu ayrıntıları tamamıyla sayfalara geçirsem, büyük bir cilt vücuda gelir. Bu kadar uzun bir hayat iniltisi belki okuyanlara usanç verir düşünceyle günlüklerin kayıt tarihlerini bile atlayarak buraya niyetini açıklamak için lüzum görülen pek az kısımlarını kaydediyorum. İffet'in kederli kaleminden okurlar için seçtiğim parçalar işte şunlardır:

Çocukluk zamanlarımda... O bahtiyar günlerimde nereye baksam tabiat bana şen görünüyordu. Zannedirdim ki ay ile oynanır... Güneş okşanır... Bulutlar, üzerlerinde oturulabilir birer sefa tahtıdır. Meğer o güler yüzlü tabiat benim için korkunç bir gelecek hazırlamaktaymış. Anlama yaşına ulaşır da kendimin o hâkim unsurların elinde kudretsiz bir mahlûk, âciz bir esir olduğunu anladığım, hayatın masum gözlerle parlattığı o aldatıcı tebessümlerde nasıl zehirli sitemler gizlenmiş bulunduğunu tecrübe ettiğim zaman acımdan inledim. Kararsız kaldım. Manzaralarının yüceliklerini oyuncak zannelediğim tabiat, işte beni horlanmış bir oyuncak hâline koydu. Durmayıp oynatıyor. Bana ne vakit huzur nasip olacak? Devranın kahır ve şiddetinden kurtulmuş bir mermi gibi karanlık bir mezara saplanıp gömüldüğüm zaman mı?

Hayat maceramın acı hikâyesine neresinden başlayayım? Bir kara perde gibi üzerime çöken talihimin karanlığının, bakanları ürkütmeden hangi köşesini kaldırayım?

Hayata feryatla gelmiş, baba ve annemin şefkatli ve okşayan kollarına sığınmış biricik yavruyudum. Bir ana, bir baba, bir yavru, iki hizmetçiden ibaret olan bu hane halkı-

nın mutluluk yuvası Fatih civarında, tepede, Haliç'e bakan, bahçe ortasında yeşillikler içine gizlenmiş altı yedi odalı bir evceğizdi. Babam beni bazı akşamlar kucağına alır, her tarafını sarmaşıklar, taflanlar,¹⁷ güller, yaseminler, hanımelleri bürümüş olan o setli bahçemizin yaydığı hoş kokular içinde dolaştırır, sünger taşından yapılmış küçük havuzun yanına götürür, fıskiye den birer ince billur ip gibi saçılan su serpintilerine yüzümü tutar, ben kucağında titreyip sıçradıkça o güler, yüzümü gözümü öpücüklere boğardı. Baba kucağından semaya, o çok geniş lacivertliğe bakar, güvercinlerin, kırlangıçların seri uçuşlar ile sonsuzluğa doğru birbirlerini kovaladıklarını gördükçe bana da masumane bir uçma hevesi gelir, ben de uçmak isterdim. Babam iki koluyla beni havaya kaldırırdı. Çocukça gülüşler, yaygaralarla çırpınır dururdum. Şimdi şu çocukluk dönemlerimi hatırlamak, bana cehennemden cenneti seyretmek gibi geliyor. Altı yedi yaşına geldim. Pek çok konuşur, dilli bir kız oldum. Tuhaf tuhaf sözlerim anne babamı, o zaman komşularımız olan kadınları saatlerce güldürürdü. Gayet yufka yürekli, çabuk duygulanır biriydim. Her şey bana dokunurdu. Hiç aklımdan çıkmaz, komşularımızdan sütçü kızı Emine Hanım isminde bir kadın vardı. Pek çok hikâye, masal bildiği için kendisine Masalcı Emine de derler. Bu kadın kış geceleri komşulardan hangisinin evine gitse yemişler, bozalar alınır, bütün kadınlar düğün evi gibi oraya dolar, masalcı hanımın tatlı tatlı söylediği masalları dinleyip yedilere sekizlere¹⁸ kadar ağzına bakarlardı. Emine Hanım harekeli¹⁹ eski hikâye kitaplarını okuyacak kadar da okumayı bilirdi. *Âşık Garip, Kerem ile Aslı, Ferhat'la Şirin*²⁰ hikâyeleri hep okundu. Emine Hanım bunların metinlerini gayet tatlı okur, beyitler geldiği zaman bunları hüzzamdan pek yakıcı bir makamla söylerdi.

17 Süs bitkisi olarak bahçelerde yetiştirilen küçük bir ağaç.

18 Bugünkü saatle gece saat on iki ila bir suları. (y.h.n)

19 Arap alfabesiyle yazılmış metinlerde üstüne ve altına konulduğu ünsüzlerin birer ünlü ile okunmasını sağlayan işaret. (y.h.n)

20 Ortak temaları aşk olan Türk halk edebiyatı hikâyeleri.

Ben, Emine Hanım'ın en düşkün hayranlarındandım. Bu şeker sözlü kadın, hikâye anlatmak için ağzını açtığı zaman ben oyunu, her şeyi unuttur, karşısına geçip kendisini saatlerce dinlemekten yorulmaz, usanmazdım. Emine Hanım'ın bize geldiği akşam benim için en mesut bir gece olurdu. Bir gece bizim evde *Tahir ile Zühre* hikâyesi okunuyordu. Emine Hanım o feci hikâyenin sonlarına doğru önce:

*Hey Tatarlar Tatarlar
Birbirine ok atarlar
Çarşıda et tükenmiş
Tahir'in etin satarlar*

beyitlerini o gönül yakan bestesiyle okuduğu zaman, ah bu yanık beyitler beni o kadar etkiledi, o kadar ağladım ki hikâyenin devamını dinlemek merakıyla çıldıran kadınların cümlesi bir araya geldiği hâlde beni bir türlü susturamadılar.

Yatmak için döşeğe, annemin koynuna girdiğim zaman hâlâ üzüntü gözyaşlarım dinmemişti. Annem, ağlama sebepimi babama anlattı. Babam şefkatle yüzümden öptü. Kendi gözlerinden de yaşlar dökerek dedi ki:

“Bu kız büyürse pek hassas olacak. Güzelliğinden sonra en ziyade olan nasibi, duygu yoğunluğu görülüyor. Bazen dikkat ediyorum. Diğer çocuklarca ehemmiyetsiz görülen birçok şey bu kızı saatlerce düşündürüyor. Bir kedi yavrusunun acizce miyavlamasını işitse hüzünleniyor. Başka bir çocuğu ağlarken görse bunun da gözleri sulanıyor.”

Babam, şu satırları okuyup bugünkü gözyaşlarımı görseydi acaba ne kadar üzülürdü? İhtimal ki hayatımın sebebi olduğuna bin hayıflanmayla pişmanlık gösterirdi. Fakat o zavallının ne kabahati var? O, tabiatın erkekleri sevk eylediği bir vazifeye uyarak baba oldu. Annem de bu kanun icabından olarak beni doğurdu. Kime ne söylemeye hakkım var? Tabiat kanunlarının genel yasalarına bağlı olan hususlar eleştirilemez. Bazı cahil kadınların canlarından bezginlik gösterdikle-

ri hiddetli zamanlarında öfkeyle, “Anamız bizi doğuracağına taş doğuraydı!” diye feryat eylediklerini çok işittim. Kendi selametleri için analarına taş doğurtan kadınların bencilliklerini haydi cehaletlerine bağışlayalım. Ya, “Dünyaya doğmak ister misiniz?” diye dünyaya gelmeden önce fikri sorulmamış olduğundan dolayı hiddet eden ağırbaşlı filozoflara ne diyelim? Medeni kanunlar, kendilerinde daha doğmadan oy vermek yetkisini gören bu karamsarların sözlerine bakmayarak doğumdan sonra çocuklarını cami veya kilise kapılarına bırakmak mecburiyetinde bulunanları bile şiddetli cezalarla çocuk düşürmekten men ediyor. Bu âlem öyle garipliklerin ortaya çıktığı yerdir ki oradaki sefa ile cefanın mevcudiyeti, birbirine karışarak var olur. Cefasız sefa, cefanın ta kendisi demektir. Yalnız şu kadar var ki bu iki hayat nasibi herkese eşit miktarda düşmüyor. Fakat bunda da bir büyük hikmet vardır. Eğer herkes için hayatın zevkleri ve elemelerinden eşit olarak pay sahibi olmak takdir edilmiş olaydı, âlemin bu karışık düzeni bozulurdu.

İşte buralarını düşünürüm de hayattan yalnız zorluklardan pay almış bulunduğumdan dolayı anne babamı eleştirmeye cesaret edemem. Onların başlıca arzuları benim mutluluğumdu. Bu hakikati nasıl inkâr edebilirim? Babam, eğitim ve terbiyeme fevkalade itina etti. İlinleri öğrenmek ile benim için mutluluğu temin etmek mümkün olur zanneyledi. İşte bu fikrinde hata etti. Mutluluk sebeplerinden zannolunan şeyler beni en büyük felaketlere düşürdü. Her gördüğünü gelişigüzel telakkiye meyyal cahil kadınlardan olaydım, belki bu kadar bedbaht olmaz, ihtimal ki hayatın acılarını bu derece şiddetle hissetmezdim. İtina ile yetiştirilen her kıymetli çiçek, kendi kıymetinin ağırlığı derecesinde gönle hoş gelen bir bahçe içinde, kendi gibi güzel kokulu, güzel görünen diğer çiçekler arasında, sonuç olarak açılmasına hizmet edecek nazlı bir havada, kendine uygun bir yerde güzelliğini yayabilir. Külhana²¹ dikilen yaseminin ferah ferah gelişip büyümesi beklenir mi?

21 Hamamları ısıtan, hamamın altında bulunan kapalı ve geniş ocak, cehennemlik.

İlk Türkçe okumalara babamdan başladım. Türkçe açık ibareleri biraz söktükten sonra yedi sekiz yaşında iken beni Beyoğlu'nda bir Frenk pansiyonuna verdiler. Örtünme yaşına kadar orada kaldım. Yalnız haftada bir gece gelip annemi görebilirdim. Ücreti babam tarafından ödenmek üzere pansiyona Vahit Efendi isminde bir Türkçe hocası tayin edildi. Bu zat haftada iki defa gelip oradaki dersler haricinde yalnız bana Arapça, Farsça ve Türkçeden dersler verirdi. Esas derslerim Fransızca olduğu için bu lisanda daha açık, akıcı ve kolaylıkla niyetimi ifade edebilirim. Türkçeden gördüğüm o eksik derslerden sonra Türk edebiyatçılarının eserlerini incelemem sayesinde işte şu görülen derecede bir ifade ustalığı edinebildim.

Eğitim sürem esnasında pansiyondaki duygularımı yazsam bu günlüklerimin yarısını onlarla doldurmak lazım gelir. Ah ne tatlıydı o zamanlar! Okul arkadaşlarımdan içinde en çok sevdiğim, sırdaşım olan bir kız vardı.

Kumral saçlı, mavi gözlü, mahzun bakışlı, güzel Antuanet, bir mimar kızıydı. Retorik sınıfa çıktığımız zaman yataklarımız yan yana tesadüf etmişti. Antuanet, siyah saçlı, baygın gözlü, semavî²² çehreli on yedi yaşında genç bir ressamı severdi. Bende de sevda nimeti pek erken başlamıştı. Ben de severim... Kimi sevdiğimi işte yüzüm kızara kızara itiraf ediyorum. Akrabamızdan Latif'i. Mektep müdiresi Madam Şerner, öğrencilerin âşıkane romanlar, şiirler okumasını şiddetle yasaklamıştı. Biz Antuanet ile bu yasağa karşı olarak o gibi sevdâyı coşturan, aşkı besleyen eserleri dolabımızda, başka tarafımızda gizleyecek bir köşe bucak bulurduk. Her gece yastığımızın altında Muse'den, Lamartin'den, Hugo'dan²³ kopya olunmuş birkaç sayfa bulunurdu. Akşamüstleri ders paydosundan sonra mektebin adalar manzarasına

22 İlahi büyüklük ve yüceliğe yakışır güzellik ve mükemmellikte olan, insanüstü, olağanüstü.

23 Alfred de Musset (1810-1857), Alphonse de Lamartine (1790-1869), Victor Hugo (1802-1885) Fransız romantik yazar ve şairlerindendir. (y.h.n)

bakan bahçesinde âşıkane sırlarımıza dair ettiğimiz her türlü fısıltılara, ahlara, inlemelere sırdaş olan büyük kestane ağacının altındaki yeşil boyalı tahta kanepeye otururduk. Akşam güneşiyle -gönlümüzdeki taze sevdadan kızarmış gibi- türlü renkler, parıltılar arz eden o cennet tablosuna karşı akşam rüzgârı, saçlarımızla okşarcasına oynarken Antuanet, korsajının²⁴ arasından çekingen bir tavırla ya âşığından gelme bir aşk mektubu veyahut o günkü seçme yazılarından güzide bir şiir çıkarırdı. Kalbimizin atışlarıyla tatlı bir helecan ahengi içinde okurduk. Okuyacak mektubumuz, seçme şiirimiz bulunmadığı akşamlar, Viktor Hugo'nun "Anjelo"²⁵ piyesinden ezberlediğimiz âşık "Rudolfo"nun sevgilisi "Katarina"nın balkonuna gizlenip de söylediği şu:

*Toi l'harmonie et moi la lyre,
Moi l'arbuste et toi le zéphyre,
Moi la lèvre et toi le sourire
Moi l'amour et toi la beauté*

mısralarını âheste âheste söyleyerek sevda arzularına daldardık. Ben bu parçayı o zaman Türkçe'ye şöyle tercüme etmiştim:

*Sen nağmesin ben saz
Ben gül bahçesiyim sen nazlı rüzgâr
Ben dudağım sen ilahi gülüş
Ben aşkım sen güzellik*

Pansiyondan çıktıktan sonra Antuanet'le birkaç defa görüştüm. O biçare de mesut olamamış. Kendisini o sevdiği genç ressama vermemişler. Babasının şiddetli zorlamaları üzerine tüccardan zengin bir zatla evlenmiş. Eşi pek kaba saba bir şeymiş. Antuanet'e gösterdiği eş sevgisi pek şiddetliymiş ama şiire, edebiyata, musikiye pek kayıtsız olup gelir gider defterlerinden, tüccar senetlerinden, kambiyaillerden²⁶ başka bir şey okunmasından lezzet alamayan bu herifi, zaval-

24 Küçük, kısa korse.

25 Angelo, Tyrant of Padua, Victor Hugo'nun 1835 tarihli oyunu. (y.h.n)

26 İt. cambiale: Poliçe senedi.

lı kız bir türlü seve miyormuş. Ticarethanesindeki muhasebe memurlarına karşı tuttuğu kontrol defterlerini, Antuanet'e temize çek tirmiş. Karısı kendisine seç me bir şiir okuduğu zaman, "Sabahleyin ağacın üzerinde bir kuş ötmüş, biraz da rüzgâr esiyormuş... Sanki ne olmuş? Ben bundan bir şey anlayamıyorum. Beni affet karıcığım," dermiş. Antuanet piyanoda musiki üstatlarının semavi nağme bazı ağır parçalarını çaldığı esnada eşi esnemeye başlayıp, "Bir kasap havası çal da uyukum kaçsın," diye rica edermiş.

Babası bu kızı öyle bir kocaya vermek niyetinde bulunduğu hâlde bilmem ki ne için senelerce mekteplerde eğitimine itina göstermiş. Evlatlarının terbiyelerini, içinde yaşamaya mecbur olacakları hayata uydurma yolunu bilemedikleri için çoğunlukla bu yoldaki aile felaketlerine baba ve anneler sebep olurlar. Avrupa âlimlerinin ve edebiyatçıların çoğunun eşleri de bilgin olur. Eşlerinin müsveddelerini temize çekmek ve dalgınlık sonucu olarak kalan bazı hatalar için uyarmak gibi o meslekte kocalarının birer yardımcısı olurlar. Emil Zola²⁷ bir yazar için düzenli hayatın ancak böyle bir eşe sahip olduktan sonra başlayacağını yazıyor. Meşhurdur... Rus ileri gelenlerinden ünlü edebiyatçı Tolstoy²⁸ kendine ne ilham olursa hemen eline geçen bir kâğıt üzerine karalayıp oraya buraya bırakmış. Eşi, bu kâğıt parçalarını toplayıp üzerlerine icap eden sıra numaralarını atarak temize çekip, karalamaları baskıya uygun hâline kormuş. Gariptir ki bu koca yazarın yazısını eşi olan kontesten başka kimse de okuyamazmış.

Acaba babam beni kime vermek için tahsilime bu kadar özen göstermiş? Antuanet'in tüccar defteri yazması gibi پدرimin beni vereceği zat da kim bilir bana tapu senedi mi doldurtacaktı, ne yapacaktı?

Ailece olan yakınlığımız nedeniyle altı yedi yaşına kadar Latif ile hemen bir arada gibi büyüdük. Bu çocuk hakkındaki

27 Émile Zola (1840-1902), Fransız yazar. (y.h.n)

28 Lev Nikolayeviç Tolstoy (1828-1910), Rus düşünür ve yazar. (y.h.n)

masumane sevgim pek ileri bir derecedeydi. O da beni şiddetle severdi. Kendisi erkek olduğu hâlde erkek çocuklara mahsus olan oyunlarını terk edip benimle beraber o da bebek oynar, bebeklerimin entarilerini dikmekte bana yardım eder, kırılan arabalarını tamir ederdi. Bir gün birbirimizi görmemeye tahammül edemezdik. Her sevincime onun da ortak olmasını arzu eder, elime geçen yemişlerden bir kısmını Latif ağabeyim için saklardım. Ah bilmem! O masumiyet zamanındaki bu ruhun meyli nedir? Daha sevginin ne olduğunu bilmeyen bir çocuk bu kadar şiddetle nasıl sevebiliyor? Henüz vücut maddi gelişimini bulmadan bu sevdaya yatkınlık, bir küçük kalp üzerinde nasıl hüküm verir oluyor? Herhangi bir hisse sahip olduğu belli olmayan bitkiler bile gelişme sebebi olacak can veren güce doğru meyil ve yönelme göstermiyorlar mı? Açılmaya hazırlanan çiçeklerin gülümseyen yüzlerini güneşe çevirdiklerini görmüyor muyuz? O parlak hayatı, o güzelliği, o güzel kokuları güneşten alacaklarını çiçeklere, yapraklara hissettiren gizli gücün, bana da hayat nimetlerini Latif'ten alacağımı o masumiyet içinde sezdirmesine elbette şaşılmaz! Allah'ın sonsuz gücü her nokta, her zerresinde bin türlü yaratılış sırrı gizli olan şu âlemleri öyle bir gizli güç ile düzenleyip kayıt altına almıştır ki her şey, mahlûk vücut bulduğu saniyeden itibaren sebeplerini bilmediği yazgısına doğru çekilir. Hisli hissiz her mahlûk, yaratılış sırrının gizli amaçlarını habersizce yerine getirmeye yükümlüdür. Bülbül neden inlediğini bilmez. Bir gülün kırmızı yüzündeki tozu silen çiy, neden orada olduğundan habersizdir. Tabiatın manzaralarını görerek kâh keyiflenen kâh gizli bir etkiyle hüznün içinde kalan şair, duygularını türlü dil güzelliğiyle tercümeye uğraşır uğraşır da yine o duygularına yol açan asıl sebepten habersizdir. Tabiata tutkun olan bir şair, ne kadar ateşli, ne mertebe olağanüstü anlatımı olsa yine hislerini ifade etmede âciz kalır. Duygularını hakkıyla anlatamaz. Şiirin üstün derecelerinde yeterli olgunluğa sahip olan Lamartin [Lamartine] düz yazılarından birinde hayal ettiği bedbaht bir şaire, “Ne

için duygularını yazmıyorsun?” diye soruyor da yine o şaire şu cevabı verdiriyor:

“Hey azizim! Rüzgâr başımızın üzerinde ulvi tabakalar-daki nağmelerini yazıyor mu? Deniz, dalgalarının iniltisini yazıyor mu? Tabiatın kendisinde yazılmış olan yücelikten daha büyük tasvir olamaz. İnsan kalbinde en fazla ulvi ve ilahi olarak bulunan şeyler oradan dışarıya çıkamaz.

Çünkü bu yüceliği ifadeye aracı olacak alet bir et parçasıdır. İfade olunacak nağme ise ateşin ta kendisi! Ah buna insan gücü nasıl yetebilir? İnsanın hissettikleri ile söyledikleri arasında bulunan fark ruh ile yirmi dört harften ibaret ‘elifba’²⁹ arasındaki büyük mesafe kadar uzundur. Yani sonsuzdur. Kamıştan bir flüt üzerinde gezegenlerin ahengini mi göstermek istiyorsunuz?”

Lamartin [Lamartine] sanatı besleyen duyguları anlatmada şiirinin âciz kaldığını ne etkileyici bir kudretle ifade etmiş. Doğru değil mi? Ruhun vakitli vakitsiz uğradığı sarsıntılar, hiç yirmi dört harfin anlatma araçlarıyla ifade edilebilir mi? Lakin ne çare! Sanatkâr için başka ifade aracı yok... Şair coştuğu vakit duygularını zapt etmek için kalemine sarılır. Beste-kâr kulağına ilahi bir kaynaktan doğan ezgileri kaçırmamak azmiyle sınırlı birkaç sedanın anlatmanın aracısı olmasına can atar. Ressam birkaç boyayı karıştırarak ayın hüzünlü ışığından, gün batımının ateşlerinden, şafağın rengârenk ışıklarından renkler göstermeye uğraşır. Bazen bu üç sanatkâr bir araya toplanıp bir gönül hastasını incelerler. Birisi o biçarenin duygularını ifade etmesine tercüman olur. Diğeri o etkileyici ifadeler esnasında yüzünün aldığı hâlleri gösterir. Üçüncüsü de ağlayışları, inlemeleri veya kahkahaları beste hâline koyar. Fakat heyhat! Her yaralının gönlünün derdini anlatmak mümkün olamaz. Şair hislerin derinliklerine inmek, düşüncenin sırlarına nüfuz etmek ister. Öyle kelimeler bulma hevesine düşer ki güneş gibi yakıcı, gök gürültüsü

29 Arap alfabesi.

gibi gümbürtülü veyahut bahar rzgrları gibi gözlere görünmeden gönülleri titretecek hazin, nazık, ruhani olsun. Bula-maz... Bu hâlin sonucunda inler durur. Ressam bazı yaraları acılarıyla tasvir etmek için tablosuna kanından boya sürmeye kalkışır, bir Şeye benzetemez. İŐitme gücü sevdıyla karmaşık bir hava, ruhu yok eden dalgalanmalar içinde kalan bestekr kemanını hemen sinesine eker. Zihnine doğan o perdeleri bulmak için parmaklarıyla dört tel üzerinde gezinir. O tah-ta parçası çok acıklı titremelerle sineyi inlemelerle doldurur. Kh acı acı feryat eder kh hazin hazin inler. Kh feryadından yorgun düşer, boğuk boğuk ağlar, kısık kısık inlemelere, ke-derlere düşer. Parmaklar dermansız kalır, perdeden perdeye etkileyici titremelerle sürüne sürüne çıkar. Bestekr kulağına dolan, ilahi âlemden gelen o heyecan verici makamları saz-da mevcut olan birkaç “oktav”ın içinde bulamaz. TizleŐmek, yükselmek ister... Tiz “la”ya doğru fırlar... “Si”, “do”, “re” “mi” “fa” nihayet en tiz “sol”de parmaklar kemanın eŐiėine dayanır. mitsizce pes perdelere iner. Kaba “sol”den ötesi yine yok...

Beni pansiyona gönderdikleri tarihte Latif’i de Galatasaray Lisesi’ne verdiler. Benim için ilk hasret ıstırapları işte o zaman başladı. Artık Latif’i haftada bir defadan fazla göremez olmuştum. O bir haftalık ayrılık süresi bana bir sene kadar uzun görünüyordu. Her gün, her saat Latif’i düşünür, geceleri ryalarımnda hep onunla meşgul olurum. Bütün ma-sum hayallerim hep ona özeldi. Hafta başı... Latif’i göreceğim o sevinç dakikası yaklaşıkça heyecanım artardı. Birleştiğimiz gün ilk göz göze gelişimizde ikimiz de birbirimize bir Şey syleyemeyip gizli hislerin etkisiyle kızarıp bozarak gözlerimizi önümüze indirmeye mecbur oturduk. Latif bana bir hafta evvel gördüğümden daha büyümüş, daha güzelleşmiş, biraz da kibirlenmiş gibi görünürdü.

İlk sözlerimiz de ilk bakışlarımız gibi pek mahcubane olurdu. Bir küçük kızdım fakat duygulara ait bazı Şeyleri b-

yük bir kadın gibi düşünürdüm. Latif benden uzakta bulundukça dersleriyle fazla ilgilenmeye, mektep arkadaşlarıyla sıkı sıkı dostluk ve muhabbete dalıp zihninde beni düşünmeye yer kalmayacak, benim hatıram yavaş yavaş kalbinden silinecek diye türlü bunaltıcı fıkırlara düşüp üzüldüm. Görüşmemizin birinci saatinde Latif'te gördüğüm duyguların fazlalığından kaynaklanan o ağırlığı, o mahcubiyeti nefesine, güzelliğine ehemmiyet vermesinden dolayı bir gurur, beni unutmış olmasından ileri gelen soğuk bir davranış olarak düşünür, hüzünlenirdim. Bana da buz gibi donukluk gelir, ben de kendisine karşı pek ağır davranır, ciddi bulunmaya uğraşırdım. Beni hakikaten gönlünden çıkarıp çıkarmamış olduğunu anlamak için sırası geldikçe lafı oraya sevk eder, bu şüphe ve kötü zanlarımın isabet veya isabetsizliğine dair sağlam bir emareye erişebilme fikrinin merakıyla Latif'in en ufak hareketine varıncaya kadar her bir tavır ve hâline inceden inceye dikkat ederdim. Mert çocuk, benim zihnimdeki bu kadınca düşüncelerden, şeytanlıklardan habersiz bulunduğu hâlde hemen her hareketiyle zanlarımın boş olduğunu ispat ederdi de yine bana bir türlü tam bir kanaat gelemezdi.

Görüşmemizin üzerinden saatler geçtikçe ikimizin de bu mahcubiyet ve tereddütleri yavaş yavaş yok olur, kalplerimizi bir sevinç ateşi kaplardı. Birbirimizden bir saniye ayrılmak istemezdik. Gide gide her sözümüz sevgimizin samimiyetini teyit eder, ayrılacağımız dakikaya kadar her saniyenin geçişiyle içimizdeki ateş derece derece şiddetlenirdi. Bu ateşin tam kızıştığı bir zamanda gözyaşlarıyla birbirimizden ayrılırdık.

Pansiyondan çıktığımın ikinci senesinde ölüm, babamın yakasına yapıştı. Birkaç gün içinde ailemizin temelini, direğini aldı götürdü.

Bu büyük felaketin ardından bir yangın geldi. Evimizi barkımızı büsbütün kül edip savurdu. İki kadın, bir yetim sahipsiz, yurtsuz sokak ortalarında kaldık. Zavallı kardeşim

Sabri, baba okşamalarına doymadan, büyümenin feyizlerinden mahrum olarak gölgede kalan, boynu bükük, sararmış bir bitki gibi hayatının ilk serpilme döneminde talihin kahrına ve eziyetine uğradı.

Beş mecrediye kirayla bir haneye taşındık. Birkaç ay sonra beş mecrediyelik bir harcamaya bütçemizin müsait olmadığını görerek eşya namına elimizde kalan birkaç hırdavatı üç mecrediye aylıklı bir eve naklettik. Kiralar böyle aşağı indikçe tuttuğumuz evler de hayatın merkezinde olan mahallelerden uzaklaşarak mezarlıklara yaklaşıyordu.

Bir sene sonra o üç mecrediyeyi de veremez olduk. Daha kenar mahallelere, daha öteye, sur önlerine, büsbütün mezarlık içlerine taşınmak icap etti. Otuz kuruşluk bir kulübe-ye sığındık. Sanki derece derece son, ebediyen kalacağımız yerimize çekiliyor, sağken kendimize bir mezar arıyorduk. Taşındığımız son kulübenin mezardan bir farkı var idiyse o da sakinlerinin ölümden beklenen o tam sessizliğe, o ölümün ağır uykusuna dalamamış bulunmalarıydı. Kabir azabını hayat ihtiyaçlarının en şiddetli sıkıntıları içinde çekiyor, dünya ve ahiret ıstıraplarından da üzüntüyle pay sahibi bulunuyorduk. Sanki dünyamız ahiret, ahiretimiz dünya olmuştu. Sanki ecel bizi dünyaya getirmiş de diriltilmemizi ölümden bekletiyordu. Ne imkânsız talep! O kadar yaklaştığımız hakiki mezarlara daha henüz giremedik.

Yangından kurtulan birkaç parça eşya, bit pazarı tellallarının mezaadından³⁰ kurtulamadı. Hepsini birer birer sattık. Nihayet satacak bir şey de kalmadı. Himmet benim gayretli ellerime düştü. Gece gündüz nakış, dikiş, dantela gibi el işleriyle uğraşmaya başladım. Beş kuruşa koca bir bohça, yüz paraya bir yastık işler, arşını kırk paraya dantela örerdim. Bir Rum karısı ipek, yün, pamuk ipliği, boncuk, pul gibi nakışta gerekli malzemeleri getirir, hafta başlarında ne vücuda getirebilmiş isem bunların cümlesini yok pahasına elimden alır,

30 Açık artırma ile satış.

götürüp kendisi esnafa veyahut konaklara fahiş fiyatlarla sattı.

Geceleri yumamadığım gözlerimi gündüzleri açmamak derecesindeki bu devamlı mesaim ayda ancak seksen doksan kuruş getirirdi. Ismarlama işlerde biraz gecikme meydana gelse Rum karısı miskinliğimden şikâyet ederek bir daha iş getirmeyeceğinden bahisle bizi tehdide kalkardı. Büsbütün aç kalacağımızı hatırlatmak demek olan o tehdit hepimizi ağlatırdı. Karıya karşı türlü yaltaklanmayla minnettarlık göstermeye mecbur olurduk. Çünkü kendisinden başka işveren bir diğer kimseyi tanımıyorduk. Bulabilmemiz de pek zor görünüyordu.

Onurumuz öyle vurguncu bir karıya yüzsuğu dökmekten kırılmaya başladı. Yaşam ihtiyaçlarının sevgiyle artık his olarak insanlığın aşağı seviyelerine doğru düşüyorduk. Bu hâl bizim için yüce duygulardan birer birer uzaklaşmaya bir başlangıç demektir. Yaratılıştan güzelliklere meyilli olanların yoksulluğun zorlaması ile ilk bayağılık seviyesine düşüşleri pek müthiş oluyor. Heyhat... Düşüyorduk... Birinci basamağı indikten sonra tekrar yükselmek neredeyse imkânsız fakat düşmek pek kolay, pek tabii görünüyordu. O basamakların aşağılarını düşündüm. Gözlerime, içinde insanlığın bütün yüce davranışları, bütün insanlık ahlakının boğulduğu karanlık, derin, korkunç bir kuyu göründü.

Her düşüş kademesinde dolandırıcılık, hırsızlık, namusunu satma, cinayet gibi gittikçe vahimleşen suçlar yazılıydı. Titreyişler içinde kaldım. Gözlerimi yumdum.

Biz, namuslu bir aile... O kuyunun kenarına gelmiştik. Bir tarafımızda o kuyu diğer tarafımızda mezar vardı. İkisinden birini seçmeye mecburduk. İhtimal ki bize bu tercih hakkı da verilmemişti. Bahtımızın rüzgârı hangisine sevk ederse oraya düşecektik.

Çok geçmedi. O kol kanat kıran rüzgârın dehşetli âfetlerine tutulduk. Manevi ıstırapların etkisiyle birkaç gün güçsüz

kalarak iş işleyemedim. Rum karısını gücendirdik. Üç dört hafta semtimize uğramadı. Birçok aylardan beri tasarrufumuzun sonucu olan birkaç meciddiyeyi tam bir tutumlulukla harcadık. Arkası gelmeyen bir şeye tutumun ne faydası olur? Bir gün bir saat geldi ki bir parasız kaldık. İki gece aç yat-tık. Açlığın şiddetinin mideye verdiği ilk ağrılar... Vücudun canlılığını korumak için bağırsakları emmeye, zorlamaya başlamasından kaynaklanan o can yakıcı sızılar, yavaş yavaş hafifledikten sonra vücut organlarının faaliyetinde tembellik ortaya çıkıyor, o sırada iştaha da bir gevşeklik geliyor. Bu mecburi orucun ikinci sabahı artık ben kendi açlığımı unut-muştum. Fakat annem ile Sabri'nin sararmış, bitkin çehrele-rine bakmaya tahammülüm kalmamıştı. Sabri, o saate kadar belki elli defa yoklamış olduğu ekmek çömleğini bir daha karıştırdı. Yine içinde bir şey bulamayınca geldi, başını di-zime koydu. Yaşlı gözlerini ümitsizce yüzüme yönelterek, “Ablacığım ekmek isterim,” dedi.

Aramızda şu konuşma başladı:

“Kısmetinin senden esirgediği ekmeği ben sana nasıl ve-rebilirim?”

“Kısmet nedir abla?”

“Acıları teselli için uydurulmuş bir kelime. Onun mana-sını sen şimdi anlayamazsın. Belki büyüdüğün zaman öğre-nirsin...”

“İnsan açlıktan kaç günde ölür?”

“Ne bileyim yavrum! İşte biz iki gündür aç duruyoruz. Daha ölmedik.”

(Hüngür hüngür ağlayarak) “Ölünceye kadar böyle aç mı duracağız? Ben ölmek istemem. Annemin öldüğünü de iste-mem. Senin öldüğünü de istemem. İstemem. İstemem. Öl-meyelim. Bir parça ekmek bulalım. Bu gece de aç kalırsak belki sabaha ölürüz, değil mi abla?”

Bir masumun ağzından açlığın perişan eden etkilerini, vücudun dayanma gücünü anlamak hakkında sorulan bu soruları karşından dinleyen anne... İki evladıyla aç kalan o bahtsız kadın, ciğerparesinin ölüm korkusu ile söylediği bu sözlerle dayanamadı. Bir can yakıcı ah çekti, bayılıverdi.

Sabri, annesinin gözlerinin karası kaybolup da bir ölüden daha sarı, daha renksiz bir çehreyle yere uzandığını görünce, “İşte annem ölüyor. Bir parça ekmek bulursam belki dirilir,” diye evden hemen sokağa fırladı.

Ben ne yapacağımı şaşırdım. Bir lokma ekmek bulunmayan bir hanede bayılanı ayıltmak için tuzlardan, eterlerden ne bulunur? Bir parça sirke bile yoktu. Hemen testiye koştum. Bir bardak su ile biçare kadının imdadına koştum. Suyu yüzüne serptim. Kuşağını, elbisesinin düğmelerini çözdüm. Pencereleri açtım. Vücudunu ovuşturmaya başladım. Ellerim, her tarafım tiril tiril titriyordu. Benim de bayılmama ramak kalmıştı.

Annem inleye inleye, sayıklaya sayıklaya biraz kendine geldi. Gözlerini açar açmaz Sabri’yi sordu. “Biraz dışarıya çıktı. Şimdi gelir,” dedim.

Yarım saatlik bir müddetten sonra gerçekten çocuk geldi. Geldi ama aman Allah’ım, ne hâlde geldi! Kan terlere batmıştı. Sol ayağının topuğundan zırlı zırlı kanlar akıyordu. Elinde üç tane körpe hıyar vardı. Çocuğun o hâinden ürktüm. Ateş gibi parlayan gözleri, ürpermiş saçlarıyla yırtıcı hayvan yavrusuna benzemişti. Heyecanından tıkana tıkana dedi ki:

“Ekmek çalamadım. Fakat bostandan işte bu hıyarları aşardım. Kaçarken bahçıvan gördü. Arkamdan birkaç taş fırlattı. Bir tanesi ayağıma geldi. Kanıyor. Hem de pek fena ağrıyor.”

Bu dehşet veren itiraf karşısında dizlerimin bağı çözüldü. Düşmemek için duvara dayandım. Ah! Keşke açlıktan öleydim de dokuz on yaşındaki o masumun ayıplanacak davranı-

şından habersiz, o uğursuz işin yoluna girdiğini görmeyeydim. Kardeşim hırsızlığın “elifba”sına başlamıştı. O günkü hareketi yalnız ahlaken bir düşüşün başlangıcı olmaktan ibaret değildi. Kanunen de ceza gerektirirdi. Çünkü ettiği fenalık, sadece kendisini ilgilendirmeyip işin içinde başkalarının hakkına tecavüz vardı. O yaşta bir çocuk hıyar çalarak karnını doyurmaya alışırsa elbette ergenlik yaşına ulaştığında ihtiyacını gidermek için bir kuyumcu dükkânı soymaya kalkışır. Ayağından akan o kanlar o gün cüret ettiği fiilin uygun bir cezası demekti. Acaba bu cezadan akli başına gelir mi? Zannetmem. Bugün bir acemi hırsızdı. Fakat yarın ustalaşarak o gibi cezalardan mümkün olduğu kadar kendini koruyabilmek alışkanlığını edineceğini anlayıp gide gide bu husustaki cüreti artar.

Bundan dolayı çocuğu terbiye etmek lazımdı. Lakin her eserin yok edilmesinin ancak sebeplerinin ortadan kaldırılmasıyla mümkün olabileceği takdir edilirse, iki gündür aç duran bir çocuk biri annesi, biri ablası, diğeri de kendisi için üç hıyar çaldığından dolayı ne yolda bir cezaya müstahak görülür?

Karınlarını tıka basa doyurduktan sonra her biri bizim gibi açların senelerce beslenmesine yetecek birçok pek kıymetli tablolar, halılar, antikalarla süslü bulunan yazı odalarına kurulup da kokulu tütünlerin dumanları içinde, önlerindeki cilalı kâğıtlara sayısız ahlak teorileri dizip döken koca filozoflar, ağlanacak şeyleri gülünç göstermek için insanlığın bayağılıklarını kendilerine eğlence sermayesi edinen romancılar, bu hırsız çocuğa verilecek cezaları sizden sorarım.

Düşündüm. Düşündüm. Çocuğu dövmeye değil, azarlamaya bile bir türlü dilim varmadı. Ayağından akan o kanlar sanki kalbimden sızıyormuş gibi içten acılar hissediyordum. Ben de aç, o tesirle ben de yorgun, düşünmeye dermansız bulunduğumdan açlığın ıstırabını gidermek için hırsızlığa cesaret eden bir masumun şu hareketini cezaya gerekli gö-

remiyordum. Zihnimin perişanlığı bu konuda uzun uzadıya düşünmeye de müsait değildi. O saatte pişmiş bir et parçası görsem, hırsızlığımdan kimsenin haberdar olamayacağından da emin bulunsam kanunun yasaklamış olmasının gereğinden ziyade, midemin sızılarına ehemmiyet vererek ihtimal ki ben de çalardım. Hatta o çalınmış hıyarlar, benim gözüme de pek yeşil, pek körpe, pek iştah açıcı görünmeye başlamıştı. Fakat çocuğa büsbütün müsait ve gevşek görünmemek için yalnız dedim ki:

“O hıyarları gözüm görmesin. Nereden çaldınsa götür, sahibine iade et. Bacak kadar boyunla hırsızlığa mı başladın?”

O yumuşak huylu, o uysal çocuk o gün tamamen değişmişti. Sanki bir kaplan yavrusu kesilmiş de üzerime atılacakmış gibi sert bir bakışla yüzüme bakarak dedi ki:

“Herifin yanına tekrar gideyim de beni döve döve öldürsün mü? Ayağımın hâlini görmüyor musun? Hem bakalım buradan oraya gidip gelecek hâlim kaldı mı?”

“Oh olsun! Hak ettiğin cezaya pek çabuk uğramışsın. Böyle fena fiilde bulunanlar elbette cezasına da uğrarlar.”

Başka vakitlerde en ufak azarlarıma karşı bile önümde terler döken o mahcup çocuk, bugün dik dik yüzüme bakıyor, söylediğim sözlerin manasını bile anlamamış gibi görünüyor. Çocuğu azarlamadan evvel o saatte bana yönelen mühim bir vazife vardı. O da derhâl hıyarları elinden alıp bunların sahibi olan bahçıvanı bularak hemen teslim etmek, icap eden özrü dilemektir. Fakat ahlakı buhrana düşüren sebepler insanın vücuduna da bir gevşeklik, zihnine bir tembellik, düşüncelerine bir uyuşukluk getiriyor, bilmem o aralık insana neler oluyor? Ahlakın basireti³¹ üzerine bir kâbus çöküyor. İnsan iyiliği de fenalığı da biraz fark edebiliyor... Lakin iyi işler tarafı, geçilmesi imkânsız bir dikenlik gibi görünüyor. İnsan o tarafa adım atmak istemiyor. Orada düşündüğü güç-

31 Kalp gözüyle görme, anlama, idrak etme.

lüklerin tahammülüne imkân göremiyor. Kötülük tarafı ise bir uçurum gibi insanı cezbediyor. Her kötü hareketin bir tehlikeli sonucu var ise de bu netice pek uzak görünüyor. Onu işlemekten kaynaklanacak nefse ait hazlar ise pek yakın belki de ani bulunuyor. Çoğunlukla nefse mahrumiyet emreden doğru bir hareketin gelecekteki mükâfatını beklemektense ceza vakti pek belirli olmayan bir kötü hareketin gereğine kapılmaya insan daha meyilli bulunuyor.

İki günlük açlığın tesiriyle o yeşil yeşil körpe hıyarlar benim gözüme de pek iştah açıcı görüldüğünden olmalıdır ki kardeşimi azarlamada pek ileri varamadım. Tutumumun devamının nasıl olması gerekeceğini de pek düşünemeyerek çocuğu orada bırakıp irade dışı bir hareketle hemen yukarıya, annemin yanına çıktım.

Bedbaht hatun kendi baygınlığını unutarak aşırı bir şefkat ima eden süzölmüş, üzgün, soru soran gözlerle yüzüme baktı. Bu bakışıyla aşağıda Sabri ile neler konuştuğumuzu anlamak istediğini bana sormaya uğraşıyordu.

Şimdi ne şekilde konuşmalı? İşin doğrusunu söylesem hiç şüphe yok ki annem bir daha bayılacak. Belki de bu defa kendisini ayıltmak zor bir iş olacak. Hakikati saklasam Sabri'yi fiilinde cesaretlendirmiş olacağım gibi o hareketine bir ölçüde ben de ortak olmuş bulunacağım. Ben bu müthiş tereddütler içindeyken annemle bakışlarımızın ilk buluşmasında benim çehrem ne renklere girdi, onu bilemiyorum. Fakat onun yüzü bir ölüden ziyade sarardı, onu gördüm. Zavallı kadın yeni bir felaketin gerçekleştiğini anlamıştı. Yalnız bakışıyla sormaya uğraşıyor fakat ağzından bir söz kaçırmaya o da benim gibi korkuyordu. Sefaletin etkisiyle bazen her türlü hissimizde öyle bir uyanıklık ve anlama hızı meydana geliyordu ki ağız açmaksızın birbirimize yalnız birkaç bakışla pek derin manalı sözler söyler, kenarında dolaştığımız girdapların derinliğinden haber verirdik. Bu defa yine öyle oldu. İkimiz de ağzımızı açmadık fakat pek çok şey söyledik.

Annemin karşısına geçip oturdum. Aramızdaki o şiddetli göz pandomiması³² devam ediyordu. Bakışlarımızın sessiz ifadelerinde bazen dehşetli kıvılcımlar doğdukça annem meta-netini kaybedip bayılmamak için bakışlarının yönünü birkaç saniye kadar değiştirmeye mecbur oluyordu. Bazen mecburen ben de önüme bakıyordum.

Bu üzücü hâl içinde sekiz on dakika geçirdik. Sabri, henüz yukarıya çıkmadı. Besbelli biçare çocuk, o da ne harekette bulunacağını belirlemekle meşguldü. Kim bilir o anda ne can yakan tereddütler, ne müthiş çocukça düşünceler içinde bulunuyordu? Birkaç dakika sonra pat pat merdivenden çıktığını işittik. Elindeki üç hıyarla beraber topallaya topallaya odadan içeri girdi. Doğruca annesine hitap ederek, güler yüzlü bir çehreyle dedi ki:

“Bakkaldan veresiye üç tane hıyar aldım. Birer tane yiye-
lim, elbette açlığa faydası vardır.”

“Aman, yalanımı meydana çıkarma!” ricasını anlatan bir bakışla göz kuyruğuyla da bana bakıyordu. Ben bu sözünü ne yalanladım ne de onayladım... Zaten benim yalanlamama da hacet var mıydı? Ayağından tahtalara bulaşan kanlar hakikati korkunç bir ifadeyle anlatıyordu. Durumun beni büsbütün üzen tarafı, çocuğun hırsızlığa cüretinden sonra çehresine sahte bir güler yüzlülük vermek, annesini aldatmak için uygun yalanlar bulmak gibi hâllerde gösterdiği maharetli başlangıçtı. O güne kadar kardeşimin ahlakını düzeltmeye dair konularda hiçbir kusurunu hoşgörölü bir bakış ile geçmez, en ufak, en masumane ayıplarını gözlerinin önünde mikroskoplar ile büyültüp inceleyerek gözüne sokmaya uğraşırken o anda, hırsızlık gibi uğursuz bir eylemin kötülüğünün derecesinden bahsedemiyordum. Çünkü meselenin incelenmesine girişmekten ürküyordum. Karnı tok, sırtı pek bir çocuk ahlak güzelliğine aykırı cüretlerde bulunursa velileri onu kabahatinin derecesine göre cezalandırabilirler. Fakat ben bu

32 Sözsüz oyun. Burada, bakışarak anlaşma anlamına geliyor. (y.h.n)

yetkiyi kendimde göremiyordum. Karnını doyuramadığımız bir çocuğa, “Açlıktan geberinceye kadar bekle, sakın bir şey çalma!” nasıl diyeyim? Sabri’yi mazur görüyordum. İşte bir defa daha tekrar ediyorum. Çünkü ben de açtım. Çocuk hakkındaki ilk şiddetim yavaş yavaş kayboldu. Zannederim ki o anda annem de aynı düşüncelerle meşguldü. Yalnız göz pandomimasıyla birbirimize derdimizi anlatıyorduk. Hakikati söylemeye mecalimiz yoktu. Gözümüzün önündeki apaçık bir felaketin böyle bir gizlilikle geçirtilmesinden ikimiz de garip bir teselli buluyorduk.

Çocuk odanın bir köşesine oturdu. Dışarıdan beraber getirmiş olduğu ekmek bıçağıyla hıyarın birini soymaya başlayıp, meraklı bir bakışla ikimizin de yüzüne tuhaf tuhaf bakarak dedi ki:

“Ben hakkımı yiyeceğim. İsterseniz siz de payınızı yiyiniz. Adam başına bir tane düşüyor!”

Evet, kardeşim hakkını yiyecekti... Bahçivandan çaldığı hakkını... O haktan bizim de payımız vardı. O aralık annemle bakışlarımızın denk gelmesinden bile bize dehşet yayıldı. Başlarımızı farklı taraflara çevirdik. Birbirimizin artık yüzüne de bakamıyorduk. Odayı korkunç bir sessizlik ele geçirdi. Birkaç saniye sonra bu sessizliği Sabri’nin ağız şapırtısı, çiğnediği hıyarın hışırtısı bozmaya başladı. Odaya hoş bir salatalık kokusu yayıldı. Koku alma kuvvetim burnumdan mideme geçmiş zannettim. Çünkü o kokuyu şiddetle hissedenden burnum değil, midemdi. Bu yayılan kokunun etkisiyle âdeta sarhoş oldum. Gözlerim süzüldü. Sanki koku yutmakla insan doyarmış gibi istemsizce birkaç defa yutkundum. O sarhoşluk hâliyle gözlerim karardı. Her tarafımı duman bürüdü. Artık ne annemi ne kardeşimi göremiyor, bir şey seçemiyordum, yalnız bir şey hissediyorum ki... O da salatalık kokusuydu. Ben öyle yarı sersem iken bir aralık o hoş kokunun burnuma pek yaklaştığını, onun ardından dudaklarıma soğuk soğuk bir şeyin temas eylediğini hissettim. Ta-

mamen irade dışı bir hâlde ağzım açıldı. Kendimi toplamaya uğraştım. Sabri'nin, "Ablacığım, yutkuna yutkuna bayılıyor gibi oluyorsun... Şunu ye!" diye ağzıma bir dilim salatalık tutuşturduğunu gördüm. Ağzıma giren o lokmayı yutup yutmamayı düşünmeye vakit olmadan midem şiddetle yutarak kendine çekti.

Aynı hâl anneme de oldu. Sabri, hırsızlığının yemişini bize yedirdi. Kardeşim bu gibi suç eylemlerinde henüz kanunun bazı mertebe müsamahalarına hakkı olan bir çocuktu. Ya bizim için hangi hafifletici sebepleri vardı? O çaldıysa biz de yedik... Hem yediğimiz şey o ağzımıza sokulan ilk lokmalardan ibaret de kalmadı. O ilk parçaları yuttuktan sonra "hırsızlık" kelimesinin namuslu kişilere göre iğrençliği, bizce kuvvetini epeyce kaybetmiş olmalı ki o salatalıklardaki kalan payımızı yemekte de bir sakınca görmedik. Aman Allah'ım! Bile bile ahlaken bu düşüşümüz ne dehşetliydi! İnsanlık medeniyetinin şu dünya üzerinde kurulmasından beri bütün âlimler ve faziletli kimselerin küçültmeye, örtmeye, kapatmaya uğraştığı insan ahlakının mezarları olan çukurlardan birine yuvarlanıyorduk. O günkü açlık şiddetimizi o çalıntı hıyarlarla teskin ettik. Bu açlığımız yarın da devam ederse demek ki Sabri'nin hıyardan fazla karın doyurmaya yarar bir şey çalıp getirmesini bekleyecektik.

Salatalıkları yiyişimizden sonra ne kadar müddet geçti, orasını tayin edemiyorum. Dolaptan yemek çalıp da hırsızlığı meydana çıktığı vakit kendisine edilecek şiddetli muameleden korkan, bir kenara büzülüp zıbaran ev kedisi gibi hepimiz birer tarafa kıvrılıp yatmıştık. Annem birdenbire başını kaldırdı. Yüzüne baktım. Renginin sarılığından ürktüm. Eliyle bana leğen veya tas gibi bir şey koşturmamı hızlı bir hareketle işaret ediyordu. Dikkat ettim, kendinde kusacak bir hâl olduğunu gördüm. Birkaç dakikadan beri öyle bir hâl zaten kendimde de hissediyordum. Anneme bir tas yetiştirdim, o kusmaya başlar başlamaz Sabri ile ben de ona eklendik... İki

günlük açlık üzerine hıyar yemenin neticesi şu suretle göründü. Fakat ben o aralık açlığı tokluğu düşünmüyor, bu hâlin manevi bir cezalandırma olduğunu düşünüyordum. Üçümüzün de çehresi sarı bal mumu kesildi. Vücutlarımız titremeler içinde kaldı. Şakaklarımdan boşanan soğuk bir ter, can çekişme ocağından nişan veriyordu. Üçümüz de birer tarafa serildik. Kimsenin kimseye yardıma mecali yoktu. Ölüyorduk... Hayat bize yüz vermiyor fakat âlemlerin Rabb'inin huzuruna çıkacak yüz de bırakmıyordu. Biz öyle hayatla ölüm arasında, Azrail pençesine sinemizi açmış bir hâlde sefalet iniltilerinin insan kulağına henüz girmemiş son perdelerinde inim inim inlerken hanemizin kapısı önünde bir gürültü oldu. Bu şamataya gücüm elverdiğince kulak kabarttım. Birçok erkek, kadın sesleri karışık geliyordu. Söylenilen sözlere dikkat ettim... Azrail'in imdadımıza henüz niçin koşmamış olduğunu o zaman anladım. Hayatımızın çeşitli acıları içinde henüz tatmadığımız bir çeşidi daha kalmış... Meğer ölmediğimiz ondan da keder tatmak içinmiş!

İşittiğim sözler şunlardı:

Bir erkek sesi:

“İmam Efendi! Bu hırsız oğlanı anasıyla danasıyla beraber mahalleden çıkarmalı. Bahçıvanın bostanda ne hıyarı kalıyormuş ne meyvesi. Bugün bahçıvan o piçin hırsızlığını gözüyle görmüş. Arkasından taş atmış, yine elindeki hıyarları bıraktıramamış. Altı aydan beridir mahallede ufak tefek hırsızlıklar başladı. Bunun bir çaresine bakmalı efendim.”

Bir kadın sesi:

“Nasıl ufak tefek? Uzun Asuman'ın koskoca Gerze tavuğuyla,³³ Arpacıların bir büyük tencereleri çalındı. O küçük oğlan şeytan gibi her delikten girip çıkıyor. Bunlar biraz daha mahallede kalırlarsa bütün evlerimiz tamtakır olacak. O oğ-

33 Karadeniz bölgesinin genellikle siyah renkli ibikleri boynuz biçiminde çatallı, yerli bir tavuk ırkı.

lan hepimizi soyup soğana döndürecek. Asuman'ın tavuğunu çalıp Arpacıların tenceresinde pişirdikleri akşam ben kokusunu aldım. O güzelim hayvanı bir güzel yedikten sonra o konna³⁴ yapılı kız, o hırsız oğlanla beraber ay ışığında bostana karşı pencereye oturup Frenk türküsü söylediler. Beraber inceli kalınlı tam iki saat uludular. Biz tavuklarımızı bunlar için mi besliyoruz? Benim çocuğuma bile ninni söyleyecek hâlim yok. Yüreğim ezim ezim eziliyor da kendi malım iken yine bir tavuk kesip de yiyemiyorum. (Avaz avaza haykırarak) Ağalar hâlâ yüzüme ne bakıyorsunuz? Evin kapısını çalınız da şu oğlanı dışarı çıkartınız. Siz onunlan biz de içerideki mahalle marazı³⁵ karırlarla kozumuzu pay edelim.”

Diğer bir erkek sesi:

“Öyle ya! Şerife Abla pek doğru söylüyor. Bekçi haydi kapıyı çal. Hırsız oğlanı alıp karakola götürelim. Orada söyletelim. Bir sene evvel Karabinliklerin yapısından dülgerlerin³⁶ takımları çalındıydı. Belki onlar da bunlardan çıkar.”

Evi temelinden sarsarcasına bir şiddetle kapımız çalınmaya başladı. Biz açlığımızı, baygınlığımızı unuttuk. Hatta ölüm bile o esnadaki hayatımızdan ürktüğü için bizi bırakıp kaçtı. Üçümüz de dimdik dirildik.

Kapının önünde erkek kadın karışık mahallelinin bize karşı olan suçlamalarına pencereden cevap vermek icap ediyor muydu? Sokak kapısını açmak mı yoksa açmamak mı lazım geliyordu? Artık orasını düşünebilecek bir hâlde değildik. Kapıyı çalarak evi sarsmak değil ya, temelinden götürseler yine ne harekette bulunacağımızı belirlemek bizim için mümkün değildi. Sabri'nin bostandan çaldığı hıyarların hırsızlık zamanı üzerinden henüz yarım saat geçmemişken mahallede bir sene önceden beri meydana gelen hırsızlıkların tümü bize yakıştırılıyordu.

34 Süslü püslü kadın.

35 Huysuzluğu ve titizliği ile can sıkın.

36 Yapıların kaba ağaç işlerini yapan kimse.

Kapının çalınması artan bir şiddetle devam ediyordu. Sabri şiddetli bir sıtma nöbetine tutulmuş gibi korkusundan çatır çatır dişleri birbirine çarparak, “Aman beni bu heriflere teslim etmeyiniz. Tövbeler tövbesi... Açlıktan ölsek bile bundan sonra bir şey çalmam,” yalvarmalarıyla anasının eteklerine, onu bırakıp benim elime, ayağıma sarılıyordu.

Uğradığımız şu yeni belaya karşı ne harekette bulunacağımıza dair biz bir karar veremedik fakat kapının önündeki halk kendi hareketlerine dair kararı pek çabuk verdi. Kapı açılmayıp evden de hiçbir ses seda çıkmadığını gördükleri gibi birkaç kadın birden, “Bunların zoruna bak... Siz kapıyı açmazsanız arkadaki yıkık bahçe duvarı ne güne duruyor? Sanki biz oradan giremez miyiz?” bağrıışlarıyla duvardan atladılar. Evin merdiveninden maniler söyleyerek çıkıyorlardı. Odaya girip de bizim hâlimizi gördükleri zaman içlerinden mor yeldirmeli³⁷ birisi, “Bu hâl ne karılar? Koleraya mı uğradınız?” diye bağırdı. Diğer pencereye koşup dışarıdaki halka hitaben, “Evin içini görmeyiniz... Yedikleri hıyarları hazmedememişler. Tuhaf şey... Çaldıkları tavuklar midelerine hoş geliyor da hıyarları eritemiyorlar...” sözlerinden tutturup mahalle karılarına mahsus olan adap dışı bin türlü alaycı tabirle hane içinde şahit olduklarını dışarıdakilere tarife başladı.

Üçüncüsü bana yaklaşıarak, “Haydi küçük hanım, kalk. Kümbedini arkana koy. İpekli çarşafına bürün. Dantelalı şemsiyeni aç. Hazır imam, bekçi kapıya gelmişken ananı mezarına, hırsız kardeşini hapishaneye... Seni de türbe bahçesine götürelim. Benzin sararmış, biraz hava al. Bir iki mani dinle. İçin açılsın!” dedi. Mor yeldirmeli karı bana musallat olana hitaben dedi ki:

“Şimdi o nazlaç³⁸ hanımı bırak. Şu oğlanı yakala. Baksana

37 Eskiden kadınların çarşaf yerine kullandıkları, başörtüsü ile birlikte giyilen hafif üstlük.

38 Dövülmüş pirincin sade suda muhallebi gibi şekerle pişirilmesiyle yapılan bir tatlı. Burada, İffet’in yorgun ve tükenmiş bedeninin pelte gibi oluşunu ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. (y.h.n.)

gözleri sansar gibi parlıyor. Elimizden kaçırıverirsek gider birkaç tavuk daha boğar, bir iki bostan daha harap eder. Bu hasta karıyı görmüyor musun? Can çekişiyor. İki evladını birden götürürsek sonra bu zavallının çenesini kim bağlayacak?”

Bu hatırlatmanın ardından üç karı birden odanın bir köşesinde zebani konuşmalarını dinleyen bir ölü gibi mecalsiz, hareketsiz kalmış bulunan Sabri'nin birer tarafından yakaladılar. Zavallı çocukta ağlayıp haykırmak mecali değil konuşmaya kuvvet bile kalmamıştı. Kardeşimi merdivenden aşağıya manilerle sürükleyip götürdüler.

Fikrim kaza dalgaları arasında çalkanan dümensiz, yelkensisiz bir gemi gibi ufukları karanlık içinde karanlık olan bir ümitsizlik okyanusu içinde dolaşıyor. Durmak mümkün değil... Ruhumun gemisini bin parça edecek kayaya veya yokluk âlemine gönderecek müthiş dalgaya tesadüf edinceye kadar bu hayatın ıstırapları içinde koşacağım...

Latif'ten mektup gelmiyor. Fakat başımıza türlü belalar geliyor. Dünkü uğradığım felaketi, kaderimden gördüğüm o müthiş hakareti, bütün kadınlık namusumu sızlanıp ağlamaksızın nasıl söyleyip kaleme alayım? Fakat bana ne? Bundan iffetim için bir şaibe... Kadınlığıma bir kusur gelirse ben niçin mahcup olayım? Kaderim utansın!

Dün anneme ilaç içirirken kapı çalındı. Koşup açtım. Siyah gron³⁹ çarşafı, orta yaşlı bir kadın içeri girdi. Gayet güler yüzlü bir çehre ve tatlı bir sesle, “Hanım kızım, kadınlık hâli bu ya! Sıkıştım. Bir kapı çalmak gerekti. Önüme en evvel sizin kapı tesadüf etti. Beş on dakika içeri girmeme müsaade eder, aradığım yeri bana gösterir misiniz?” dedi.

Böyle bir ihtiyaçla kapı çalan bir kadına kabulden başka ne gösterilir? Kadını içeriye aldım. Aradığı yeri kendisi-

39 Eskiden elbise ve ferace yapılan dayanıklı, kalınca, parlak, makbul bir ipekli kumaş çeşidi.

ne gösterdim. Oraya girerken gözlerini süzerek acayip fakat manalı bir bakışla yüzüme baktı. “Ah! Yaradana kurban olayım... Kusursuz yaratmış!” deyip gireceği yere girdi.

Bir temiz havlu çıkardım. Kadının çıkmasını bekleyerek beş on adım açıkta elimde havluyla ayakta durdum. O kadın öyle manalı bir bakışla yüzüme niçin baktı? O sözü niye sarf etti? Böyle kılığı kıyafeti düzgün, sözü sohbeti yerinde bir kadının bizim mahallede ne işi vardı? Beni bir düşünme aldı. Kaderin bana gösterdiği en ufak cilvelerin en küçük vesileyle ıstırabına tahammül getirilmez felaketlere dönüşmesindeki hızlı yatkınlığını bildiğim için hayatımın günlerinin bahara tesadüf eden sabahlarında çehrem, burnumun cennet zevklerinden sefa kokusu getiren hoş rüzgârın okşamalarına uğradığı zamanlarda bile bunu esintisine tutulacağım şiddetli, soğuk bir rüzgârın yanıltıcı başlangıcı zannederim. Kim bilir belki yine aldanıyordum! Belki o kadının bakışında bir kötü niyet; sarf ettiği sözlerde yorumlamak istediğim anlam yoktu. İhtimal ki bizim eve girişi, söylediği sebepten hariç bir fikirle gerçekleşmemiştir.

Kadın dışarı çıkıncaya kadar zihnimden burada açıkça belirtemeyeceğim, birbirine zıt bin türlü fikirler gelip geçti. Kapı açıldı. Kadın çıkıyordu. Ben de olanca inceleme gücümle yüzüne, tavırlarına, sözlerine dikkat etmeye hazırlandım... Nihayet çıktı. Yüzünde yaşıyla uygun düşmeyecek işveli bir tebessüm vardı. Defalarca badana üstüne badana sürülen gevşemiş, pürtüklenmiş bir duvar gibi senelerce fondöten süngerine yalattılmış olan o simadaki katların arasında ateşli bir zevk ve eğlence hayatının bütün yorgunlukları gizlenmiş, bütün kadınlık faziletlerinin yine o süngerle o çehreden silinmiş olduğunu gördüm. Göz uçlarında, ağzının etrafında meydana gelmiş bulunan çizgileri, geçmiş hayatındaki o vur patlasın âlemlerinin birer utanılacak şiirini okur gibi birer birer okudum. Derhâl anladım ki bu kadın evvelden mal iken yaşı gereği şimdi tellal olmuş. Bunu anlamam üzeri-

ne, “Aman Allah’ım sen bizi muhafaza buyur... İnsanlığın bu rezillikler çirkefi nasıl olmuş da bizim evimizde akışına bir mecra arıyor?” dedim.

Havlulu elimde bulunduğu için davranış değıştirmeye imkân kalmamıştı. Şaşırdım. Saygılı davranmaya alışmış olmam nedeniyle doğal bir sevk beni nezaketin gereğini yapmaya sevk etti. Götürdüm, havluyu eline verdim. Ellerini bura bura sildikten sonra havluyu yüzüne götürüp baygın baygın koklayarak dedi ki:

“Oh! Oh! Gençlik kokuyor... Tazelik kokuyor... Bu ne baş döndürücü koku! Yavrum bu havluyu sinende mi kuruttun?”

Tutturduğu şu girişten sözü nereye getireceğini anladığımdan yürek çarpıntım arttı. Cevaba kudretim kalmadı. Benim bu sessizliğimi, ettiği o edepsiz iltifatların iyi etkisinden kaynaklanan bir mahcubiyet eseri zannedip sesini ağzından çıkan, art arda gelen kelimeler oranında tatlılaştırarak dedi ki:

“Çatık durma öyle! Vallahi içime baygınlıklar geliyor. Maşallah! Çok güzel gördüm fakat senin gibi böyle bu kadar akla zarar verene tesadüf etmemiştim. Hele şu kaşlara bak! Mübalağasız bin kese değer. O ahu gözler iki bin... Yüreklere hançerler sokan o işvene ise paha biçmekten âcizim... ‘Acaba güzelliğimin fiyatı o kadar çıkar mı?’ diye hiç merak etme... Hele kendini bir kere rağbet pazarına çıkar. O mezat bin liradan başlamazsa bana da Fattan Raziye demesinler... Nazlım, elimden ne mallar geçti! Ben para edecek malı bir bakışta anlarım. Senin yaratılıştan sahip olduğun güzellik hazinenin yanında sigortalı hanlar, kubbeli hamamlar kaç para eder? Vallahi bir bakışını Beyoğlu’nun bütün gelirlerine değışmem! Hele sen şöyle benim arkama bir düş de çarşı içine, şık bir kupa⁴⁰ ile Şişli’ye, Kâğıthane’ye doğru çıkalım... Hey de hey! Eğer bütün mirasyedilerin gönlünü sevdaya, giysile-

40 Dört tekerlekli, kapalı, oturacak yeri arkada olan, genellikle iki kişilik atlı araba.

rini yağmaya vermezsen yüzüme tû diye tükür... Bir bakışına bin esir bulunur. Her saç telin bir âşığa yular olur. Ya nazlım! Bu güzelliğin kutu içinde mahpus duran pırlantalara benziyor. Onu açmalı... Göstermeli... İsteyene değer fiyatıyla takdim etmeli... Sen sözümü dinle de, bak ne kadar beylere baş tacı olursun... Bu evde böyle bin türlü sıkıntı içinde kapalı otura otura hâlin ne olacak? Gençliğimde namusluluğu bir marifet zannederek ben de böyle senin gibi utanır sıkılırdım. Gönül pazarlarına pek geç çıktım. Ya böyle benim sana dünyayı Konya'yı anlattığım gibi bana işi anlatan, önüme düşen, yol gösteren olmadı. Hepsini yavaş yavaş kendi akılcığımla buldum... Buldum ama neyleyeyim, pek geç kalmışım... Al sevda ver sevda derken ömrümün ikindi ezanı okunuverdi. Öncesinde sümüğümü atmadığım heriflere şimdi arzumu bildirmek için göz süzüyorum. Arzulu bakışlarını türlü naz ve yalvarmalarla çekmeye uğraşıyorum da görmezlikten, anlamazlıktan gelerek, 'Vah! Vah! Raziye pek yorulmuşsun. Gözlerin akları görünecek kadar açılmış... Şaka değil... Yaşın iki otuza varıyor,' diyorlar. O süzdüğüm gözleri ihtiyarlık baygınlığı zannediyorlar. İnsan kocuyor ama gönül kocamıyor kızım. Şu hâlimle yine pek çok gençleri cebimden çıkarırım ya! Hâlâ gözlerimin âhının derdini çeken pek çok âşıkla-rım var. Var ama hepsi de eskimiş zampara. Gönül öylelerine tenezzül etmiyor, yoksa..."

Melanet yağmuru gibi namuslu yüzüme karşı yağan bu sözlerin her biri zehirli birer ok olmuş da kadınlık ruhuma onulmaz gedikler açıyor zannettim. Karıyı ondan fazla dinlemeye tahammülüm kalmadı. Fakat üzüntü ve utancımın şiddetinden iki çenem birbirine kilitlenmişti. Karının üzerine yürüyüp tepelemek, pek çok şey söylemek istediğim hâlde bunların birini başaramayıp yalnız, "Hanım yanlış gelmişsiniz. Aradığınız ben değilim. Haydi durmayınız, evimden çıkınız," diyebildim. Karı o kadın güruhuna mahsus olan şıllıkça bir kahkaha salıverdikten sonra gözlerini gözlerimin içine dikip dedi ki:

“Bana iyi bak kızım... Fattan Raziye hareketinde hata etmez. Sekiz aydır ben senin durumunu incelemekle meşgulüm. Sen her türlü ilim ve hünerde eşsiz İffet Hanım değilsin? Ölmüş babanın ismi Şakir Efendi değil mi? Ölüm derecesinde hasta annen yok mu? Dahasını da söyleyeyim mi? Paraca olan vaziyetiniz de pek düşkün. Akşamdan sabaha neredeyse yiyeceğiniz yok gibi. Şimdi söyle bakalım, hep bu dediklerim yalan mı, doğru mu?”

Artık başım büsbütün döndü. Etrafıma bakındım. Evimizin arka tarafında bulunan bostandan bizim sofanın penceresi önüne fasulye sıırıkları dayamışlar, hemen onlardan birini çekip içeriye alarak onunla karının üzerine yürüyüp, “Sen bu evden çıkacak mısın? Yoksa başını gözünü yararak çıkarayım mı?” dedim.

Bu ansızın hiddetimden karı birdenbire afalladı. Fakat derhâl kendini toplayarak merdiveni ikişer üçer basamak atlama ile inip kendini ev altına dar attı. Ben artık kendisini takibe lüzum görmeyip merdiven başında durdum. Çarşafını filan düzelttikten sonra bir elini sokak kapısının zembereği üzerine atıp aşağıdan laubali tarzda bir sesle bana dedi ki:

“Kabahat bende oldu. Birdenbire pek açıldım. O baygın gözleri görür görmez sabır ve ölçülü davranmaya mecalim kalmadı. Fakat merak etme. Senin gibi namusluların çoğunu gördüm. Öyle hiddete ne lüzum var yavrum! Ben buraya kendi hesabıma gelmedim. Beni Nermi Bey gönderdi. Nermi’yi bildin ya! Geçen sene Göksu’da o yürek yakıcı gözlerini süze süze mecnuna çevirmiş olduğun Nermi’yi? Sevdanın ateşinden zavallı oğlan sabaha kadar, ‘Yandım ah!’ diye bağıyor, elin evladı cayır cayır yanıyor. Senin güzel gözlerin varsa onun da kasa dolusu lirası var... Hepsini senin uğruna sarf etmek için senden ufak bir haber bekliyor. Konak... Köşk... Yalı... At... Araba... Sürüyle uşak, cariye... Sözün kısası her türlü ihtişam bir emrine bakıyor. Kurulu düzen bir daireye gideceksin. Bugün yanımda elli lira kapora var. (Elbisesinin

yan cebini şıkır şıkır döverek) İşte paralar burada duruyor. Bir ufak müsaaden üzerine sana bugün ellisini de bırakabilirim. Beni çağırmaya lüzum gördüğün vakit ... sokağındaki bakkala bitişik eczacıya Raziye Hanım namına bir küçük mektup gönder. O mektup benim elime ulaşır. Haydi, şimdi elinden o fasulye sıırğını bırak da sana verdiğim bu ana nasihatlerinin büyüklüğünü o güzel kafanla uzun boylu bir düşün bakalım!”

Ne hâllere girdiğimi tarif edemem. Henüz elimden bırakmamış olduğum sıırğı karının üzerine tekrar doğrultarak, “Hınzır kaltak, hâlâ burada duruyor musun?” diye merdivenden aşağıya atıldım. Bu ikinci saldırım üzerine karı kapıyı açıp sokağa çıkarak bağıra bağıra, “Sen deveci, ben hancıyken elbette seni bir gün bizim dar geçite düşürürüm. Geç olsun da güç olmasın. Sen o ... sokağındaki eczacıyı unutma. Çünkü şurasını katiyen bil ki bugün sopa ile kovduğün Raziye’yi bir gün rica ve minnetle davet etmeye mecbur olacaksın. Fettan Raziye senin zannettiğın kadarcık bir kadın değildir. Feleğın değirmeninde çok un öğütmüştür. Kovulunca gider. Çağrılınca gelir. Bu son sözlerime iyi dikkat et. Anladın mı eşim? Aman İffet bu ne hiddet?” diye Deccal eşeğı gibi her teli bir hava çalarak, her uzvu başka türlü dans ederek çıktı gitti.

Nermi! Bu arzu ve hevesine köle olan kim? O beni biliyor-muş... Geçen sene Göksu’da görmüş... Fakat ben onu hiç tanımıyorum. Hakikaten geçen sene Göksu’da bulundum. Laf atanlardan çok serseriye tesadüf ettim. Bu da o iflah olmayanlardan biri olacak... Kasa dolusu lirası varmış. Allah kendine bağışlasın. Namusumun değerini liralara ile ölçmek gibi hatalı bir fikir şimdiye kadar asla hatır ve hayalden bile geçmedi. Bir temiz kadının namus perdesinin kasa dolusu değil, birkaç lira belki de birkaç kuruşla yırtıldığı nadir olaylardan değilse de dünyanın olanca altın ve gümüşü bir araya toplansa bir kadının öyle bir pislikten temizlenme imkânı düşünülebilir mi? Zavallı Nermi! Her namuslunun iffetli harem dairesine

girebilmek için lira şıkırtısını kâfi mi zannediyorsun? Erkek için bir başarı, belki de benzerleri arasında bir marifet sayılan bu hareketin, bir kadın için ilelebet bir yüz karası olup kalacağına bilemeyecek kadar beni yanlış gören bir kız mı sanıyorsun? İhtimal ki senin “namus” kelimesinin kısa tanımına bakmak için şimdiye kadar bir sözlük karıştırmak bile aklına gelmemiştir. Ben ise ahlakın başlığı olan bu kelimeyi bütün bölümleriyle okudum. Kaderin bütün elemelerine mahkûm iffetin cevherinden başka avunma sebebi kalmamış olan bir kızın son hayat ümidine saldırmaya kalkışmak gibi bir hareketin ne büyük bir alçaklık olduğunu sana ayrıntılarıyla ispat etmek isterdim. Ama benim ağlayarak söyleyeceğim sözleri senin kahkahalarla dinleyeceğini bildiğimden bela yüzünün masumiyete karşı zehirli gülüşlerini görmeye artık tahammülüm kalmadığı için buna cesaret edemedim.

Namusumu koruma hususunu şu felaket içinde kendim için bir saadet sayıyorum... Evet, bugün böyle düşünüyorum. Eğer zamanla ve sefaletin etkisiyle düşünme kuvvetim bozulur, tefekkür kabiliyetim değişir de başka türlü düşünürsem onu bilmem!

Bela seli bu küçücük ailemizi önüne kattı, götürüyor. Bir yerde bizim için istirahat, dinlenmek mümkün değil. İki ayda beş mahalle, beş hane değiştirdik. Her yerden birer bahane ile kovuluyoruz. Vücudumuz hayata ağır geliyorsa artık bizi ne süründürüyor? Üçümüz de son karargâhımızı temenni ediyoruz. Bizi yok etmek için nasibin kahır ve şiddette bu kadar zahmete girişi boşuna değil midir? Bir böcek öldürmek için bir yıldırım düşmesine ne lüzum var?

Birinci ziyaretinden sonra Fattan Raziye üç defa daha geldi. Beni buldu. Avını izinden takip eden bir yılan gibi geldi. Sokulduğumuz delikleri hep keşfetti. Nereye kaçtıksa bu kararının amansız takibinden kurtulmak mümkün olmadı. Fakat

hiçbir gelişinde kapıyı açmadım. Bizi bulduğu evlerin kapıları önünde:

“Nazlım İffet! Açlıktan ölmeye hepiniz yemin mi ettiniz? Kendine acımıyorsan o ihtiyar anana acı. O masum kardeşine merhamet et. Vallah iki cebim de lira dolu. Aç kapıyı. Karşılığında hiçbir şey talep etmemek üzere sana bir yardım, bir insani yardım olarak beş on lira bırakayım. Zavallı Nermi’nin Kerem gibi dumanı tepesinden çıkıyor. O sevdanın ateşinden gidecek, sen de burada açlıktan öleceksin. Birkaç cana birden olacak. İffetini korumak için açlıktan ölmeyi hangi kitapta okudun? Ömründe sefalet denizine dalmış bir adam o öldürücü denizde seyahat etmek için âleme nasıl ders verebilir? Sen Nermi’yi cahil bir çocuk mu zannediyorsun? Bu sözleri bana işte hep öğretti. Eğer sevgili Latif’ini İzmir’den döner diye bekliyorsan nafile bekliyorsun. Kara haberciliği iyi değildir ama... Zavallı çocuğun kara hummadan⁴¹ gideli bugün yirmi beş gün oluyor. Bu haberi pek iyi yerinden duydum. Eğer vefat etmemiş olaydı bugüne kadar sana bir mektup göndermez miydi? Sen bilgili, zarif hanımsın... Yine bir düşün. Beni çağırtmak için müracaat edeceğin eczacının sokağını unutmadın ya! Unutmuşsan bir daha söyleyeyim. ... sokağında ... numaralı dükkân, anladın mı? İşte gidiyorum yavrum.”

Daha bunlara benzer birçok söz söyleyip yüzümü görmeksizin gidiyordu.

Acaba Latif’in vefatı doğru mu? Baht kitabımdan önüme açılan bu son kara sayfayı incelemeye artık hiç mecalim yok. Latif! Gerdeğimiz için tertip edeceğin piyesi aykırı talihimiz bizden evvel mi oynadı? Bütün emellerimiz sonsuz ayrılığa mı dönüştü? Dünyada birleşmek değil ahirette yan yana iki mezarda yatmak mutluluğu bile bizim için çok görüldü.

Latif! Aramızdaki ayrılık mesafesi, dünya ile ahiret arası gibi sonsuz bir karanlık mı peyda etti? Ben de gözümü

⁴¹ Ateşli, ağır bir ince bağırsak hastalığı, bir çeşit tifüs.

yumduğum zaman çekim yasası gereğince, mutlak uzaklıklar içinde birbirinin varlığını hisseden iki küre gibi o karanlık uzay içinde birbirimizi çekip birleşmeyecek miyiz? Yoksa dünyadaki gibi ahirette de her emele engel bir kader var mı? Sana yakın oluncaya kadar ruhun beni terk etmesin. Bu fani ömrün inatçı cilvelerine karşı pek yalnız kaldım. Hayatın her türlü sıkıntılı yüklerine beraber tahammül ederdik. Acılarıma ortaklıktan niçin çekildin?

Latif⁴² hayalin, uyanıklık âleminde görüp geçirdiğim rüyalarda etrafımda dolaşıyor.

Maddi varlığın gibi manevi varlığın da niçin bana yardımcı olmuyor? Fattan Raziye gibi karıların evime girmesine niye mâni olmuyorsun? Öyle fattanlar evime girse de bende uyandırmak istedikleri sevdalar gönlüme giremez. Çünkü orada yalnız sen varsın, değil mi Latif?

Hastalığı günden güne artan bir hasta gibi geçimimiz daha da zorlaşıyor. Bir Rum karısı ufak tefek el işleri getirdi. Aldığımız para ile belki bir ay kadar daha ölmeyip sürünebiliriz. Latif'in annesi her gün geliyor. Elinde kalan birkaç kırıntının satışından elde edilen paranın yarısını bize getiriyor. Oğlunun vefatından kendisine bahsetmeye cesaret edemiyorum. Oğlunu ecel götürdü. İşittiğimi söylersem zavallı kadını da ben öldürmüş olurum. Sevdası gibi Latif'in ölümü de yalnız benim kalbimde saklı kalsın.

Sabri birkaç defa karakola sorguya gitti. Çünkü hıyar hırsızlığından sonra sabıkalı güruhu arasına geçti. Bulduğumuz mahallenin civarında her ne zaman ufak bir hırsızlık yapılırsa kendisinden şüphe ediliyor. Artık o eski mahcubiyeti kalmadı. "Karakoldan seni çağırıyorlar," denildiği zaman şimdi hiç ürkmüyor, ağlamıyor. "Durun, hırkamı giyeyim de

42 Latif kelimesi burada hem hoş, nazik anlamlarında, hem de İffet'in nişanlısı olan Latif'e atıf yapmak amacıyla kullanılmıştır. (y.h.n.)

geliyorum,” diyor. Artık hiç açlıktan şikâyet ettiğini de işitmiyorum. Galiba dışarıda karnını doyurmanın yolunu öğrendi. Elinde bazen beş on para da görüyorum. Bunları nereden bulduğunu sormaya korkuyorum. Yiyeceğimiz bulunmadığı akşamlar manalı manalı bakışlarla yüzüme bakıyor. Bu bakışlarıyla, “Behey budalalar, ne aç duruyorsunuz? Bana müsaade etseniz her akşam size yiyecek getiririm,” demek istediğini anlıyorum.

Geçen gün arsız arsız sırtarak yanıma yaklaştı. “Ablacığım! Darılmayacağını bilsem sana bir şey söyleyeceğim,” dedi. “Nedir?” dedim. “Hani bir kürklü genç efendi yok mu? Bazı bizim kapının önünden geçiyor. İşte o... Bugün beni yanına çağırdı. Senin pek güzel bir ablan varmış, dedi,” demesine vakit bırakmadan çocuğun ağzına tokadı yapıştırdım.

Her hayvan, her bitki içinde yaşadığı hava ve toprağın doğal hâllerine göre bir yaşama yeteneği kazanır. Çocukta baş gösteren bu ahlak hastalığının pek tabii olduğunu bilmekle beraber yine son derecede kederleniyorum.

Hayatın en vazgeçilmez, yaşamak için gerekli şeylerinden mahrum olarak böyle nasıl yaşanır? Bunun için iki doğal sonuç vardır. Birincisi kaderimizin bizim için gösterip durduğu rezilce yaşamı kabul etmek, ikincisi de ölmektir. Hem nasıl ölmek? Can çekişme süresini ancak fakirliğin belirleyebileceği uzun bir intiharı kabul etmek! Bu müddetin kısaltılması mümkün değil mi? Mümkün... Fakat bunu anneme ve özellikle hayatın başlangıcında bulunan kardeşim Sabri’ye kabul ettirmek büyük bir cinayet sayılmaz mı? Bu hususu onlara kabul ettirmek değil, hayatla aramızda bulunan güçlü bağlara dayanarak bunu kendi nefsim için bile kabulde muhtar değilim. Hayatın en acı demleri içinde bile ümit gülümsemeleri gösteren ne garip anları var... Üçümüz için kesin bir kurtuluş çaresi yok mu? Nasıl yok! Bir değil bin çare var. Fakat bunların yapılmasına razı olmak, ahlaki yönden müthiş bir düşüş sayılır. O öyle sayılırsa üç zavallının birden uzun süren bir

intihar tasarlayarak vücutlarını teslim eylemeleri ahlaki olarak yücelme mi sayılır? Bu iki şıktan birinin seçilmesindeki isabeti inceleme hususunu erbabına havale ederim. Onu şu saatte düşünmeye bende düşünme gücü yok. İşte duvarda bir kırık ayna var. Bakayım... Fattan Raziye'nin sözü doğru mu? Kaşlarım bin, gözlerim iki bin kese eder mi? İffet'i ağlatan kader, fuhşu güldürürse belki eder. Nasibin ağlata ağlata iki kanlı su kaynağına çevirdiği gözlerimdeki bu hüznün izlerini, bu baygınlığı mahmurluk zannediyorlar. Sefaletin bu yansıyan rengini, bu sönüklüğü güzelliğin parlaması sayıyorlar.

Aman Allah'ım! Kaşıma gözüme paha biçmek gibi hatalı bir düşünce bana nereden geliyor? Niçin beni böyle düşündürüyorsun? Acılarımı hafifletmek için bana her an öğüt veren melekler etrafımdan çekildi. Şimdi beni ayartmak, doğru yoldan çıkarmak için yanımda yalnız iblis mi kaldı? Bu musallatı başımdan defet ya Rab!

Sefalet! Kara renginle bütün geleceğimi karartıp gözlerimi korkutma. Artık karanlık yüzüne bakacak metanetim kalmadı.

Fuhuş! Bayağılığa bulaşmış bin ümit rengi içinde alaycı alaycı bana gülme öyle! Bu iki dehşetten birden yakayı kurtarmanın bir yolu yok mu? Birinden kaçarken diğerine tutulmak benim için alın yazısı mı?

Bir haftadır geceleri evimiz taşlanıyor. Galiba kaderim, reva gördüğü eziyet ve zulümden artık yoruldu. Sitem taşlarını ayaktakımının eline teslim etti. Yaralı bir İffet'e sığınmak olduğu için bu çürük evi de başımıza mı yıkacaklar? Eteğimi fuhşun pisliğinden muhafazaya uğraştıkça niçin âlemin aleyhimdeki kin ve düşmanlığı artıyor?

Avacı kurşunundan canını kurtarmak için top ağzını güvenli yer zannıyla yuva edinen kuşlar gibi âlemin türlü kınama okundan firar amacıyla mahalleden mahalleye ev değiştiriyoruz da sanki korktuğumuz belalardan korunuyor muyuz?

Biz bir mahalleye taşınmadan evvel kötü şöhretimiz orasını dolduruyor. Nereye gitsek benim ismim “Fahişe kız!”, Sabri’nin adı “Hırsız oğlan...” Namusuma hürmet yalnız kalbimde kalıyor. Âlem bizi başka türlü tanıyor.

Bu sabah evimizin toprak avlusunda gezinmekteyken kapının aralığından içeriye atılmış gayet süslü bir mektup zarfı gördüm. Hangi gizli el bunu oraya bırakmış? Benim için birçok belanın kaynağı olacağına hiç şüphem kalmayan o zarfı ellerim titreyerek yerden aldım. Zarf açık krem rengindeydi. Gerçeğinden ayırt edilmeyecek derece bir sanatla hazırlanmış goncalı yapraklı birçok yapma menekşe, zarfın o açık zemini üzerine gayet maharetle yapıştırılmıştı.

Bizim birkaç hafta geçinmemize yetecek bir kıymette olan o zarfı elimde bir müddet evirdim çevirdim. İçindekini okumaksızın parça parça edip kapıdan dışarıya fırlatmak istedim. Fakat birçok seneden beri elim o kadar zarif, o kadar şık, o kadar sanatlı bir şeye temas etmemişti. Güzel şeyleri pek severim. Elimdeki zarf hakikaten enfes imalattan idi. Onu parça parça etmek bana güzel sanatlar ve güzel şeylere düşkünlük namına büyük bir nankörlükte bulunmak gibi geldi. Çiçekleri kırıp bozmaksızın gayet dikkat ve özenle zarfı açtım. Yalnız menekşe dikili bir bahar bahçesine girmişim gibi etrafımı hoş bir koku sardı. Menekşe kokusuna bayılıyorum. Bu güzel kokunun burnuma verdiği sarhoşluk, bütün sinirlerimde meydana getirdiği sarhoşluk hissi bana fakirliğimi, sefaletimi, hasta annemi, bedbaht kardeşimi kısaca içinde bulunduğum acı dolu hayatı tamamen unutturdu. Beni bir başka âleme götürdü. Gözümün önünde yalılar, köşkler, süslü salonlar, cennet bahçeleri sözün kısası servetin gözlerle gösterebileceği harikaların tümü bir ihtişam gülüşü içinde dönmeye başladı. Birkaç zamandan beridir rüyada bile bulamadığımı bu emelleri besleyen duygulanmalar ile zevk sarhoşu iken zarfın içindeki kâğıdı çıkardım. Katını açtım. O

göz alıcı mektup kâğıt değil, sanki bir demet çiçektir. Bir çiçek bahçesi arasına gizlenmek isteyen sevda gibi hoş kokulu bin gizli anlam bildiren, sefalet kulağıma servet gösterişinin hayal okşayan bin baştan çıkarma teranesini okuyan yazılar, o gizli ahlar, yapraklar, goncalar arasına sokulmuş... Baktım zarfın içinde bu çiçekli mektuptan başka kâğıtlar da var. Onları da çıkardım. Bir fotoğraf ile üç adet yirmi liralık kâğıt para çıktı.

Mektubu bir elime, resim ile altmış liralık nakiti diğer elime aldım. Merdivenin alt basamağına oturdum. Bütün vücudumu soğuk bir terle beraber şiddetli bir titreme sardı. Bütün damarlarımdan canım çekiliyor zannettim. Can çekişme durumuna gelen bir hasta hâlini aldım. Fakat heyhat! O anda beni terk eden ruhum değildi. **İffet... İsmet... Namus** gibi kadınlığın en güzide huyları artık bana veda ediyordu. O andaki hâlim bir can çekişme hâliydi. Fakat maddeten değil manen ölüyordum. Bir aralık aklıma Latif geldi. Bu karanlık mezarı, mazinin en fark olunmaz ebedi unutuluşunda bırakmak için hemen elimdeki fotoğrafa bakmaya başladım.

O mukavva parçası üzerindeki çehre... Genç, güzel bir sima... Yirmi beş yaşlarında kadar şık bir delikanlı... Yalnız servetin verebildiği küstahça bir bakış... Cüretkârca bir alayla bana gülüyordu. Uçları kalkık, sivri o küçücük bıyıklar gönlümü arzuların tutkunu bin türlü his ile gıcıkladı. İncecik dudakların arasında uzanan biraz büyükçe bir ağız bana hesapsız sevda besleyen vaatlerde bulunuyordu. Acaba o âşıkane gözler benim için hakikaten ağladı, o sevimli ağız o güne kadar gösterdiğim kabalık ve şiddete karşı sızlanmalarda bulundu mu? Mektubun hiçbir tarafını okumaksızın yalnız imzaya bakıp resmin sahibinin “Nermi” olduğunu gördüm. Zaten zarfı elime alır almaz bunun ondan geldiğini hissetmiştim. Resmi defalarca gözden geçirdim. Nermi, hem bana alay ile gülüyor hem de ağlıyor gibi görünüyordu. Bu iki zıt hâlin bir çehrede toplanmasının mümkün olmayacağından, benim

onu öyle görüşümün o andaki duygularının karışıklığından ileri gelme bir hâl olduğuna şüphe yoktur.

İnsan vücudunun organları içinde fizyolojistlerin, otopsi yapanların hastalıkların incelenmesinde en ziyade güçlüğe uğradıkları bir uzuv var ise o da kadın kalbidir. Gönlümde, sevdamda, her hâl ve kanaatimde ansızın meydana gelen bu değişimin psikolojik sebeplerini belirlemede kendim de âcizim. Latif'i unutmak için kalbimde güçlü bir gayret doğdu. Nermi'yi henüz sevmiyordum. Fakat benim için uyku rahatlığını terk ederek ağlamış olması ihtimalinin düşüncesini göz önüne aldıkça gönlümden bu delikanlı için sonsuz bir merhamet açığa çıkıyordu. Sevmiyordum. Acıyordum... Fakat öyle de değil... En incelikli kalpler bile sevmedikleri şeyler hakkında pek güç merhamet hissederler. Bu gibi nazik âşıklık meselelerinde merhamet ve incelik, sevginin diğer şekli ve belki de ortaya çıkmasının başlangıcıdır.

Elimdeki nakit para ile fotoğrafı koynuma soktum. Ömrümde o miktarda bir meblağın koynuma girdiğini hiç bilmiyorum. Nermi'nin sevgisinden evvel liraları kalbimi ısıtmaya başladı. Bulunduğumuz viran hanenin kendisi küçük fakat bahçesi genişti. Bahçenin ağaçlarla örtülü bir köşesine çekildim. Ömrümde annemden saklamaya mecbur olduğum ilk rezil hareketim işte bu hareketimdi. Etrafıma bakındım. Ağaçlar, duvarlar bana lanet okuyorlar zannettim. Ani bir pişmanlıkla bütün vücudum sarsıldı. O çiçekli mektubu yine okumamak istedim. Nakit parayı, resmi bir tarafa koyup Nermi'ye göndermeyi düşündüm. Fakat senelerden beri beni ağlatan, inleten sefalet olanca korkunç karanlığıyla basiretimi perdeledi. Kalbimde tarifi mümkün olmayan bir çarpıntı oldu. Çarpıntımı yatıştırmak için mektubu kokladım. O koku beni bütün bütün bayılttı. İrademi bütününüle yok etti. Bu şuuru yok eden arzunun türlü nağmeleriyle kulaklarım çın çın çınlatmaktayken mektubu okumaya başladım. Şöyle başlıyordu:

Ruhum İffet!

Sana ruhum değişim âlemlere denk olan güzelliğinin kıymetini değersiz hayatıma benzetmek, senin gibi bir nadir yaratılışlıyı gerçek değerinden o kadar aşağı göstermek için değildir. Sevgimin niteliklerini saymada, ruh kadar sonsuzluk bildiren bir kelime bulamadığımdan onu kullanmaya mecbur oldum. Yoksa ruhumun nazarımdaki kıymeti ancak senin ona eklenmenle var olur. Çünkü o zavallı da inlemesini yatıştırmak için ikinci bir ruha muhtaçtır ki o da sensin!

Ah İffetciğim! Gönül, aşkının hastası olalı sevginin sayfaları en akıl yakan nüktelerinden anlam öğrene öğrene öyle garip bir hâle düştü ki bütün eşyayı sevdıyla anlam yüklü şekilde görüyor. Âlemde her şey bana güzelliğinin bağışından alev saçarak görünüyor da ateş kesilen ahlarımdan bir kıvılcımcık gönlüne niçin sıçramıyor? Yoksa tabiatın yakıp da yanmayan, şaşırtan bir örneği misin?

Senin gözünde hayatımın ehemmiyetsizliğini bildiğim için sana mukavva üzerinde ruhsuz bir Nermi gönderdim. Allah aşkına, benden esirgediğin bakışlarını o kâğıt parçasından olsun esirgeme... İlgisizliğin sebebiyle mezara gireceğini pekâlâ bilen Nermi, her zulmüne razıdır fakat yalnız sevdanın şehidi olan o zavallı cefa çekmiş, ara sıra sana hatırlatmaya vesile olacak o resmin hakaret eliyle çöplüğe atıldığını istemez. Aşka hürmetin yoksa bari gençliğime merhamet et... Beni kesin olan bir ölümden kurtarmak için geleceğini bilsem bütün servetimi çakıl taşı gibi ayaklarına sererdim. Fakat bilirim gelmezsin.

Hayatımda merhamet etmedin, bari vefatımda ağlayacağına dair bir vaatte bulun da biraz gönül rahatlığı ile öleyim. Mezarımda bir Fatiha okumanı rica ederek sana birkaç kuruş araba parası gönderdim. Mezarımı öğrenmek istersen onu gönlüne sor. Söylediklerimin gerçekliğinden şüphelen varsa bunu sana zaman hem de kısa bir zaman ispat edecektir.

Fikrim aşkınla yükseldikçe ıstırabımın ifadesi için kelimeleri pek kuvvetsiz, neredeyse anlamsız buluyorum. Böyle derin noktalarda sükût, konuşmanın etkileme amacı taşıyan son faslı sayılır...

Muhabbetzedden⁴³ Nermi

Ne tatlı yalanlar! Bu alelade, bu beylik sözler biçare kadınları kandırmak için şimdiye kadar yüz bin kere yazılmış ve çoğu durumda da etkilemekten geri kalmamıştır. Eğer her erkeğin ilk bakışta sevdiği kadının aşkının derdinden helak olması lazım geleydi dünyada erkek mi kalırdı? Nermi beni kendine ikinci ruh sayıyor. Bensiz kendince hayatın mümkün olamayacağını yazıyor da niçin sözlerinde en küçük miktarda bir akla uygunluk yok? Neden nikâhtan, evlilikten bahsetmiyor? Hayatının devamı ancak bana sahip olmakla mümkün olacaksa bu sahipliği niçin öyle geçici bir şekilde arzu ediyor? Ayaklarımın altına saçtığı serveti ise kim bilir şimdiye kadar kavuşmaya talip olup da bu yolda davet ettiği ne kadar kadınlara çiğnetilmiş paralardır!

Meselenin bu önemli noktasını tamamıyla ayırt ettiğim hâlde sefaletten bezginliğim ve belki de kadınlığım nedeniyle yine bu yalanlar hoşuma gitti. Elde ettiğim bu ilk müthiş fikirden belki cayarım korkusuyla hiçbir şey düşünmemeye, hiçbir tarafı ince düşünmemeye karar verdim. Bu müthiş fikir Nermi'nin davetine icabetti. Fakirlik içinde namusumla yaşarken bana fahişe kız namını verdiler. Bakalım fuhuşla servet içinde yaşarsam kendime namuslu hanım dedirtebilir miyim?

Bu davete icabet vasıtalarını hazırlamak için yapılacak birçok şey vardı. Evvela bir kâğıtla zarf bularak Raziye Hanım'a şu küçük mektubu yazdım:

43 Sevgi yüzünden türlü eziyet ve sıkıntılara uğramış.

Raziye Hanım!

Verdiğiniz o iyilik dolu ana nasihatlerinin ne kadar isabetli olduğu ancak bugün kalın kafama dank dedi. Mektubun tarihinden iki gün sonra gelmenizi bekleyeceğim. Bu iki günün geçmesi gereklidir. Çünkü öyle bir davete icabet için yapılması gereken hazırlıklar o müddetten evvel tamamlanamaz. Geldiğiniz zaman arabadan inmeksizin beni köşe başında bekleyiniz. Annem sizi görüp tanımasın. Çünkü hayli zamandan beri ne gibi bozuk bir fikirle evimizin etrafında dolaştığınızı biliyor. Evden bir iki gecelik kayboluşum için münasip bir yalan uydurup kendisini aldatacağım. Nermi Bey'e selam söyleyiniz. Beni mezar ziyaretine davet etmişler. Fakat işte ben tercihen bir kavuşma odasına geliyorum. Buna da o kadar şaşırmazlar. Çünkü benim için ikisi de mezar demektir. Bence aralarındaki fark yalnız birinin önce diğerinin sonra olmasından ibarettir.

İffet

Şu saatte kaderimi bana güldürmek için mi babam ismi mi İffet koymuş? O kutsal kelimeyi fuhuş namına böyle bir mektubun altına yerleştirirken kendi kendime utancımın bütün vücudum ateş kesildi. Ter içinde kaldım. Neyse... Bu noktalarda düşünceyi derinleştirmek artık işime gelmiyor.

Mektubu yazdıktan sonra doğru annemin yanına gittim. Büyük bir sevinçle ellerine sarıldım. Kadın şaşırdı. “Kızım ne oluyorsun?” dedi. “Ne olacağım! Artık sefaletten kurtulduk. Sana müjde vermeye geldim,” dedim. Annem büsbütün şaşırdı. Alık alık yüzüme bakmaya başladı. Zavallı kadının o alıklaşmasından faydalanarak hemen dedim ki:

“Büyük bir paşa konağından şimdi bana haber geldi. Yetenekli bir mürebbiye arıyorlarmış. Bizi tanıyanlardan birisi kendilerine beni salık vermiş. Şimdi bir uşak geldi. Bir mektup bıraktı. Yalıları Kanlıca'daymış. Bugün beni görmek

arzusundaymış... Uşak bana yalıyı tarif etti. Müsaade eder-seniz aylık ve öteki şartları kararlaştırmak için bugün oraya gideceğim.”

Annem... Ah biçare saf kadın, bendeki kötü niyetten zerre kadar şüpheye düşmedi. Hemen o da benim sevincime katı-larak, “Öyleyse kızım ne duruyorsun? Galiba on on iki kuruş kadar paramız var. Onu yol parası yapmak için yanına al da haydi git.” dedi.

Zaten benim de arzu ettiğim işte bu kadarcık bir müsaa-deydi. Ele güne karşı çıkmak için temizce bir çarşafım vardı. Ona büründüm. Raziye’ye yazdığım mektubu bir koynuma, paraları diğer koynuma soktum. Annemin elini öpüp hemen kapıya çıktım. Yüzüme kalın bir peçe koymuştum. Onu so-kakta sımsıkı indirdim. O kenar mahallelerin bitmez tüken-mez ıssız sokaklarından ha tabana kuvvet bin kalp çarpıntısı içinde koş koşmaz mısın... Nihayet caddeyi buldum. İlk rast-ladığım boş arabayı durdurarak içine atladım. Arabacıya Ra-ziye’nin söylediği ... sokağındaki eczaneyi söyledim. Yarım saat sonra araba eczanenin önünde durdu. Eczacının çırağını çağırttım. Raziye Hanım’a gönderilmesi tembihiyle mektubu verdim.

Arabacı ondan sonra nereye gideceğimi sordu. Doğru Be-yoğlu’na çekeceksin emrini verdim. Tahminen üç çeyrek⁴⁴ sonra da Beyoğlu’na ulaştık. Arabadan inip bir sarrafa kâğıt paraların birini bozdurdum. Evvela bir kitapçı dükkânına gi-rerek o haftaki moda gazetelerinden kaç çeşidini görebildim-se hepsinden birer nüsha aldım. Yine arabaya girdim. Araba-cıya, “Şişli’ye doğru çek,” dedim. Araba, Şişli yolunda yol almaktayken ben gazeteleri birer birer inceleyerek gördüğüm moda şekillerinden en fazla hoşuma giden bir modeli seçtim. Bunun biçilip vücuda gelmesi için ne ende ve kaç metre ku-maş gideceğini enine boyuna hesap ettikten sonra yarı yolda arabacıya tekrar Beyoğlu’na dönmesi emrini verdim. Herif

44 Kırk beş dakikalık zaman dilimine karşılık gelen bir ifade.

manalı manalı yüzüme bakıp bir şeyler homurdandı. Tak-sim'e gelince o suratsız arabacıya hakkını verip savdım. Di-ğer bir arabaya bindim. Beyoğlu'nda hayli mağaza dolaştım. Metresi altı franka suva glase denilen kumaşın krem rengin-den elbiselik için lüzumu miktarda aldım. Garnitür⁴⁵ olmak üzere alacağım ipekli kumaşı dantelaları hep açık menekşe renginde seçtim. Som ipek gayet ağır bir kumaştan düz beyaz bir çarşaflık ve buna dublür⁴⁶ olmak için yine açık menekşe renginde ince bir canfes⁴⁷ beğendim. Ayağıma beyaz ayak-kabılar, menekşe renginde ipekli çoraplar, birkaç renginden yarım düzine eldivenlik, o çarşafı uyumlu beyaz ipekli dan-teladan bir şemsiye, markalı ipek mendiller... En ünlü fab-rikaların "ekstra dö viyole"lerinden⁴⁸ iki üç şişe, bir dikiş makinesi, süslenme suları sözün kısası almış olduğum daha birçok şey etrafımda bir yığın paket oldu. Açlıktan ölmek için günlük muhtaç olduğumuz iki üç kuruşu hayli zamandır bulamaz bir hâle gelmiş, fakirliğin pek az kimselerce tecrübe edilmiş olan işkenceleriyle güreşe güreşe hâlsiz ve derman-sız kalmışken o gün bir günlük süsüm için kırk beş liradan fazla para harcadım.

Araba ile geç vakit eve döndüm. Annem o paketleri gö-rünce büyük bir şaşkınlıkla, "Bunlar nedir? Ne olacak?" diye sordu. "Gittiğim yalıda her hâlîmi beğendiler. İki kız çocuğu var. Bunların terbiyesi için bana aylık beş lira verecekler... Anneciğim, bir müddet senden ayrılacağıma çok üzülüyorum ama sefaletten kurtulmamız için bu mürebbiyeliği kabulden başka çare var mı?" dedim.

Annem yine, "Bu sözlerinin hepsi güzel... Fakat bu pa-ketler ne olacak?" diye ilk سوالını tekrar etti. Ben her şeyin kubbesini evvelden hazırlamıştım.⁴⁹ "Ha, onlar mı? Gittiğim

45 Giyecekleri süslemek için ilave edilen harç, dantel vb. süs.

46 Fr. doublure: Astar.

47 Parlak, ince, iki renkli gibi görünen ipekli kumaş.

48 Fr. extrait de violette: Menekşe özü.

49 Kubbesini hazırlamak: Kılıfına uydurmak, deyimiyile aynı anlamdadır. (y.h.n)

yalıda bir küçük hanım var. Boy bos endamca tıpkı bana benziyor. Bunlar onun elbiselikleri... Kendi bedenime göre biçip dikeceğim. Besbelli biçimimi, dikiş hususundaki maharetimi de görmek istiyorlar. Ne tuhaf! Ne şen taze, görsen anne... ‘Bunları dik, biç, üzerine giy de buraya öyle gel... Seni pek sevdim. Kendimden evvel bu elbiseyi senin üzerinde göreyim,’ diye rica etti. Baksana, bir de dikiş makinesi verdiler,” dedim. Bu yalanım üzerine annem gülmeye başlayıp, “Aman ya Rabbi, dünyada ne deli karılar da var?” dedi. Sözlerimin doğruluğundan şüphe etmek aklına bile gelmedi.

Bu beş lira aylık haberi öyle iyi etki gösterdi ki evimizin içini neşe kapladı. Annem verilecek borçları hesaplamaya, alınacak eksik gedikleri düşünmeye, oturduğumuz evden daha iyi bir haneye taşınmak çarelerini düşünmeye başladı.

Ben iki gün iki gece neredeyse durmadan çalışarak her şeyimi biçip dikip tamamladım.

Raziye’nin gelmesi için yazdığım mektupta belirlediğim gün geldi. Giyinip süslenmek için kırık aynanın karşısına geçip de namus aynasının kırık bir köşesinde içine dalmaya hazırlandığım rezillik âleminin yaralarını seyrederek gibi gözüm gözüme isabet edince yüzlerce pilden meydana gelmiş bir elektrik bataryasıyla vücudum temas etmiş kadar bir titreme her tarafımı şiddetle sarstı. Gözlerim karardı. Ben aynayı kaybettim. Ayna beni... O anda Latif, boylu boyunca karşıma dikildi. Gözünü keder kanı bürümüştü. Kederli gözlerinden yaş yerine kan akıyordu. Görüyordum. Hazin fakat iğrenç bir şeye bakar gibi bir bakışla beni tepeden tırnağa kadar süzdü. Dudakları harekete geldi, dedi ki:

“Çirkefin tükürmekle paklanması mümkün olaydı tükürüğüme acımadan yüzüne tükürürdüm! Babanın vermiş olduğu İffet adını, benim aşkımı, hasta annenin kutsal emellerini, Sabri’nin geleceğini hangi fuhuş çöplüğü içine gömmeye gidiyorsun? Bu rezilce cüretin ekmek parçasını tedarik etmek

için midir? Geçimleri sana ağır gelen o iki zavallıyı ırzının ücretiyle beslemenin, onlara zehirle beslenmekten daha acı geleceğini bilmiyor musun? Düşünerek okuduğun bunca ciddi kitaplar içinde hayatın her türlü bela tufanına göğüs gerip nefislerini her çeşit pisliğin lekelerinden muhafazada başarılı olan insanlığın büyük kahramanlarını okumadın mı? Onlardan aldığın ders bu mudur? Meleklerin yeryüzünde bir insani örneği zannettiğim, bakışım ile incitirim korkusuyla gözlerimden sakındığım güzel yüzünü hangi aşağılık bakışlara peşkeş çekeceksin? Gideceğin yer yabancıların bir eğlence meclisi olacağına keşke bir mezar olaydı. Fuhşun kucağı iffete sığacak yer olur mu? Yoksa senin gibi lanetlenmiş İffet'i kabalardan toprak çekiniyor mu?"

İffet'in aşağıda görülecek bir mektubundan başka hayatının feryadının yazılı olduğu sayfalar burada son buluyor. Olayların devamını annesinden dinledim. Dinlediğim gibi okurlara hikâye edeceğim.

Zavallı kız davet edildiği kavuşma meclisine gitmek için biçip diktiği elbiseleri o gün giymiş, süslenmiş. Fakat yoluna çıkan Latif'in hayali karşısında -cehennemde kendine bir kurtuluş yeri ararken nasihat eden bir meleğe tesadüf etmiş bir günahkâr gibi- bin pişmanlık hissi içinde titreye titreye hastalanmış. Hayatının ıstırabının son inleme yeri olacak döşeğe o gün yatmış... Elemlerini yazmak için o saatten sonra eline kalem alamamış.

Kendini canlı bir deste çiçeğe benzetmek için özenip diktiği mavi dantelalı ipekli elbisesi, o süründüğü güzel kokuların rayihaları içinde sam yeline uğramış bir demet menekşe gibi serpilip yattıktan sonra, "Anneciğim üşüyorum. Yeni diktiğim ipekli çarşafı üzerime örtünüz," demiş.

Annesi, "Kızım hiç incecik ipekli çarşaf insanı ısıtır mı? Üşüyorsan üzerine yorgan örteyim," cevabını vermiş.

İffet, “Hayır... Hayır... Onu ört... Dünyanın ateşlerini üzerine yığsanız yine o çarşaf kadar vücudumu yakmaz. Benim gibi cehennemlik bir hastaya öyle kefen yaraşır... Rengi be-yaz... Görünüşte ipektir ama o çarşaf ateşten dokunmuştur. Yanıma otur da sana hepsini anlatayım.” demiş.

Kızını sayıklıyor zanneden biçare kadının akli başından gitmiş. Yanına oturmuş. İffet annesine bütün vaziyetin doğ-rusunu birer birer hikâye etmiş. Bütün yalanlarını, bütün günahlarını itiraf eylemiş. Son sözü olarak demiş ki:

“Beni almak üzere şimdi bu mahalleye Raziye Hanım gelecek. Köşe başında araba ile beni bekleyecektir. Son bir yal-varımayla senden rica ediyorum anneciğim, o kadını buraya, yanıma çağır. Kendisine söyleyecek birkaç sözüm var.”

Bu ricasından yarım saat kadar sonra İffet’e şiddetli ateş gelmiş. Yanıyorum diye feryada başlamış. Bedbaht anne ne yapacağını, nereden yardım isteyeceğini şaşır-mış! Sabri so-kaktan gelmiş. Ana oğul birbirine sarılmışlar. Şimdi üşüyorum derken şimdi yanıyorum diye bağır-an o süslü hastanın karşısında ağlamaya başlamışlar.

O aralık Raziye’nin arabası köşe başından görünmüş. Annesi hemen Sabri’yi koşturup kadını eve çağırtmış. Raziye odadan içeri girip de ellerinde ten renginde güderi⁵⁰ eldivenleri, yanı başında koskoca tüylü yelpaze-siyle İffet’in ipekler, tüller, çiçekler içinde arabasını beklerken yıldırım çarpmış bir gelin gibi inleme döşeğine uzanmış olduğunu görünce kızın şu hâliyle rağbet cdcnlerin gözünde kaç bin kese akçe edeceğini tahmin yönünde artık düşünemeyerek, o da şaşkınlığından yıldırıma vurulmuşa dönmüş. “Yavrum ne oldun?” diye kızın boynuna sarılmak istemiş fakat İffet nefretle reddetmiş. Raziye’yi karşısına oturtmuş. Yüksek ateşini, dinleyenlere sözleriyle bulaştıracak derecede heyecanlı bir ifadeyle demiş ki:

50 Genellikle dağ keçisi, koyun, geyik gibi hayvan derilerinin yağlanmasıyla ha-zırlanan yumuşak, ince deri.

“Hanım! Öyle bir ıstırap hâli içindeyim ki en karanlık, en titreten çehresiyle etrafımda dolaşıp da henüz yatağıma yaklaşmaya tenezzül etmeyen ölüm, şu saatteki hayatımdan bana bin kat aydınlık görünüyor. Bunun bu tenezzül etmeyişi, bir müddetten beridir düştüğüm sapkınlıktan kaynaklanan pişmanlığı bana olanca şiddetiyle çektiirmek için bir iki günlük bir müsaade olmalı. Yahut ki birkaç saattir çektiğim şu ceza beni günahların kirinden temizlemeye yetemediği için ölüm benden iğreniyor. Raziye Hanım! Beni iyi dinleyiniz! Bütün isyanımla konuşmaya... Ölümle yüzleşmeye geldiğim... Pak bir aşkla sevdiğim Latif’in karşımda dolaşan küskün hayaliyle barışmaya uğraştığım şu yüce anda ağzımdan çıkacak bazı acı hakikatlere gücenmemenizi rica ederim. Görüyorsunuz ya, pişmanlık beni ne hâle koydu! Ben neden pişmanım? Hangi günahıma tövbe ediyorum? Onu da biliyor musunuz? Evet... Onu da bilirsiniz. Çünkü yoldan çıkaran rehberim sizdiniz. Felaket yolumda size rastlamayaydım bugüne kadar pek acı geçen ömrüm belki bu kadar üzücü bir neticeye ulaşmaz, bütün saadet ümitleri bugünkü gibi böyle bir anda kapanıvermezdi. Ömründe gülmeyen bir kızı nasıl ağlaya ağlaya öldürdüğünüzü görüyor musunuz? Fakat şikâyetim sizden değildir. Siz bilmeye bilmeye kaderime yardımcı oldunuz. Ben sizi affediyorum. Cenabıhakk’ın mağfireti sonsuzdur. Allah katında affa nail olmanızı yine o yüce Allah’tan dilerim. Raziye Hanım! Bundan sonraki sözlerimi daha büyük bir dikkatle dinlemenizi rica ederim. Ben henüz pislik dünyasına sürünmemiş melek kokulu bir bakire, temiz bir vücudum. Fuhşun bozguncu havası maddiyetime değil, maneviyetime biraz dokunmuştu... Sizse kötü işlere bulaşmış, cisimleşmiş bir pisliksiniz. Size nispetle melek sayılan bir kızın gerçekleşmesi düşünce derecesinde kalan bir günah-tan dolayı bu kadar şiddetli pişmanlıklara, böyle can yakıcı cehennem ateşlerine düştüğünü görüyorsunuz da kalbinizde ufacık bir pişmanlık eseri doğmuyor mu? Henüz sizin için tövbe kapısının kapanmamış olduğunu düşünüp de bugüne

kadar içinde dönüp durduğunuz o rezillikler âleminin yüz karalarından vicdanınızı temizlemek için yalvarma secdesine kapanmak hiç aklınıza gelmiyor mu? Ciddi bir pişmanlık, samimi bir tövbe sizi şu saatte bütün geçmiş günahlarınızdan kurtarır ve temizler.”

Raziye ağlamaya başlamış... İffet yine sözünde devamla demiş ki:

“Ağlamayınız hanım! Bin erkeğe ayartmak için gözyaşı döken o gözlerden akan yaşların lanet yağmuru gibi buralara döküldüğünü istemem. Siz bana değil, ben size ağlamalıyım. Çünkü sizin hâliniz benimkinden fazla acınmaya layıktır. Hiç şeytan ağlamasından melek teselli duyar mı?”

Raziye içli içli ağlayarak demiş ki:

“Kızım sana değil, ben kendi isyanıma ağlıyorum. Sözlerinin her biri ok gibi yüreğime işledi. Kararmış kalbim aydınlık buldu. Ömrümde bu kadar samimiyetle ağladığımı hiç bilmiyorum.”

İffet:

“Hanım, hâlâ yalan söylüyorsun. Kararmış kalbiniz sözlerimden aydınlık bulmuş olaydı pişmanlık, tövbe, bağışlanma kelimelerini telaffuzda bu kadar gecikir miydiniz? Hani ya ağzınızdan öyle bir şey çıkmıyor! O kurtarıcı kelimelerin lisanınızdan çıkışını işitseydim, Cenabıhakk’ın ikimizi birden affettiğine işte o zaman tam kanaat getirirdim. Beni içine düşürmek istediğiniz isyan denizine karşı ben birkaç adım attım da şimdi sizi davet ettiğim Allah’tan bağışlanma dilemekten niçin kaçınıyorsunuz?”

Raziye, “Kızım ne söyleyeceğimi, neye uğradığımı bilemiyorum. Bayılacağım. Biraz müsaade et de bir iki nefes alayım,” diye ağlaya ağlaya odadan dışarı çıkmış. O zaman İffet yanı başında duran annesine demiş ki:

“Anneciğim. Üzerimdeki elbise vücudumu pek fena yakıyor... Bu kadar ceza yeter. Rica ederim beni soyunuz. Hani ya el emeğimle aldığım pembe muhacir bezinden⁵¹ yeni bir elbisem vardı. Bana onu giydiriniz.”

Annesi kızını o sahte süslerden, o günah elbiselerinden soyarak muhacir bezinden elbiseyi giydirmiş. Kız o kirli süslerden kurtulduktan sonra, “Sabri eline kâğıt kalem alsın da karşıma otursun. Yazdıracağım birkaç sözüm var,” demiş.

Çocuk kâğıt, hokka, kalem alıp ablasının karşısına diz çökmüş.

Yine kendi ricası üzerine İffet'i annesi yattığı yerden kaldırmış. Arkasına bir yastık koymuşlar. Kız; gönlü gibi perişan olmuş, dağınık sırma saçları arasında kalan yorgun yüzüyle ıstırap yatağı içinde en hazin gün batımı tablolarını inceliğiyle kışkandıracak bir yok oluş matemi gösterir gibi, bedbaht ömründeki bütün elemlerinin özetini karşiki duvarda görüp okumaya uğraşır gibi baygın gözlerini bir noktaya dikip Latif'e hitaben aşağıdaki veda mektubunu yazdırmaya başlamış:

Ey ruhumun dostu Latif!

Dinlenme yuvan neresidir? Bu kabahatli aşkının pişmanlık feryadını duymaktan korunmak için mi adsız izsiz kaldın? Hayatta mısın yoksa dünya kaygısından uzakta mısın? Cennete ve Allah'a yakın olmayı mı seçtin? Eğer makamının yüksekliliği o ebedilik köşkünü bulduysa benim gibi günahkâr yarattılmışların yardım iniltisi sana kadar bilmem nasıl ulaşır? Bütün iffetimi yakan bu pişmanlık ateşiyle senden af dilemeye bile kendimde yüz göremiyorum. Günah olur ki günahkârın aman dilemeye cüreti kalmaz. Fakat affedici olan Allah, merhamet ve af ile cezasını artırarak, suçluyu o suretle küçük görür ve korkutur.

51 Bükülü pamuk ipliğinden dokunan buldan, bürümcük gibi adlarla da bilinen pamuklu bez.

Aramızdaki sevda ilişkisi kesilmiş değildir Latif... Görmüyor musun? Gönlüm seni göklere çıkardı. Aşkın beni sapkınlıktan kurtardı. Bu hâl aramızdaki samimi duyguların sonsuz cereyanına açık bir delil değil midir? Eğer yuvan sonsuz gül bahçesindeki saray olduysa bu isyan dolu İffet'ine yardım elini uzat. Dünyadaki gönlü gibi ahiretteki ruhu da sensiz, ağlar kalmasın. Eğer yaşıyorsan vefat haberimi aldığın gün benim için sevin... Kendin için ağla... Gönlüm sevgine, ruhum duana muhtaçtır. Muharrem⁵² ayının onuncu günü, ufuklar kan rengine girdiği zaman beni, bu kader şehidini düşün. Karanlık, derin gecelerde deryanın tehlile,⁵³ rüzgârın inlemeye, semanın ağlamaya başladığı, bütün tabiatın titreyişlerle matemden parça parça olduğu o korkunç gecelere de hayatımı, aşkımlı, ayrılık inlemelerimi hatırlat...

Mezarımı ziyarete gel. Hayatımın gamlarından vücut bulmuş gibi mezarımın başında bekçilik eden servinin sakın gölgesi altında garip gibi yatan İffet'ine bir Fatiha hediye et. Mezarım taşsız kalacaktır. Dünyada türlü hakaretlerle ezilen bu zavallının ahirette de çiğnenmesini istemezsen üzerime çimenden sedir yap. Külümden renk ve hayat alacak o yeşil örtünde mezarımdan yükselecek emellerimi gör...

Özlemle titreyen dudaklarım, temiz alnından veda öpücüğü alamadan solup toprak olacak. Sonbaharda mezarımda görünecek ilk çiçekten sen bu öpücüğü esirgeme... Elveda Latif!

İffet, Latif'e hitaben olan af ricasını, üzücü vedasını şu suretle tamamladıktan sonra kâğıdı Sabri'nin elinden alıp imzalamış.

Mektubun yazılma süresince dışarıdan İffet'i dinleyen Raziye, bir keder titremesi içinde kalmış. O günahkâr karının

⁵² Hicri takvimin birinci ayı.

⁵³ "La ilahe illallah" sözünü söyleme.

paslı kalbinde ömründe ilk defa bir saflık parıltısı olmuş. O etkilenmeyle gelip İffet'in ayaklarına kapanarak demiş ki:

“Bugüne kadar nasıl iğrenç hayat içinde yaşadığımı şimdi hissettim. Senin Latif’e olan sevgin gibi aşkın hiç böyle masumca bir şeklini bilmiyordum. O sözlerinden gönlüm gözüm açıldı. Bana yol göster yavrum. Bütün günahlarıma tövbe edeceğim. Pişmanlığımın ciddiyetine bu gözyaşlarımdan büyük şahit olamaz.”

Raziye’nin bu sözlerine karşı İffet’in yüzünde memnuniyet tebessümleri meydana gelmiş. Yol göstermekte kız kendisinin bu suretle kurtuluş rehberi olacağını görünce sevinecek demiş ki:

“Öyleyse haydi hanım, kim bilir kaç erkeğin pis bakışlarına sunduğun o kirli elbiseni üstünden çıkar. Annem sana kendi dolabından bir temiz elbise versin. Onu giy... Beraber abdest alalım. Yine beraber tövbe secdesine baş koyalım.”

Raziye hemen soyunmuş, İffet’le birlikte abdest almışlar. İkisi de seccadeye diz çökmüşler. İffet ben ne dersem sen de onu söyle, tembihinden sonra ellerini Allah’ın huzuruna kaldırmış, “Ya Gafur!⁵⁴ Ya erhame’r-râhimîn!⁵⁵ İsyan dolu, yüzü kara bu Raziye, İffet suçlu kulların af kapına geldi,” cümlesinden başlayıp o kadar samimi, etkileyici, uzun bir dua okumuş ki Raziye ağlamaktan bayılmak derecelerine gelmiş. Yalvarmalarının sonunda İffet, Cenabıhakk’tan kendisi için rahat bir ölüm, annesine, kardeşine bol sabır, Raziye’ye huzurlu, pak bir ömür talep eylemiş.

O günden sonra kızın ateşi büsbütün artmış. Raziye doktorlar getirmiş, hiç hastanın başının ucundan ayrılmamış. Fakat hiçbir tedavi kâr etmemiş. İffet şiddetli bir ateş nöbeti içinde tamamen kendini kaybedip Latif’e, pişmanlığına, Allah’tan bağışlanma dilemeye dair yürekler dayanmayacak ka-

54 Esmaihüsna’dan (Allah’ın en güzel isimleri) biridir. Çok mağfiret eden, çok şefkat gösteren, bağışlayıcı anlamlarına gelir.

55 Merhametlilerin en merhametlisi olan Allah.

dar etkileyici bir surette sayıkladıkça, Raziye kızın başı ucunda sabahlara kadar uykunun rahatlığını terk ederek ağlarmış.

İffet bir hafta yatmış. Bir perşembe akşamı zavallı kız can çekişme hâline gelmiş. Ruhunun kuşu, o mustarip bedeni terke hazırlandığı, ölüm çırpınmalarının o narin vücudu hırpalamaya başladığı o yüce an gelmiş. Birçok kimseyi sevda karışıklığına düşüren, nihayet mezarda kendine baş yastığı olmaktan başka bir şeye yaramayan o sarı saçları temiz alnına dalga dalga saçılıp da karanlık ufuklarda hasret çektiği hayalini arar gibi tavanda bir noktaya diktiği o ela gözlerin süzülerek nuru sönmeye, hayata karşı gösterdiği o veda te-bessümü dudaklarını titretmeye, kaderinin elemelerinden son şikâyetini eder gibi çene atmaya başladığı zaman başucunda, ölmek üzere olan İffet'i kelime-i tevhîde⁵⁶ davet eden doğru yol rehberi Raziye olmuş.

Bedbaht kız, Raziye'nin tevhitleri, annesi ve kardeşinin ayrılık feryatları içinde bu varlık âleminde, gücenmiş, gönlünden vurulmuş kanadı kırık bir kuş gibi çırpına çırpına uçmuş, gitmiş...

İffet'in vefatından beş gün sonra Latif'in mektubu, yirmi gün sonra da kendisi gelmiş.

Kendini yalnız İstanbul'a değil; belki bu dünya hayatına bağlayan İffet'ini... O aşk ilahını, o tek arzusunu aramış. Zavallıya bir mezar göstermişler.

Raziye o kadar Allah korkusuyla dolmuş ki bütün mallarını satıp savarak bunlardan edindiği paralarla birçok kitap almış, kazanç yolunu değiştirmek üzere o kitapları tekrar satarak o paralarla Allah'tan bağışlanma dilemek için Hicaz'a gitmiş. "Fettan Raziye" olan fitneci lakabını "Hacı Raziye Hanım" namına dönüştürerek takva sahiplerinden bir kadın olmuş. Bütün ömrünü ibadete ayırmış.

⁵⁶ Allah'tan başka ilah yoktur anlamına gelen, İslam inancında ölen kişiye telkin edilmesinin bildirildiği ifade.

SON SÖZ

İffet'in keder sayfalarını okuyup olayın devamını, kızın o korkunç ölümünü annesinden dinledikten sonra üzüntümün şiddeti o dereceye geldi ki bir ikinci defa keyifsizlenmekten korkarak artık ne mezarlığa ne de o talihsiz anneyi görmeye gidebildim. Aradan hayli zaman, bir seneden fazla bir müddet geçti. Yine bir sonbahardı. Evet... Hep denizlerin, derelelerin, bütün kâinatın sevda hüznlerine birer ayna olup da her dalgasında bin şefkat parıltısı görünen o aheste çırpıntılarına gözyaşlarını davet eylediği, vefa ümidinden, sevda nağmelerinden bitap kalan kuşların gizlenmek için ayrılık çeken bir gönüllü arar gibi boynunu eğmiş, dalların, sararmış yaprakların arasında kesik kesik ahlar, inlemelerle terennümü için birer sızlanma yerine girdiği, her varlığın sevda yokluğu rengine büründüğü yine bir sonbahar mevsimiydi. Birkaç arkadaş Keçesuyu namıyla bilinen kaynak civarındaki Küçükköy'e gidiyorduk. Arabamız sur dışına çıkıp da yeşiller giymiş dervişler gibi esen rüzgârla bir tevhit halkası oluşturan o yüksek servilerin bize karşı baş salladıklarını görünce hep o ölümlerin arkadaşı sivri külahlı, çok yaşlı dedeler bana, "İffet'i unuttun mu? İşte burada semahanemizin¹ altında yatıyor. Biz zikrediyoruz. Onlar uyuyorlar. Gel tevhidimize karış. Biçare kıza bir Fatiha oku!" diyorlar gibi geldi.

Hemen arabayı durdurdum. Arabacıya İffet'in yattığı kabristana giden caddeyi tarif ettim. Araba o tarafa yola düzüldü. Arkadaşlarım, "Biz bugün mezarlıklarda ağlamak için yola

¹ Mevlevi tekkelerinde dervişlerin sema yaptıkları özel bölüm.

çıkmadık. Maksudımız bir gezintiydi. Seni de ağlatmak istemeyiz. Bu fıkirden vazgeç!” diye itiraza başladılar.

Bu itirazlarına karşı yüzümü ekşiterek, “Bilirsiniz ki ben aklıma geleni yapmadan duramam. Eğer bu itirazınızda bir iki kelime daha ileri varırsanız arabanın penceresinden kendimi sokağa atarım. Siz benden kurtulursunuz, ben de sizden,” kesin cevabıyla sözlerini kestim.

Mezarlara kulak verir gibi bir sükût içinde tarif ettiğim yere kadar geldik. Orada araba durdu. Ben indim. Arkadaşlardan birisi İffet’in mezarına kadar bana eşlik edeceğini ısrarla söyledi. Reddettim. Fakat bu defa söz dinletemedim. İki kişi romanın başında ifade ettiğim yine o yıkık duvardan atladık. Yeşil dedelerin deveranına dâhil olduk. Uzun süre dostluk meclislerinde bulunduğum birer eski dost gibi kabristanın o kısmındaki mezar taşlarını ayrı ayrı tanıyordum. İşte verem hastalığından giden Mestnaz Hanım... Onun biraz ötesinde, kuşpalazından vefat eden küçücük Sadık Bey... Daha beride koyun koyuna yatan bir büyükbaba bir torun... Biraz ötede büyük şebeke içinde irili ufaklı bütün bir ailenin fertleri... Kısaca, haftalarca rüyalarımın giren ölüler hep orada.

Arkadaşım yüzünü asıp dedi ki:

“Birader kısa bir mezarlıklar tarihi yazmak niyetinde misin? Durup da hep o taşları niye okuyorsun? Baksana benzin kül oldu. Haydi yürü... Nereye gideceksen gidelim.”

Yürüdük. Bütün kederli gecelerime karanlık bir gezinti yeri olan o bayırdan aşağıya indik. Gözlerim servilerin, mezar taşlarının arasında Latif’i arıyordu. Belki şimdi oralardan bir yerden çıkar diyordum. Hakikaten Latif yine önüme çıktı ama bu defa başka türlü çıktı. İffet’in mezarının bulunduğu yere geldik. Orada önüme bir değil üç mezar çıktı. Üçü de taşsız... Üçü de kimsesiz... Üçünün de içinde yatanların bu dünyadan geçişleri, hayatlarının tarihi, geçmişleri, gelecekleri bütün varlıkları birer yığın toprakla özetlenmiş.

Oraya yakın servilerden birine dayanmış, ihtiyar bir çoban oturuyordu. Sürüsü, karşısında otluyor, kendisi de önüne yaymış olduğu kirli bir bezin içindeki kupkuru bir ekmek parçasıyla bayat bir peyniri kemirmeye uğraşıyordu.

Dünyadaki acılarının gözyaşları gibi ahiretteki külleri de birbirine karışan bu üç bitişik mezara bakıp bakıp da ağladığını çoban görünce katı bir lokmayı boğuluyor gibi gözlerini aç-aç midesine indirdikten sonra bana dedi ki:

“Efendi bu üç mezarın hikâyesini sen bilir misin? Pek acıklıdır... İşte o güzel kız ortada... Anası sağda... Yavuklusu solda yatıyor...”

Ben:

“Kızın anasıyla yavuklusu... O zavallılar ne vakit vefat ettiler?”

Çoban kaşlarını çatıp kısa bir süre düşündükten sonra:

“İhtiyar kadın vefat edeli altı ay kadar oluyor. Ondan bir buçuk ay sonra da delikanlıyı gömdüler.”

“Kızın bir küçük kardeşi vardı. Sabri... O kimsesiz oğlan acaba ne oldu?”

“O fakir oğlan birkaç ay evvel her gün buraya gelir, topraklara yatar ağlardı. Efendinin birisi onun hâline acıdı. Gemilerin birine tayfa yazdırdı. Şimdi o burada yok. Gitti...”

Çoban eliyle uzakları, denizin mavi ufuklarını gösterdi...

SON